श्रीगणेशायनमः॥ मनवेवाचस्पतयेशुक्रायपराशरायससुताय चाणक्यायचविदुषे
नमोस्तुनयशास्त्रकर्तृभ्यः १ सकलार्थशास्त्रसारंजगतिसमालोक्यविष्णुशर्मेदं तं
त्रैः पंचभिरतुलैश्चकारसुमनोहरंशास्त्रं २ तद्यथानुश्रूयते॥ अस्तिदाक्षिणात्येजन
पदेमहिलारूप्यंनामनगरं तत्रचसकलार्थशास्त्रकल्पद्रुमः प्रवरन्यमुकुटम
णिमरीचिनिचयचर्चितचरणः सकलकलापारंगतोऽमरशक्तिर्नामराजाबभूव
तस्यचत्रयः पुत्राः परमदुर्मेधसोवसुशक्तिरुग्रशक्तिरनेकशक्तिश्चबभूवुः॥ अ
थतान्शास्त्रविमुखान्मत्वालोक्यसराजासचिवानाहूयप्रोवाच॥ भोज्ञातमेतद्य
द्भिर्यन्ममेपुत्राः शास्त्रपराङ्मुखाः विवेकरहिताश्च तदेतान्यश्यतोमेहृतकंट
कमपिराज्यंनसौख्यमावहति॥ अथवासाधिदमुच्यते॥ अजातमृतमूर्खेभ्योमृता
जातोसुतोवरं यतस्तोस्वल्पदुःखायपावज्जीवंजडोदहेत् ३ तथाच किंतायाह

राम १

यतेधेन्वापानसंतेनदुग्धदा कोर्थःपुत्रेणजातेनयोनविद्वान्नभक्तिमान् ४ तदेषां
बुद्धिप्रबोधयथाभवतितथाकेनाप्युपायेनानुष्ठीयतामिति॥ तत्रैकेप्रोचुः देवद्वा
दशभिर्वर्षैस्त्रावद्व्याकरणंश्रूयते॥ तदनुदिकथमपिज्ञायतेततोधर्मशास्त्रार्थका
मशास्त्राणिज्ञायंते॥ ततोबुद्धिप्रबोधनंभवतीति॥ अथतन्मध्यगतःसुमतिर्नाम
सचिवःप्राह॥ देवआज्ञाप्यतोयंजीवितव्यविषयःप्रभूतकालज्ञेयानिशब्दशास्त्रा
णि॥ तत्संक्षेपाद्वाक्यंकिंचिदेतेषांबुद्धिप्रबोधनार्थंविरच्यतामिति॥ उक्तंचयतः अ
नंतपारंकिलशब्दशास्त्रंस्वल्पंतथायुर्बहवश्चविघ्नाः॥ सारंततोग्राह्यमपास्यफेनं
हंसोयथाक्षीरमिवांबुमध्यात्॥ तदस्तिविष्णुशर्मानामब्राह्मणोऽनेकशास्त्रस
स्त्रिलब्धकीर्तिस्तस्मैसमर्प्यतामिति॥ सनूनंराजन्नेतान्सुबुद्धान्करिष्यतीति
सोपितदाकरणंविष्णुशर्माणमाहूयप्रोवाच॥ भोमहाबुद्धेमदनुग्रहार्थमेता

न्मदीयकुमारानर्थशास्त्रंप्रतिज्ञांयथाविद्धासितन्कार्यं अहंत्वांशासनशतेननियोज
यिष्यामि अथविष्णुशर्माततोराजानमूचे देवश्रूयतांमेतथ्यवचनं नाहंविद्याविक्र
यंकरोमिशासनशतेनापि एतान्पुनर्मासषट्केनयदिनीतिशास्त्रज्ञान्नकरोमित
दास्यनामपरित्यागंकरोमि अथासौतदाकर्ण्यप्रहृष्टमनास्तातस्मैसमर्प्यसादरंनि
र्वृतिंजगाम विष्णुशर्मापितामित्रभेदसंज्ञा यस्यगृहंगत्वातदर्थंमित्रभेदमित्रसंप्राप्ति
काकोलूकीयंलब्धप्रणाशापरीक्षितकरणीयानिपंचतंत्राणिरचयित्वापाठिता
स्तेराजपुत्राः तेपिताभ्यधीत्यनरपतयेनिवेदयामासषट्केनयथोक्ताः संवृत्ताः त
तः प्रभृत्येतत्पंचतंत्रकंनामनीतिशास्त्रंबालकबोधार्थंप्रणेतृतं किंबहुना प
श्चेतत्पचतेशास्त्रंराजनीतिंश्रृणोतिच नपराभवमाप्नोतिशक्रादप्येकदाचित् राम
अथाद्यःप्रारभ्यतेमित्रभेदनामप्रथमतंत्र वर्धमानोमदान्मेहः २

सिंहोरक्तयोर्वने विष्णुनेनातिलुब्धेनजंबुकेनचविनाशितः ६ तथानुभूयते अ
स्तिदाक्षिणात्येजनपदेमहिलारूप्यंनामनगरं तत्रधर्मोपार्जितवृत्तिर्वर्धमानकोना
मवणिक्पुत्रोबभूव तस्यकदाचिद्रात्रौशय्यारूढस्यचिंतासमुत्पन्ना यत्प्रभूतेप्यर्थ
थोपायचिंताकर्तव्या उक्तंचयतः नहितद्धनंतेकिंचिद्यदर्थेननसिध्यति यत्नमति
मांस्तस्मादर्थमेकंप्रसाधयेत् ७ यास्तस्यमित्राणियस्यार्थास्तस्यबांधवाः यस्यार्थाः
सपुमान्लोकेयस्यार्थाःसजीवति ८ नसाविद्यानतद्दिल्पंनतच्चाननसाकला
अर्थार्थिभिर्नतद्धोर्यंधनिनांयन्नकीर्त्यते ९ इहलोकेपिधनिनांपरोपिस्वजनायते स्व
जनोपिदरिद्राणांतत्सर्वमुर्जनायते १० अर्थेभ्योहिविवृद्धेभ्यः संवृत्तेभ्यस्ततः
प्रवर्तंतेक्रियाः सर्वाःपर्वतेभ्यइवापगाः ११ पूज्यतेयदपूज्योहियदगम्योपिगम्यते वंद्य
तेपदवंद्योपिसप्रभावोधनस्य १२ अशनादीदृढंपाणौवस्त्रंकार्यंएवखिलान्यपि
एतस्मात्कारणद्वित्तंसर्वसाधनमुत्तमं १३ अर्थार्थीजीवलोकोयंश्मशानमपिसेव

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

ते जनेतारंयरिप्सक्तानिःस्वंगच्छतिदूरतः ॥२४॥ इत्येवंसंप्रधार्यमथुरायांचभांडकमादाय
शुभेतिथौगुरुजनाऽनुज्ञातःशकटारूढःप्रस्थितः तस्यमंगलशब्दभीरुहोत्यन्तोनंदकसं
जीवकनामानौअग्रधुरायांवोटारीपोस्थितौ तयोरेकःसंजीवकाभिधनोयमुना
कछमासाद्यपंकपूरगलितचरणेयुगमंगंकृत्वानिषसाद अथतंतदवस्थंदृष्ट्वावर्ध
मानकः परंविषादमगमत्तदर्थंत्रिरात्रंस्थाहाईहृदयःप्रयाणभंगमकरोत् अथतं
विषण्णमालोक्यसार्थिकैरभिहितः भोःश्रेष्ठिन्किमेषधेनुकवृषभस्यकृतेसिंहव्याघ्रस
माकुलेऽस्मिन्वनेस्मिन्समस्तसार्थस्त्वयासंदेहोनियोज्यते उत्कंचयतः नखल्वस्य
कृतेभूरिनाशयेन्मतिमान्नरः एतदेवात्रयाढ्यंयअल्पाज्झूरिरक्षणं अथासौतद्
वधार्यसंजीवस्यरक्षापुरुषान्निरूप्यशेषसार्थरक्षार्थंप्रस्थितः अथतेरक्षापुरुषा
वकृपायंवतंविदित्वासंजीवकंपरित्यज्यपृष्ठेगत्वाऽन्येकस्तंसार्थवाहमिदमूचुः स्वामि ३
न्नतोसौसंजीवकः अस्माभिस्तवाभीष्टइतिमत्वावज्रिनासंस्कृतः तदाश्रुत्वासा

र्थवाहःकृतज्ञतयास्नेहार्द्रहृदयस्तस्योधदेहिकंदत्वोत्सर्गादिकंचकार संजीवकोपिआ
सुःशेषतयायमुनासलिलमिश्रैःशिशिरतरैर्वायुभिराप्यायितशरीरः कथंचिदुत्था
ययमुनातटमुपयेदे तत्रमरकतसदृशनिशाण्याग्राणिभक्षमाणाः कतिपयैरहोभि
रहृष्टपुष्टवपुर्नकुकुभान्खलवांश्चसंजातः प्रत्यहंस्मीकशिखरालिंगंगांवि
दारयन्प्रगर्जमानआस्ते साधुवेदमुच्यते अरक्षितंतिष्ठतिदैवरक्षितंदैव
हतंविनश्यति जीवन्नायोपिवनेविसर्जितः कृतप्रयत्नोपिगृहेनजीवति ॥१६॥ अथ
कदाचित्पिंगलकोनामसिंहः सर्वमृगपरिवृतःपिपासाकुलोदकपानार्थंयमुनातटमव
तीर्णः संजीवकस्यगंभीरनादंश्रुत्वातीवव्याकुलितहृदयःससाध्वसा
कारंप्रच्छाघटदृष्टतलेचतुर्मंडलाधस्थानेनावस्थितः चतुर्मंडलावस्थानंसिंहस्यसि
हानुयायिनःकाकरवावाक्यंवृत्ताइति अथकरटकदमनकनामानौद्वौशृगालौमंत्रि
पुत्रौभ्रष्टाधिकारौसदानुयायिनावासातो परस्परंमंत्रयतः तत्रदमनकोब्रवीत्

भट्टकरटकअयंतावदस्मत्स्वामीपिंगलकः उत्कंग्रहणार्थंयमुनाकच्छमवतीर्णः स्थितः
सकिंचिन्निमित्तंपिपासाकुलोपिनिहत्यव्यूहरचनांविधायदौर्मनाग्निभृतोत्रवटतलेस्थि
तः करटकआह सोकिमाक्षेपेनानेनमिथ्याव्यापारेण उत्कंचयतः अव्यापारेषुव्या
पारंयोनरः कर्तुमिच्छति सएवनिधनंयातिकीलोत्पादीववानरः १ दमनकआह क
थमेतत् अस्तिकस्मिंश्चिदधिष्ठानेनगराभ्यासेकेनापिवणिक्पुत्रेणतरुखंडमध्येदेव
तायतनंकर्तुमारब्धंतत्रयेकर्मकराःस्थायपादपस्तेमध्यह्नसमयेआहारार्थिनोनगर
मध्येगतः अथकदाचित्तत्रानुबंधिकंवानरयूथंइतश्चेतश्चपरिभ्रममाणआगच्छत
तत्रैकस्याशिलायोजनहृदाहमयस्तंभःखदिरकीलकेनमध्यनिहितिष्ठति
एतस्मिन्नंतरेतेवानरास्तरुशिखरप्रासादस्पृगंगरुपर्वतेक्रीडयितुमारब्धाः तत्रैकश्च
तेषांप्रलंबलम्बकश्चापल्यान्नास्ति न्यायेनार्धपाटितेस्तंभेपाणिभ्यांसंगृह्योत्पाटितुमा
रंभमकरोत् अथस्तंभमध्यगतस्यदृषणस्यास्यस्थानाच्चलितकालकीलकोयंमत

अत्रप्रागेवनिवेदितंतेनाहमेतद्ब्रवीमि अव्यापारेषुव्यापारंइतिकथा अपरंच आव
योर्भक्षितशेषमाहारमात्रमस्येवा तत्किमनेनव्यापारेण दमनकआह तत्किंभवानाहा
र्थीकेवलमेव तदयुक्तमेतत् उत्कंचयतः सुहृदामुपकारकारणंहितंवाप्येकाकारकारणं
न्यायसंभग्नयद्भग्नंतद्बुधैर्जवरंकोनविभाव्यतेकेवलं १ तथाच यज्जीव्यते
क्षणमपिप्रथितंमनुष्यैर्विज्ञानशौर्यविभवार्यगुणैःसमेतं तज्जीवितंहिसफलंप्र
वदंतिसंतःकाकोपिजीवतिचिरंचबलिंचभुंक्ते २ अपरंच यस्मिन्जीवतिजीवंति
बहवःसोत्रजीवतिवयांसिकिंनकुर्वंतिचंचास्वोदरपूरणं ३ सुपूरावेकुनदिका
सुपूरोमूषिकांजलिः सुसंतुष्टःकापुरुषःस्वल्पकेनापितुष्यति ४ किंतेनजातु
जातेनमातुर्यौवनहारिणा परोहतिनयःस्वल्पंवंशस्याग्रेध्वजोयथा ५ जातस्य
हिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच तस्मादपरिहार्येर्थेनत्वंशोचितुमर्हसि

वलंवनंभवति॥२३॥परिवर्त्तिगिसंसारेमृतोवाकोननजायते॥जातस्कगएषतेसोत्रयःस्क
रेऽश्रियाधिकं॥२४॥स्तिमितोत्रनिसंचाराजनसंतापपहारिणः॥जायतेविरलालोके
जलदाइवसज्जनाः॥२५॥तिरश्तिशयंगरिमाएंतेनजन्याःस्मरंतिविद्वांसः॥तंमगक
मपिवहंतिगर्भमहतामपियोगुरुर्भवति॥२६॥अप्रकटीकृतशक्तिःशक्तोपितिरस्कु
र्यांलभते॥निवसन्नंतर्दारुणिलंध्योवह्निर्नतुह्यलितः॥२७॥करटकआह॥आवां
तावदप्रधानौतत्किमाक्षेपेरनेननमिथ्याव्यापारेण॥उक्तंचयत॥अएष्टोयःप्र
धानोपिब्रूतेराजःपुरःकुधीः॥नकेवलमसेमानंसलभेचविडंबनां॥वक्तव्यंत्रप्रयोक्त
व्यंपत्रोक्तंलभतेफलं॥स्वाम्यपीभवतिचासंतंरागःशुक्लपटेयथा॥२९॥अप्रधानः एम
प्रधानःस्यादसिसेवेतपार्थिवं॥प्रधानोप्यप्रधानःस्यादसिसेवाविवर्जितः॥३०॥उ
क्तंचयत॥आसन्नमेवनृपतिर्भजतेमनुष्यंविद्याविहीनमकुलीनमसंकृतंवा॥
प्रायेणभूमियतयःप्रमदालताश्चयःपार्श्वतोभवतितंयरिवेष्टयंति॥३१॥कोप

प्रसादवस्तुनिषेविचिन्वंतिसेवकाः॥आरोहंतिशनैःपश्चाद्दुष्टंतमपिपार्थिवं॥३२॥विद्या
वतांमहेष्वासाःशास्त्रविक्रमशालिनां॥सेवाहस्तिविरांचौवनाश्रयःपार्थिवंविना॥यजा
स्यादिमहोत्साहानरेंद्रान्नोपयांतिच॥तेषामामरणंशिक्षाप्रायश्चित्तंविनिर्मितं॥३३॥
येचप्राक्तनराजानोउदाराध्यामहीभुजः प्रमदालस्यजाड्यानिस्वापितानिनिजा
नितैः॥सर्व्वान्व्याघ्रनृगजान्सिंहस्योपायैर्वशीकृतान्॥राजेतिकिंपतीमात्राधीम
तामप्रसादिनां॥३४॥राजानमेवसंप्रेक्ष्यविद्वान्यातिपरांगतिं॥विनामलयमन्यत्र
चंदनंनविवर्धनं॥३५॥धवलान्यातपत्राणिवाजिनश्चमनोरमाः॥सदामत्ताश्चमातं
गाःप्रसन्नेसतिभूपतौ॥३६॥करटकआह॥अथभवान्किंकर्त्तुमनाः॥सोब्रवीत्
अयमस्मत्स्वामीपिंगलकोभीतमनाः भीतपरिवारश्च॥तदेवंगलाभयभीतपरिवा
रश्च तदेवंगलाभयभीतकारणंविज्ञायसंधिविग्रहयानासनसंश्रयद्वैधीभावा
नामेकतोनिधास्यामि॥करटकआह॥कथंवेत्तिभवान्भयाविष्टोयंस्वामी॥सो

ब्रवीत्र किमत्रज्ञेयंउक्तंवयतः उदीरितोर्थः पशुनापिगृह्यतेहयाश्चनागाश्चवहंतिनोदि
ताः अनुक्तमप्यूहतियःसपंडितःपरेंगितज्ञानफलाहिबुद्धयः २७ आकारैरिंगितै
र्गत्याचेष्टयाभाषणेनच नेत्रवक्त्रविकाराभ्यांगृह्यतेंतर्गतंमनः ४० तदेनंज्ञयव्या
कुलंमाप्यनिर्भयंहृत्वास्वबुद्धिप्रभावेनवशीकृत्वानिजांसाविद्यपत्नीमासादया
मि करटकेआह अनभिज्ञोसिवान्सेवाधर्मस्यतत्कथमेनंवशीकरिष्यसि सोब्र
वीत्र कथमहंसेवाधर्मेनाभिज्ञोनयाहितवोत्संगेक्रीडताअभ्यागतधर्मेसाध्वतानी
तिशास्त्रंपठमानानांयत्सेवाधर्मस्यसारभूतंश्रुतं तच्चाभ्यूयतां सुवर्णपुष्पितांपृ
थ्वींविचिन्वंतिजनास्त्रयः शूरश्चकृतविद्यश्चयश्चजानातिसेवितुं साचसेवाप्र राम
भुहिताख्यातावाच्यविशेषतः आश्रयेत्पार्थिवविद्वान्हितहारेण नावन्यथा ४२ ६
योनवेत्तिगुणान्यस्यनतंसेवेतसेवकः नहितस्माफलंकिंचित्सुकृष्टक्षुरादिव
इत्यत्रकृतिहीनोपिसेव्यःसेव्यगुणान्वितः सवत्साजीवितंतस्माफलंकालांतराद्

पि ४४ अपिस्थाणुवदासीतशुष्यन्परिगतःसुधा अर्थेनआत्मसंपन्नादृतिंवांछं
तिपंडिताः सेवकः स्वामिनंहेष्टिकृपणः पुरुषांतुरं आत्मानंकिंनसंहृष्टिसेव्यासे
व्यंनवेत्तियः ४६ यमाश्रित्यनविश्रामंसुधात्तीयातिसेवकाः सोर्कवन्नरपतिस्त्या
ज्यःसदापुष्पफलोपिसन् ४७ राजमातिरुवाचकुमारंचैवमंत्रिणि पुरोहितप्रतीहा
रेवर्तव्यंराजवत्सदा ४८ युक्तकालेग्रतःस्याद्यःसदाष्टानुगःपुरः प्रतिघाराश्रि
तोहर्म्यसभवेद्राजवल्लभः ४९ जीवेतिप्रब्रुवन्नोक्तःकृत्यविचक्षणः करोतिनिर्वि
कल्पंयःसभवे ५० प्रोक्तःप्रत्युत्तरेप्राहाविरुद्धंप्रगुणान्वयं नसमीपेहसत्कैश्चसभ
वे० ५१ अंतःपुरचरैःसार्धंयोमंत्रीनसमाचरेत् नकलत्रैर्नरेंद्रस्यसभवेद्राजवल्लभः
संमतोहंविभोर्नित्यमितिमत्वाव्यतिक्रमेत् हृच्छेष्वपिनमर्माणिसभवेद्राजवल्लभः
५३ द्विषद्भेषपरोनित्यमिष्टानिष्टनुवर्मकृत् योनरोनरनाथस्यसभवेद्रा० ५४ नकु
र्यान्नरनाथस्यअरिभिःसहसंगतिं नानिंदानविवादंचसभवेद्रा० ५५ योरणंमरणं

पंचो· ७

५ विना·

णायुद्येमन्यतेमयवर्जितः। प्रवासंस्वपुरासंसभवेद्रा॰ ५६ घ्नतेयोयमहतामंहालांहा॰
लाहलोयमा। यश्चेदारान्यथाकारासत्सभवेद्राज॰ ५७। करटकआह अथभवा
किंतत्रगत्वातावत्प्रथममेववदिष्यसि तत्रावदुच्यतेसोब्रवीत्। उत्तराउत्तरंवा
क्यंवदतांसंप्रजायते सुदृष्टिगुणासंपन्नाहीजाहीजमिवापरं। ५८। उपायसंदर्श
नज्ञांचसिद्धिमुपायसंदर्शनयोशः। मेधाविनोनीतिगुणप्रयुक्तांसुरः स्फुरंतीमिव
दर्शयंति। ५९। एकेषांवाविष्णुकवदन्येषांहदिशूकवत्। हृदिवाचितस्तान्येषांवल्गुव
ल्गुतिसूक्तयः। ६०। करटकआह। अस्त्येतन्नथापि। उरुराध्याहिराजानः पर्वताइव
सर्वदा॥ व्यालाकीर्णाः सुविषमाः कठिनाउष्टसेविताः॥ ६१॥ भोगिनः कंचुकाविष्टा
क्रूराः कुटिलचेष्टिताः॥ सुदुष्टामंत्रसाध्याश्चपन्नगाइवपन्नुजः॥ ६२॥ स्वल्पमप्यप्रय राम
कुर्वंतिपेक्ष्यात्माहिमहीयते॥ नेवक्रौडवदंतेयतंगायायचेतसः॥ ६३॥ उरोहपदराज्ञां
सर्वलोकनमस्कृतं। स्वल्पेनाप्यपकारेणव्रासरायमिवडुष्यते॥ ६४॥ उराधाराश्रयो

राज्ञांउरायाउः परिग्रहाः॥ तिष्ठंत्यापद्बोधारांचिरंनात्मनिसंस्थिते॥ ६५॥ दमनकआ
ह। सत्यमेतत्परंकिंतु। पश्यस्यहियोभावस्तस्यतस्मिंतन्नरः॥ अनुप्रविश्यमेधावी स्वि
प्रमात्मवशंनयेत्॥ ६६॥ यतुश्चित्रानुवर्तित्वंसुहृत्त्वंचानुजीवितं। राक्षसाअपिरक्षंते
निःसंदेहानुवर्त्तिभिः॥ ६७॥ सरूपिन्पेक्षुतिवचनंतदस्तिमतेप्रेमतद्विद्वेषः तदानु
स्यवशंसामंत्रतंत्रवशीकरणं॥ ६८॥ करटकआह। यदेनंशिवास्तेपंथानोभवंतु। तथा
स्मिंल्लषितमनुष्ठीयतां। सोपितंप्रणम्यपिंगलाग्निमुखंप्रतस्थे। अथागतंतंदमनकम
वलोक्यपिंगलकोद्वारस्थमब्रवीत्। अपसार्यतांवेत्रलता अयमस्माकंचिरंतनोमंत्रि
पुत्रोभव्याहृतंप्रवेशय ततःप्रविशतिद्वितीयमंडलभागंयथावादीभवति। अथो
पश्रित्यदमनकोनिर्दिष्टासने। पिंगलंप्रणम्योपविष्टःसंतुतंस्वनखकुलिशाग्रेण
तदक्षिणंपाणिंसुपरिदलमानपुरःसरमुवाच। शिवमस्तिभवतांवस्माच्चिराद्दृश्यते।
दमनकआह। नकिंचिदस्माभिर्देवपादानांप्रयोजनमस्ति। परंसर्वतामपिप्राणका

लंवक्तव्यमिति यतउत्तममध्यमकनीयसैरपिराज्ञांसदेवप्रयोजनंभवति उक्तंचयतः दंत
स्यनिष्कर्षणकेनमिलंकरीस्यकंडूयनकेनचापि रत्नेनकार्यंभवतीश्वराणांकिंहस्तपा
दादिभुतेनचैव॥९१॥ तथादेवपादानांवयमन्वयगताभृत्याः अग्रेचेष्टानुगामि
नोयद्यपिस्वमधिकारंनलभामहे तरंदेवपादानामेतद्युक्तंनभवति उक्तंचयतः स्थाने
ष्वेवनियोज्याश्चभृत्याश्चाभरणानिच नहिचूडामणिः पादेप्रमादादिनिबध्यते॥९२
अनभिज्ञोगुणानांयोनभृत्येनुगम्यते धनाढ्योपिकुलीनोपिकमायातोपिन्वयति
९३ असमैःसमीयमानःसमैश्चपरिहीयमानंसत्काराधुरिवानियुज्यमानस्त्रिभि
रर्थपतिंत्यजतिभृत्या९४ येवाविवेकतयाराजानोभृत्यानुत्तमंपरार्हतय अधमस्था
नेनियोजयंतितेनवतंत्रेवतिष्ठंतिसभृत्यतेर्नदोषस्तेषां॥९५॥ उक्तंचयतः कनकाभूषण राम
संग्रहणोचितोयदिमणिस्त्रपुणिप्रतिबध्यते नसविरोतिनचापिहिशोभनेभवति
योजयितुर्वचनीयता॥९६॥ यश्चस्वाम्येवंवदतियश्चिरादृश्यतेतंशूयतां सव्यदक्षि

णयोर्यत्रविशेषोनास्तिहस्तयोः कस्तत्रक्षणमप्यार्योविचमानूगतिंवसेत्॥९७॥ कोमल
मणिर्मणिःकाचोयमंबुद्धिर्विकल्पते नतेषांसन्निधौभृत्योनाममात्रोपितिष्ठति॥९८
निर्विशेषंयदाराजासमभृत्येषुवर्तते तत्रोद्यमसमर्थानामुत्साहःपरिहीयते॥९९ न
विनापार्थिवाभृत्यैर्नभृत्याःपार्थिवैर्विना तेषांसंव्यवहारोयंपरस्परनिबंधनं॥१००
त्यैर्विनाहितोराजालोकानुग्रहकारिभिः मयूखैरिवदीप्तांशुस्तेजस्वपिनशोभते॥१०१
अंतेसंधार्यतेनाभिर्नाभौश्चाराःप्रतिष्ठिताः स्वामिसेवकयोरेवंवृत्तिश्चक्रंप्रवर्तते॥१०२
शिरसाविधृतानित्यंतथास्नेहेनपालिताः केशास्तेपिहिगृह्यंतिनिस्नेहाकिंनुसेवकाः॥
१०३ राजातुष्टोपिभृत्यानामर्थमात्रंप्रयच्छति तेपिसन्मानमात्रेणप्राणैरप्युपकुर्व
ंति॥१०४ एवंजात्वानरेंद्रेणभृत्याःकार्याविचक्षणाः कुलीनाःशौर्यसंयुक्ताःशक्ताम
क्ताःक्रमागताः॥१०५ यस्यचित्तंसमावेश्यनिर्विशंकेनचेतसा तस्यतेसेवकास्सर्वा
कलत्रमिवचापरे॥१०६ यस्तुलाभसुखंतेराज्ञांदुष्करंहितमुत्तमं लज्जयाचभयंचैते

नराजासहायवान् ८५ योनाकृतःसमस्पेतिघारितिष्ठतिसर्वदा दृष्टःसत्संमितंब्रूतेस
भृत्योहीमहीभुजां ८६ ताडितोपिदृढंकोपिदंडितोपिमहीभुजां योनचिंतयतेपापं
सभृत्योहीमहीभुजां ८७ नगर्वंकुरुतेमानेनापमानेनतप्यति स्वाकारंरक्षतेयस्तु
सभृत्योहीमहीभुजां ८८ श्रुत्वासंग्रामिकींवार्तांभाविनोस्वामिनंमति प्रसन्नास्या
नवेद्यस्तुसभृत्योहीमहीभुजां ८९ मधुनापीड्यतेयस्तुनिष्ठ्यानवक्रहिचिन्नवशी
भूतपादौचयभृत्योहीमहीभुजां ९० श्रीमान्नृद्विंयथायातिमुक्तकंसेतुचंद्रमाः
यंनसंस्तंभनस्तात्र्योभृत्योराज्यंसमीहते ९१ तथाभृंगालोयमितिमन्यमानोमणो
परि यत्त्वामिनाऽवज्ञाकृतंतेतदप्ययुक्तं ९२ उक्तंचयतेः कौशेयंकृमिजंसुवर्ण
मुपलाद्वापिगोरोमतः पंकान्नामरसंशशांकमुदधेरिंदीवरंगोमयात् काष्टादग्नि
रहेः फणादपिमणिर्गोपित्ततोरोचनाप्राकाश्यं स्वगुणोदयेनगुणिनांगच्छंतिकिंजन्म
ना ९३ मूषिकाग्रहजाताविहंतव्याताप्रकारिणी उपप्रदानैर्मार्जारोहितकृत्सर्व्य

तोयतः ९४ एरंडदंडोर्कनलैःप्रस्तोरपिसंचितैः दारुकृत्संयथानाप्तिंतथान्यैःकिं
प्रयोजनं ९५ क्षमीगुणगुणग्राहीस्वामीदुःखेनलभ्यते अनुरक्तश्चिरंसेवा
मिन्भृत्योपिदुर्लभः ९६ किंमंत्रेणासमर्थेनशक्तेनापकारिणा मक्षंशक्तंचमांर
जन्येवज्ञातुंत्वमर्हसि ९७ पिंगलकआह भवत्वेवंतावदसमर्थः समर्थोवाचिरंतनो
ममकंमंत्रिपुत्रः तद्धिश्रूयतेकिंचिद्वक्तुमात्मा दमनकआह देवविज्ञाप्यमास्ति
किंचित् पिंगलआह तन्नवेदयस्वामिप्रायं सोब्रवीत् अपिस्वल्पतरंकार्यंयज्ञवेत्त
थिवीपतेः तन्नवाच्यंसतामग्रेप्रोवाचेदंबृहस्पतिः ९८ तदेकांतेविज्ञाप्यमाकर्ण
यतुस्वामीपतेः मंत्रश्चतुष्कर्णोनिद्यतेमंत्रश्चतुष्कर्णस्थिरोभवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेनषट्
कर्णंरक्षयेन्नृपः ९९ चतुःकर्णोपिभिद्येतद्विकर्णेनैवभिद्यते द्विकर्णस्यचतुर्म
नस्यब्रह्मापिंतंनगच्छति ९९ अथानंतरंपिंगलाभिप्रायज्ञैः समस्तैर्व्याघ्रादिपिंडक
पुरःसरैःसर्वैरपितद्वचः समाकर्ण्यतत्क्षणादेवद्वरीभूताः १०० ततश्चदमनकआह

उदकग्रहणार्थंप्रवृत्तस्यस्वामिनःकिमिहनिवृत्त्याचस्थानं पिंगलकआह सविलक्षस्मि
तंनकिंचित्सोब्रवीत्न देवयदिनारब्धंयतदातिष्ठतु उक्तंचयतः यहेषुकिंपुरुषेषुकिंचि
त्प्रोप्येवयस्येषुसुत्रेषुकिंचित् युक्तंनवायुक्तमिदंविचिंत्यदेवद्विषश्चिन्महतोपराधात्त
२ एतच्छ्रुत्वापिंगलकश्चिंतयामास योग्योयंदृश्यतेतत्कथयामि निजाभिप्रायंएतस्य
उक्तंचयतः सुहृदिभिरंतरचिंत्यएवनिश्चित्यैःसुवर्णिनिकलत्रे स्वामिनिगुणांतरज्ञे
निवेद्यदुःखंसुखीभवि २ शोदमनकश्चेणाविदूरतोमहाशब्दं सोब्रवीत्त स्वामिन्भ
एणोमितत्किं पिंगलकआह भद्रअस्माद्भयादहंतुमिच्छामि दमनकआह कस्मात्कार
णात्पिंगलकआह यतोस्मिन्वनेकिंचित्सत्वंभविष्यं यस्यायंमहाशब्दःश्रूयते तच्छ्रु
त्वातुरूपेणसत्वेनभाव्यं सत्वानुरूपेणविक्रमेणेति दमनकआह यद्यस्मात्रिय
मुपगतःस्वामी तत्कथयुक्तं उक्तंचयतः अंभसाभिद्यतेशैलस्तृणमग्नोप्यरक्षितः पेष्ठ
न्याश्लिद्यतेस्नेहोवाग्मात्रेणापिकारः तन्नयुक्तस्वामिन्पूर्वोपार्जितंसत्वंशब्दमात्रे

श्रवणादपि इहहिशब्दाः अनेकप्रकाराः आकाशसंभवासमुत्पद्यंते तत्रचपेशब्दाःके
वलाम्लेभ्योः पिनभेतव्यं तथामेघस्तनितवेणुवीणामृणवमर्दंगघंटाघटकपारप्य
त्रशकटादीनांनेतेभ्यः शंकनीयं उक्तंचयतः अयुक्तदक्षरोद्रेचशत्रोस्यन्हीपते धै
र्यंप्रायोमहीनाथोनसयातिपराभवं दर्शितभयेविधातरिधैर्यंत्रशोभवेन्नधीराणां
शोभितंसरसिनिद्यनितरामेवोद्रहतिसिंधुः यस्यनविपदिविषादःसंपदिहर्षोरणो
त्सवेषुस्त्वं तंभुवनत्रयतिलकंजनयतिजननीसुतंविरलं २ शक्तिवैकल्यनम्रस्य
निःसारत्वाल्लघीयसः जन्मिनोमानहीनस्यतृणस्पर्शसमागतिः ३ अन्यप्रता
पमासाद्ययोद्दढत्वंनगच्छति उर्णनाभतृणसेवरूपेणापिहितस्यकिं ४ तंदेवं
ज्ञात्वास्वामिनाधैर्यावष्टंभःकार्यः शब्दमात्रान्नेतव्यंउक्तंचयतः पूर्वमेतन्मयाज्ञातंए
णोमेतद्भिमेदसा अनुप्रविश्यविज्ञातंयावद्गोचर्मचपिंगलकआह कथमे
तत्सं सोब्रवीत आसीत्कश्चिद्धिमाशुर्नामाश्वगलः सुत्रामकंटकश्चेतश्च

परिश्रमणेरण्येसैन्यरुग्यमध्यभूमिमपश्यत् तस्यांचडुंडभिःपतितआसीत् सच्च
डुवशाद्रुधःशाखाग्रैर्हन्यमानःशब्दमकरोत् अथतच्छ्रुत्वासुचिरंहृदयेचिंतय
मास अहोविनष्टमस्माकं तदयवन्नास्यग्रेचारितशरद्यदृष्टिगोचरेनगच्छामि
तावद्व्रजामि अथवानैतत्कल्पते सहसैवंपितरंपितामहंवनंत्यक्तुं उत्कंचय
नः भयेवायदिवाहर्षेसंप्राप्तेयोविमर्शयेत् हृत्संनकुरुतेवेगान्नसंतापमाप्नुया
त् ६ तत्तावज्जानामि कस्यायंशब्दइति धैर्यमवलंब्यविमर्शयमंदंमंदंप्रतिगच्छ
ति तावडुंडभिमपश्यत् यावच्छाखाग्रैर्वायुवशादन्यतस्तावच्छब्दंकरोति ततश्चसम्य
क्परिज्ञासमीपंगत्वास्वयमेवकौतुकादताडयत् क्षयःस्वहर्षादताडयदहोचिरादस्मा
कंमहदन्नोजनमपतत् तन्निश्चयंमांसमेरोभ्यांपूरितंभविष्यति ततश्चर्मावगुं
ठितंपौरुषाद्विदार्यएकदेशंदृष्टः सहस्थानेप्रविष्टः पौरुषाद्विदार्यमाणस्यदृङ्
गंगःसंजातः तद्दारुचर्मावशेषमवलोक्यनिराशीभूतः श्लोकमेकमपठत् ६

वंमेतन्मयाज्ञातमिति यतोहंब्रवीमि नशब्दमात्रोद्धर्तव्यमिति पिंगलकआह भो
स्तोयश्रममायंपरिग्रहोभयवा कुलितचित्तः यत्नायितुमिववांछति तत्कथमहं
धैर्याविष्टंकरोमीति सोब्रवीत् स्वामिन्नेतेषांदोषः स्वामिसदृशाएवभृत्याभ
वंति उत्कंचयतः अन्यःशस्त्रंशास्त्रंवीणावाणीनरस्त्रनारीच पुरुषविशेषंप्राप्यप्र
वंतियोग्याअयोग्याश्च ७ तत्पौरुषावष्टंभंकृत्वात्तावदत्रैवप्रतियालया यावदहमे
तद्दारुपंजात्वागच्छामियेनयत्नेपोपायोभवतितदनुष्ठीयते पिंगलकेआह भवान्कि
तत्रगंतुमुत्सहते सोब्रवीत् किंस्वाम्यादेशोभृत्यानांहत्साहसमस्ति उत्कंचयतः
स्वाम्यादेशानुभृत्यानांनभयंजायतेक्वचित् प्रविशेरुव्यवाहेपिउल्लेरपिमहार्णवे
८ स्वाम्यादिष्टसुयोभृत्यःसम्मविषमेवच मन्यतेतेनसंधार्योभृत्युजाभृतिमिच्छता
पिंगलकआह भद्रयत्रेयंतत्रसम्पताशिवास्तेपंथानोभवंतु इमनकोपिनंप्रणम्यस
जीवकशब्दानुसारेणप्रतस्थे अथदमकेगतेपिंगलोभयव्याकुलितश्चिंतयामा

स अहोनशोभनमनुष्ठितंमया यत्तस्यविश्वासंकृत्वात्माभिप्रायोनिवेदितः कदाचि
द्दमनकोयमुभयवेतनत्वान्ममोपरिदुष्टबुद्धिःस्याज्जुष्टाधिकारत्वात् उक्तंचयतः ये
भवंतिमहीयस्यसम्मानितविमानिताः यतंतेतस्यनाशायसर्वदापिकुलोद्गताः
१० तथावरस्यचिकीर्षितंवेभितावन्यउत्थानांतरंगत्वाप्रतिपायामि कदाचि
द्दमनकस्तामादायमांव्यापादयितुमागच्छति उक्तंचयतः नवध्यंतेस्यविश्वस्ता
उर्वलाबलवन्नरैः विश्वस्ताश्चसुवध्यंतेबलवंतोपिदुर्बलैः ११ हन्यंति
रपिप्राज्ञोनविश्वासंव्रजेन्नरः यश्छेदात्मनोदृष्टिमायुर्विघ्नंसुखानिच १२ शप
थैःशापितश्चापिनविश्वासंव्रजेत्सुधीः राज्यलोभात्ययतोदत्तः शत्रुणाशपथैर्हत
१३ नविश्वसंविनाशत्रुर्देवानामुपपद्यते विश्वासाद्भिद्यतेदेवादितेर्गर्भोविदा
रितः १४ एवंस्थानांतरंगत्वादमनकमार्गवलोकयन्नेकाक्यतिष्ठत् दमनकोपिस
जीवकसमीपंगत्वादृष्टोयमितिपरिज्ञायदृष्टमनाअचिंतयत् अहोशोभनमा

पतितं अनेनसंधिविग्रहयानासनद्वैधीभावैर्विनापिपिंगलकोवश्योभवति उक्तंच
यतः नकौलिन्यान्नसौहार्दान्नयोवाक्योप्रवर्त्तते संत्रिणांयावदर्थेतिव्यसनंशोक
मेवच १५ सदैवापजतोराजासभोग्योमंत्रिणांभवेत् अरएवहिवांछंतिमंत्रिणःसाप
दन्यं १६ यथानेच्छंतिनीरोगंकदाचिच्चचिकित्सकः तथायदहितोराजासचिवंना
सिवांछति १७ एवंचिंतयन्पिंगलोभिमुखंप्रतस्थे पिंगलकोपितमायांतमवलोक्य
आकारंरक्षमाणोयथापूर्वमवस्थितः दमनकोपिपिंगलसकाशमागत्यप्रणम्योपवि
ष्टःपिंगलकेआहभद्रकिदृष्टंभवता दमनकआहः तत्सत्यदृष्टस्वामिनःप्रसादात्
अपिस्वल्पमसत्यंयःपुरोवदतिभूभुजां देवानांचविनश्येत्तसद्भृत्यंसमशतमपि तथाच
सर्वदेवमयोराजामनुनासंप्रकीर्तितः तस्मात्त्वंदेववत्सर्वैर्नावलोकनकर्हिचित्
१९ सर्वदेवमयस्यापिविशेषोभूपतेरयं स्वभाग्यफलसंयोन्यत्पाद्यत्वाद्भवांतरे
२० पिंगकआह अथवासत्यदृष्टंभवति यथादीनस्योपरिमहान्कुप्यतीति

तथानखेनेननिपातितः उत्कंचयतः तृणानिनोन्मूलपतिप्रभजनोहन्यानिनाचैप्र
णतानिसर्वशः समुद्धृत्तान्येवननुप्रसाधनेमहान्महत्येवकरोतिविक्रयां २१ गां
उस्रुत्लेपिमदवारिमदौघलुप्तमत्तभ्रमन्भ्रमरपादतलाहतोपि कोपंगजेतिनितां
तवलोपिनागस्तुल्येवलेनवलवानिहकोपमेति २२ दमनकआह महाराज्वयंह
पणात्तदपियदिस्वामीकथयतितत्कृत्यलेतंनियोजयामिपिंगलआह किंमवानशा
क्तोयेवकर्तुं दमनकआह स्वामिन्किंबहुरसाध्यमस्तिउत्कंचयतः नतत्कर्त्तेनागं
द्रिनेहयेनयदातिभिः कार्यसंसिद्धिमाप्नेतियथाबुद्धिप्रसाधितं २३ पिंगलकआह
यदेवंतदमात्यपदत्तेआरोपितस्त्वंअद्यप्रभृतिप्रसादनिग्रहादिकंत्वयाविनानकरिष्या राम
मीतिनिश्चयः तस्मात्सत्वरंगत्वातथाकुरुयथासमेभृत्यतामेति अथेत्युक्तेसंजायते १३
प्रणम्यपादयोपिसंजीवकसकाशंगत्वासोयमिदमाह एह्येहिदृष्टवभापिंगकस्वामी
कारयति किंनिःशंकोभूत्वामुंहुंमुंहुंनदसीति ततस्तुत्वासंजीवकोब्रवीत् भद्रको

यंपिंगलकः ततश्चत्वासविस्मयंदमनकोब्रवीत् कथंस्वामिनंपिंगलकंनजानासितक्ष
णंकंप्रतिपालय फलेनहन्तास्मि नचयंसर्वमृगपरिहृतोवटप्रदेशेस्वामीपिंगलकनामा
सिंहस्तिष्ठति ततश्चत्वागतासुमिवात्मानंमत्वापरंविषादमगमत्तंविचिंत्यवदेत् भद्र
मवान्साधुसमाचारोदृश्यते तद्यदिममावश्यंतत्रनयसितदाभयप्रदानेनप्रसादो
निजस्वामिनःसकाशात्कारयय दमनकआह भोः सत्यमभिहितंभवतानीतिरेवायत्
प्रदानेनप्रसादोनिजस्वामिनःसकाशात्कारयिष्य दमनकआह भोः सत्यमभिहि
तंभवतानीतिरेवायत् लभ्यतेहृमिपर्यंतंसमुद्रस्यगिरेरपि नकथंचिन्महीयस्य
चित्तांतंकेनचित्कचित् २४ तत्वमत्रैवतिष्ठयावदहंसमयेत्वाआगच्छामि पश्चान्न
यामीतितदानुष्ठितेदमनकःपिंगलकसकाशंगत्वाइदमाह महेश्वरेणाहंप्रतुष्टेनका
लिंदीपरिसरेशाष्याग्राणिचरितुंसमादिष्टः किंबहुना मत्क्रीडार्थंप्रदत्तंभगवतानव
नमिदं पिंगलकःसप्तपंजातंमयाधुनादेवतानाप्रसादंविनाशाष्यभुजीनिःशंको

व्यालाकीर्णवनेएवंविधेनदत्तधमनि तत्त्वयाकिमपिहितं दमनकआह स्वामिनेत
दपिहितं मयायेदंतदुनंचंडिकावाहनस्यपिंगलस्यविनयीभूतं तन्नवानभागतः
प्रियोतिथिः तत्रस्थसकागत्वासोभ्यात्स्नेहेनैकत्रभक्षपानविरहक्रियामिरेकस्थाना
श्रयेणकालोतिवर्तयति तेनापिसर्वमेतन्प्रतिपन्नं उक्तंचयतः स्वामिन्सकाशादभय
प्रदानंदायनियं पदन्नस्वामीप्रमाणं। तत्श्रुत्वापिंगलकः सहर्षमिदमाह साधुसु
मतेसाधुसुमंत्रिन्श्रोत्रियः साधुममहृदयाभिप्रायोभिहितः। दत्तामयाअभयप्रदान
दक्षिणा। तत्सहोपियंमदर्थेयाचित्वाऽतत्तरमानेयइति। साधुवेदमुच्यते। अंतःसा
रैरकुटिलैःसुस्निग्धैःसुपरीक्षितैः। मंत्रिभिर्धार्यतेराजन्सुस्तंभैरिवमंदिरं। २५। मं
त्रिणांभिन्नसंधानभिषजांसान्नियातिके कर्मण्यभिज्ञतेप्रज्ञास्वस्येकोपानपंडितः
२६ दमनकोपितंप्रणम्यसंजीवकमुद्दिश्यप्रस्थितः। चिंतयत। अहोप्रसादसं

सुखोस्माकंस्वामीवचनवशागतश्चसंवृत्तः तन्नासिधन्यतरेमपासमोन्यः। उक्तं
चयतः। अमृतंश्रीश्रिरेवक्त्रेमृतंप्रियदर्शनं। अमृतंराजसम्मानममृतंसाधुसं
गतिः। २७ अथसंजीवकसकाशमासाद्यसप्रश्रयमुवाच। सोमिन्प्रसादितोभव
दर्थेस्वामी। अभयप्रदानंतद्भिरुमागम्यतां। परंराजप्रसादमासाद्यमयासहस
धर्मेणवर्तितव्यं। तगर्वमासाद्यस्वप्रभुतयावापार्यं। अहमपितवसंकेवनसंवरा
ज्यधुरामन्यात्पदवीमाश्रितोरक्ष्यामि। इतिहेतोरुभयोरपिराज्यलक्ष्मीभोगो
भविष्यति। आरेवटकस्यधर्मेणविभवास्कर्वशेन्यणां। न्यंनाप्रेरयलेकोनिहंत्वे
कोमृगानिच। २८। योनएजयतेगर्वादुत्तमाधममध्यमान्। न्यसंमानयुक्तोपि
सश्पतेदंतिलोथा। संजीवकआह। कथमेत। सोब्रवीत। अस्तिधरातलवर्धमा
नंनामनगरं। तत्रदंतिलोनामभांडागाराधिपतिः। सर्वपुरनायकः प्रतिवसतिस्म
तेनपुरकार्यंकुर्वतानुष्ठितानीताः सर्वेतत्पुरवासिनोभूपतिश्चकिंबहुना नकोपि

तरकेनापिचतुरोदृष्टःश्रुतोवा अथसाधुवेदमुच्यते नरपतिहितकर्त्ताहेप्यतांया
तिलोकेजनपदहितकर्त्तामुच्यतेपार्थिवैः इहमहतिविवादेवर्त्तमानेसमानेन्यति
जनपदानांउत्तमः कार्यकर्त्ता ३१ अथैनंवर्त्तमानस्यतस्यकन्याविवाहः संजातः तत्र
तेनसमस्ताः स्वपुरनिवासिनोराजसन्निधिलोकाः सन्मानपूर्वकमामंत्र्यकस्यादिभिः
सत्कृताः ततोविवाहनंतरंराजासांतःपुरः स्वगृहमानीयाभ्यर्चितः अथतस्यगृहप
तेः गृहमार्जनकर्त्रीगोरक्षानामसतेनगृहमायातोपिराजगुरोरग्नेरनुवितस्थौ
नेउपविष्टोविज्ञायअर्धचंद्रदत्तेनिःसारितः सोपितत्सम्पत्तिनिवसन् अपमानो
तरान्नीवपिशेते कथंमयातस्पर्धांडयतेः राजप्रसादहानिःकर्त्तव्येतिचिंतय
ति अथकिंममैतेनवृथाशरीरशोषणेन किंचिन्मयातस्यामकर्तुंशक्यमिति
अथसाविदमुच्यते योह्यपकर्त्तुमप्राक्तः कुप्यतितस्मैसकिमितिनिर्लज्जः उत्प
तितोपिनवणवःशक्तोतिभ्रातुंकोनु ३२ अथकदाचित्तत्स्त्रेराज्ञोयोगनि

राम
१५

ष्टांगतस्यशय्यांतेमार्जनंकुर्वन्निदमाह अहोदंतिलस्यध्यष्टत्वंयद्राजमहिषीमालिं
गयति ततश्रुत्वाराजासंभ्रमात्तल्पादुत्थायतमुवाच सोसोसत्यमेतद्यत्वयाजल्पितं
देवीदंतिलेनसमालिंगितागोरक्षआह देवरात्रिजागरेणद्यनाशक्नोनमार्जन
कर्मरतस्यापिमेबलाच्छिद्रमायाता तन्नवेद्मिमयाकिमप्यहितं राजासेर्ष्मण
मतावज्रहतमतिहतगतिर्दंतिलोपिकदाचिदनेनदेवीसमालिंगितादृष्टाप्तविष्म
ति तेनेदमभिहितं उक्तंचयतः यद्वांछतिदिवामर्त्योवीक्षतेवाकरोतिच त्वमे
पितदभ्यासस्तथाब्रूतेकरोकरोतिच २४ सुप्तंयदिवापापंपश्यन्स्वप्नेहृदिसंस्थितं
स्वप्नदमपितत्तेयंसुप्तवाकंतथामदात २५ अथवास्त्रीणांविषयेकोत्रसंदेहः
जल्पंतिसाधेमन्येनपश्यंत्यप्सविभ्रमाः हृतंचित्तयत्सम्पंनस्त्रीणामेकतोर
तिः २४ नाग्निस्तृप्यतिकाष्ठानांनायगानांमहोदधिः नांतकःसर्वलोकानां
नपुंसांवामलोचना २५ रक्षानास्तिक्षणेनास्तिनास्तिचोपनिमंत्रणं ते

ननारदनारीणांसतीत्वमुपजायते ३९ योमोहान्मन्यतेमूढोरक्तंममकामिनी सतस्या
वशगोनित्यंभवेत्क्रीडाशकुनवत् ४० तासांवाक्येनकृत्यानिस्वल्पानिचगुरूण्यपि क
रोतिनैःस्नेहतेलोकैलघुत्वंयातिसर्वतः ४१ रक्तोपिजायतेमोग्योनारीणांशाकटोव्यथा
हृष्यतेयोदशालंवीनितंबेविनिवेशितः ४२ अलक्तकोपथारक्तोनिःपीडंपुरुष
स्तथा अबलाभिर्बलाद्रक्तःपादमूलेनियात्यते ४३ एवंसबहुविधंविलप्यतत्प्र
भृतिदंतिलस्यप्रासादपराङ्मुखः संजातः किंबहुना राजद्वारप्रवेशेपितस्यनि
राकृतः दंतिलोप्यकस्मात्प्रसादपराङ्मुखंराजानमवलोक्य चिंतयामास अहो
साधुचेदमुच्यते कोर्थान्प्राप्यनगर्वितोभुविजनः कस्यापदोस्तंगताः स्त्रीभिः कस्य
नखंडितोभुविमनुः कोनामराज्ञांप्रियः कःकालस्यनगोचरांतरगतः कोर्थीग
तोगौरवंकोवाऽर्जनवायुरासुपतितः क्षेमेणजातःपुमान् ४४ स्त्रीवैधैर्यमद १६
पेतलचिंतासर्पक्षांतिस्त्रीषुकामोपशांतिः काकेशौचंद्यूतकारेषुसत्यंराजामित्रं

केनदृष्टंश्रुतंवा अपरंमयास्पष्टंस्पष्टमन्यस्यकस्यचित्सहेनखेनापिवाज्ञात्वेणा
नानिष्टंकृतं तत्किमेतत् एवंदंतिलंराजद्वारेविष्टंभितमवलोक्यसंभ्रांतेनकर्त्रा
रपालान्विरूपस्प्रोवाच भोभोद्वारपालाः राजप्रसादाधिष्ठितोदंतिलः स्वयंनिय
तावग्रहकर्त्रीचतदनेननिवारितेनयथावयंतथाप्ययंप्यर्थवंद्भागिनोभवि म
ष्यथ ततस्तुतांदंतिलश्चिंतयामास नूनमस्यचेष्टितमेतत् अथवासाधिदमुच्य
ते अकुलीनोपिमर्त्योपिस्पष्टपालंयोत्रसेवते अपिसन्मानदोहिसचसर्वत्रसज्यते
धनः अपिकापुरुषोप्नीरुःस्वाचन्नृपतिसेवकः तथापिनपराद्धर्तियातिसर्वस्य
एवहि ४४ वाज्ञात्रेणापिस्पष्टस्यदानहीनेनसेवकः यदाप्नोतिफलंलोकात्तस्या
शमपिमेदिनी ४५ एवंबहुविधंविलप्यसविलक्षाननःसोहंगोगतप्रभावः
स्वगृहंगत्वागोरंभामाकृष्यवस्त्रयुगलेनसम्मान्यैदमाह सुव्रतदालंमयाराग
वशानिःसारितः यतस्त्वंब्राह्मणामेत्रंनुवितस्तेनचोपविष्टः तत्सम्यतामि

ति सोपिस्वर्गराज्यमिवतद्वस्त्रयुगलमासाद्यपरितोषंगत्वातमुवाच श्रेष्ठिनूक्तांतमर
या तत् यदस्यसंन्मानस्यकृतेपश्यमेबुद्धिप्रभावंराजप्रसादंच एवमुक्तोसपरितोषं
गतः साधुचेरमुच्यते स्तोकेनोन्नतिमायातिस्तोकेनायासधोगतिं अहोसुसद्द
शोदृत्तिस्तुल्यकूटखलस्यवा ततश्चान्येद्युःसगौरंसस्त्रीवगत्वायोगनिद्रागत
स्यभूपतेः संमार्जनरूपांकुर्वन्निदमाह अहोविवेकोस्यभूपस्ययःपुरीवात्सर्गी
माचरन्विर्गिटीभक्षणेकरोतिराजातत्श्रुत्वासविस्मयमुत्थायतमुवाच रेरेसो
रंगकिमप्रस्तुतंब्रवीषि गृहकर्मकरंमत्वांप्यायादयामीति किंन्वयाहूकदाचिदे
वंविधकर्माचरन्दृष्टः सोब्रवीत् देवदूतासत्करात्रिजागरेणसमाजनंकुर्वतो
वलान्निद्रासमुपागता तयामुक्तेनमयाकिंचित्रज्ञातं जल्पितंतन्नवेमि ततः
सप्रसादंकरोकुमेस्वामी यरवशस्यराजातत्श्रुत्वेदमचिंतयत् मयातावज्ज
न्मांतरेपिविर्गिटिकानभक्षिता तद्यथामभायंव्यतिकरोनेनमूढेनासभाव्यो

व्याहृतस्तथादंतिलस्यापीतिनिश्चयः तन्मयायुक्तंनकृतं तद्दराकःसंमानेननियो
जितः नताह्यसुरुषाणामेवंचेष्टितंसंभाव्यते तेन विनाराजकृत्यानिपुरकृत्यानिसर्वा
णिशिथिलतांव्रजंति एवमनेकधाविनिश्चित्यदंतिलमाहूयनिजांगभरणवस्त्रा
दिभिःसंयोज्यनिजाधिकारेनियोजयामास अतोहंब्रवीमि योनप्रजयतेगर्वादिति
कथा संजीवकआह भद्रसत्यमेतत् भवतानिहितंतदेवकर्तव्यमिति एवमभिहि
तेदमनकस्तदापिंगलसकाशमगमत् देवएषमयाआनीतःसंजीवकः अ
धुनादेवश्रमाएंसंजीवकोतेसादरंग्राह्यः यतःसविनयःस्थितः पिंगलकोतस
यानीयतत्कृतघ्नतानखकुलिशालक्तदक्षिणंपाणिमुपरिस्थंमानपुरःसरम्
वाच अपिशिवंभवतः कुतस्त्वमस्मिन्निर्जनेवनेसमागतः तेनाप्यात्मनः सर्ववृ
त्तांतंयथावर्धमानकेनसहवियोगःसंजातः तथातत्स्वनिवेदितः तदश्रुत्वापिंगल
कआह यस्यनमेतव्यंभुजपरिरक्षितेवनेयथेच्छया अधुनावर्तितव्यं अन्यच्च अ

स्मसीपवर्त्तिनाभाव्यं॥ यत्कारणं॥ वक्रपायंवनमिदं रोद्रसत्त्वनिषेवितं॥ गुरूणामपिस
त्वानामसेव्यंशाश्वतोजनंएवमुत्कासकलम्रगपरिस्तोयसुनाकलमवेतांएमुदक
पानंहत्वास्वेच्छयातदेववनंप्रविष्टः॥ ततश्चकरटकदमनकौनिक्षिप्तभारःसंजीव
केनसहसुप्तोभितगोष्ठीमनुभवन्नास्ते॥ संजीवकेनापिअनेकशास्त्रावगाह
नाबुद्धिप्रागल्भ्येनस्तोकैरेवाहोभिर्मदमतिरपिपिंगलकोधामानरुतः यथा
रण्यधर्माद्धियोज्यग्राम्यधर्मेनियोजितः किंबहुनापिंगलकसंजीवकोवशकेवलं
रुसिमिथोमंत्रयतः शेषःसर्वोपिपरिजनोदूरीभूतस्तिष्ठति॥ तौचभृगालावपि
प्रवेशंनलभेते॥ अन्यच्च॥ सिंहपराक्रमाभावात्सर्वोपिम्रगजनःक्षुधाविष्टः॥ भृ
गालौचैकोदिशिसंवृत्तौ॥ उक्तंचयतः॥ फलहीनंनृपंभृत्याःकुलीनमपिचोत्तमं सं
त्यज्यान्यत्रगच्छंतिशुष्कंवृक्षमिवांडजाः॥ तथासंमानसंयुक्ताःकुलीनाश्रीकित
राः॥ वृत्तिक्षीणान्महीपालंसक्तायांतिहिसेवकाः॥२॥ तथानकेवलंसेवकाः॥

छंभृत्यावत्समस्तमन्योन्यंपरस्परभक्षणार्थंसामादिभिरुपायैस्तिष्ठंति॥ तथ्य
या॥ देशानामुपरिक्षायःआतुराणांचिकित्साकाः॥ वणिजोग्राहकानांचमूर्खाना
मपिपंडिताः॥३॥ प्रमादिनांतथाचौरभिक्षुकाग्न्यमेधिनां॥ गणिकाःकामुकानांच
तथान्येषांचशिल्पिनः॥ सामादिसंजितैःपाशैःप्रतीक्षंतेदिवानिशं॥ उपजीविनि
शत्यावजलजाजलजान्यथा॥४॥ अथसाधुवदंत्यन्ये सर्पाणांचखलानांचचौरा
णांचविशेषतः अभिप्रायानसिध्यंतितेनेदंवर्त्ततेजगत्॥५॥ अत्तुंवांछंतिशांतवो
गणयंतेराखुंक्षुधार्त्तफणीतंचकोंचरिपोः शिखीगिरिसुतासिंहोपिनागाननं॥ इत्थं
यत्रपरिग्रहस्परवनाशायोरपिस्याद्धेतवोत्रावरंकथनंतत्विजगतस्तस्माच्चरू
पंहितं॥६॥ तौचकरटकदमनकौक्षुद्रामकंटोप्रसादरहितौपरस्परंमंत्रयतः॥ त
त्रदमनकोब्रवीत्॥ भद्रकरटकभावातावत्प्रधानतांगतौ॥ एषपिंगलकःसंजीव
कवचनानुरक्तःस्वव्यापारपराङ्मुखःसंजातः॥ सर्वोपिपरिजनोगतः॥ तत्किंक

मते॥ करटकआह॥ यद्यपिस्वदोषनाशायवाच्यः उ
क्तंचयतः॥ अश्रव्यवन्नपिबोद्व्योमंत्रिणाहथिवीपतिः॥ यथास्वदोषनाशायविदुरे
णविकासुताः॥ मरोन्मत्तस्यभरयसकुंजस्यवहिंगतः॥ उन्मार्गेवाच्यतायांतिमहा
मात्राःसमीपगाः॥ ९॥ यद्यप्येवंत्वयाशाप्तोजीवस्वामिनःसकाशमानीतस्तत्स्व
हस्तेनागराःआकर्षिताः॥ दमनकआह॥ सत्यमेतत ममायंदोषोनःस्वामिनः
उक्तंचयतः जंबुकोदुष्टबुद्धेनवयंचाबाटभूमिना॥ इतिकापरकार्येणत्रयो
नर्थीःस्वयंकृतः॥ ९०॥ करटकआह॥ कथमेतत्सोब्रवीत्॥ अस्तिकस्मिंश्चिद्देश
विविक्तप्रदेशेमरायतनं॥ तत्रदेवशर्माणामपरिव्राजकःप्रतिवसतिस्म त राम
स्यानेकासाधुजदक्षिणासूक्ष्मवस्त्राप्रदातविक्रयवशात्कालेनगच्छतामही ९९
जीवित्तमात्रासंजाता॥ ततःसनकास्यचिद्दिश्वसितिनक्रंदनकसंतरात्तनसुंचे
तिभार्त्रं॥ अपवासाधुचेद्दमुच्यते॥ अथानामार्जनउःखंअर्जितानांचरक्षणे आ

यउःखंव्ययेउःखंधिगर्थांतकष्टसंश्रयान्॥ ९१॥ अथाबाटभूमिनिनमपरिव्रापह
रीद्धंतस्तामर्थमात्रांतस्यकसांतर्गतांलक्षयित्वाव्यचिंतयन्नकथंसेनामयामात्रा
हर्तव्या॥ तदत्रमेदेतावद्दृढशिलासंचयवशाद्दिद्रिमेदोनभवतिउरुलाभोपि
रंदेवशोस्यनास्तितदहंमायावचनेविश्वास्यछात्रतांप्रजामीति॥ येनवित्तस्यकदा
चिदुल्लगताप्तविष्यति॥ उक्तंचयतः॥ नाविंधःप्रियंब्रूयात्स्फुटवक्तानवंचकः ९५
निस्पृहोनाधिकारीस्यान्नाकामीमंडनप्रियः॥ ९२॥ एवंनिश्चित्यतस्यांतकमुप
शगम्यउन्मशिवायइतिब्रुवमाणः साष्टांगंप्रणम्यप्रश्रयमुवाचभिरगन्नसारः
संसारायंगिरिनदीवेगोयमंयौवनं॥ तृणाग्निसमंजीवितव्यंअभ्रच्छायासदृश
भोगाःस्वप्नसदृशाःसुतमित्रकलत्रबंधुभ्रसुवर्गःएतन्मयासम्यक्ज्ञाना॥ तत्किं
कुर्वतोमेसंसारसमुद्रोत्तरणंभविष्यति॥ तच्छ्रुत्वादेवशर्मासादरमिदमाह व
त्सधन्योसियत्प्रथममेववयसियवविधोविरक्तोभावः॥ उक्तंचयतः॥ प्रथमे

वयसियःशांतःसशांतइतिमेमतिः। धातुषुक्षीयमानेषुशमःकस्यनजायते॥ ८३॥ तथा
आदौचित्ततःकायेसतांसंजायतेजरा। असतांतुप्रनःकायेचित्तनैवंकदाचन॥ ८४॥ य
च्चलंसंसारसमुद्रान्तरणोपायंदृष्ट्वसितच्छ्रयता। सदृोपियदिवान्योपिचांजलोवाज
टाधः॥ दीक्षितःशिवमंत्रेणसप्तस्मांगोद्विजोभवेत्॥ ८५॥ षड्क्षरेणमंत्रेणपुष्पमेक
मपिस्वयं॥ लिंगस्यमूर्ध्नियोदद्यान्नसपश्योपिजायते॥ ८६॥ सतपस्वीआह॥ वत्सतेऽ
अनुग्रहकरिष्यामियत्वारात्रौमदमध्येनप्रवेष्टव्यमितियत्कारयंनिःसंकतापत
नांप्रशस्येतेतवममापिच॥ उक्तंचयतः॥ दोर्मेज्यान्नपतिविनश्यतियतिःसंगात्सुतो
लालनात्विप्रोनध्ययनात्कुलंकुतनयात्शीलंखलोपासनात्॥ मैत्रीचाप्रण
यात्समृद्धिरनयात्स्नेहःप्रवासाश्रयात्स्त्रीमद्यादृणपेक्षणात्॥ अपिहृष्यस्यागात्र
मादाद्धनं॥ तत्तवयाप्रत्ययग्रहणादुर्धमदग्रोत्रकुटीरकेशयितव्यमिति॥ स
आह॥ भगवन्नादेशःप्रमाणंयत्रहितेनमेप्रयोजनं॥ अथतंकृतशयतसमयंद

वशर्म्माउग्रहंदत्वाशास्त्रोक्तविधानेनशिष्यतामनयतः। सोपिहस्तपादावमर्द्दनास्त्र
त्रिकानयनादिकयापरिचर्य्ययामास॥ अहोनकथंनकिंचिदपिएषमेविश्वासंगच्छति
तत्किंदिवापिवाशस्त्रेणहन्मिकिंवाविषंप्रयच्छामिकिंवायन्नुधर्मेणव्यापारयामिइ
सेवंतस्यचिंतयतोदेवशर्मणःशिष्यपुत्रःकश्चिदन्यग्रामादागमतार्थसमागतः॥
आहच॥ भगवन्नपनिचारोपनविषयेममग्रहमागम्यताम्॥ तच्छ्रुत्वादेवशर्मा
आषाढभूतिनासहप्रस्थितः॥ अथैवंतस्यगच्छतोरेकाचिन्नदीसमायाता॥ तांदृष्ट्वा
देवशर्म्मामात्रंकक्षांतरादेवतार्य्यकथामध्येगुरुनिधायस्नात्वादेवार्चानंतरमाषा
ढभूतिमिदमाह॥ भोआषाढभूतेयावदहंस्नानंकृत्वासमागच्छामीतितावदेषाह
रजोग्रथ्नरथ्नसावधानेनकंथारक्षणीयेपुक्तागतः॥ आषाढभूतिरपितस्मिन्न
दर्शनीभूतेमात्रामादायसत्वरप्रस्थितः॥ देवशर्मापिक्षात्रगुणानुरंजितमनाः
सुविश्वस्तउपविष्टायावन्निष्टति॥ तावत्सुवर्णरोमाऊरुरूपमाध्येअपश्यत्॥

२०

अथरोषवशाद्दुष्टुरुगलस्यपकर्षणंदूरमपसरंणंकृत्वाहूयेापिसमुपेत्यललाटप
पदाभ्यांमहरेतामहउधिरंपततिं तच्चतंचुकोरंगहमिंत्रविश्पजिघ्रालोल्येना
स्वादयतिरेवशर्मावलोक्यचिंतपतन्। अहोमंदभ्रसिद्धिरयंजंबुकः। यदिकथमप्य
त्रयोनःसंकटेपतिष्यति। तन्नूनंमत्सुमश्नेष्यति। इतितर्कपामास। तथान्या
स्मिन्प्रस्तावे अथैवसरक्षास्वदनलोल्यात्तयमृतः। तयोशिरसपातंपतितोष्टग
लोअमृतश्च। देवसर्माापितंशोचयन्नउदिश्यशनैः प्रास्थितः यावत्कनैरागच्छ
तितावदाषाढभूतिंनपश्यति। ततश्चोत्सुकाश्चोत्पविधायवाद्यंदत्वाकंथामाला
कयतितावन्मात्रंनपश्यति अथवालत्सुमेतत्। तृणकाष्ठोन्नावाक्षुद्रादपिएणा
त्मसंतिये। व्याधैस्तेवापिवध्यंतेकृत्यापैर्नवंच्यतेः ९५। ततश्चहाम्रतस्मीति
प्रजल्पन्भूतलेनिःपपात। ततश्चक्षणाच्चेतनालब्धाभूयेापिसमुत्था
यपूत्कर्तुमारब्धः। आषाढभूतेक्रमावंचयित्वाकुतोकृयगतः। तदेहिमेप्रतिव

चनं। एवंबहुधाबहुविधंगत्वतत्सायंतनसमयेकिंचिद्ग्राममासाद्यस्थितः। अथप्र
भातेकश्चिद्ग्रामकोकिलः प्रस्थितसभार्य्योमध्यपाणेकृतसमापवर्त्तिनीनगरे
नस्थितः देवशर्म्मापितमालोक्योवाच भोभोऽहंस्योऽतिथिस्तवांतिकंप्राप्तः
नवयमत्रग्रामेवकंचिज्जानीमः। तद्गत्वात्रामतिथिधर्म्मः। उक्तंचयतः अपरोऽ
तिथिसायंस्यादेाग्रहमेधिना। पूजनात्तस्यदेवत्वंप्रयातिगृहमेधिनः ९९ तथा
च। तृणानिभूमिरुदकंवाकुचतुर्थीचसूनृता। संतामेतानिहर्म्मेषुनोच्छिद
तेकदाचत। ९७। सागतेनाग्रयस्तस्माआसनेनशतक्रतुः। पादशौचेनरुद्रोविष्णु
र्भोज्येनतथातिथेः। ९८ अतिथिर्यस्यनग्राद्योगृहात्प्रतिनिवर्त्ततेसदत्वादुःकृतं
तस्मैपुरापमादायगच्छति। ९९ कोकिलोपितत्तश्रुत्वाभार्यामाहप्रियेगच्छत्वम
तिथिमादायगृहंप्रति। पादशौचनभोजनशयनादिभिः सत्कृत्यतत्रैवातिष्ठ
अहंचतवकृतेप्रभूतमांसमानयिष्यामि एवमुक्त्वाप्रस्थितः। सापिभार्य्याऽ

श्चलीतमादायप्रस्तावदर्शनोत्कंठायंतीगृहंप्रतिप्रतस्थे अथवासाधिदमुच्यते
दुर्विदग्धोपिमित्रपक्षेदुःसंचाचारासुनगरवीथीषु पशुर्विदंशगमनेपरमंसुर्खज
घनचपलापाः पर्य्यंकेशास्तरणंपतिरनुकूलोमनोहरंशयना तृणमिवलघुम
न्यंतेकामिन्याश्चौर्य्यतरलुब्धाः ॥ ९४ ॥ केलिःप्रदीपिमज्जाश्रृंगारोस्थी निचाट
वः वंधक्यापरितोषंकिंचिदपिनष्टमेवत्सवो ॥ ९५ ॥ कुलपुत्रंनंजनाहंवंधनम
पिमाणिक्यसंदेहं अंगीकरोतितत्क्षणमवलापरुषंससक्त्या ॥ ९६ ॥ अथसा
गृहंगत्वादेवशान्मर्म्मातास्तरणाभग्नखट्वासमर्प्यदमूचे भोभगवन्यावदहंस्व
सखीमामादायतांसंभाष्यपुनस्तरमागच्छामितावत्त्वमस्मद्गेहेऽप्रमत्तेनभाव्यं ए
वमुक्काश्रृंगारविधिंविधायदेवदत्तमुद्दिश्यधावन्जातितावत्सुन्मुखोमदविकलो
गोमुक्तकेशःपदेपदेप्रसवत्रगृहीतमद्यभांडस्तत्पतिः समभ्येति नंदृष्ट्वाअद्य २२
साधुतरमाद्यूद्यस्वगृहंप्रविश्यमुक्तश्रृंगारामवलोक्यदृष्ट्वापरंपरंयातस्या

पवादश्रवणात्सुस्थितहृदयः आकारंगूहमानः सदैमास्ति ततश्चतथाविधेचेष्टितम
वलोक्यदृष्टप्रत्ययः क्रोधवशागोगृहंप्रविश्यपातामुवाच दुश्चलिकप्रस्थितात्वं सा
प्रोवाचअहंतत्सकाशादागता नहिचिरंपिनिर्गतातत्किंमद्यवशाद्प्रसुप्तंवदसि अ
थवासाधिदमुच्यते वैकल्पंधरणीपातोवायथोचितज सन्निपातस्यचि
क्रनिमद्यंसर्वादर्शयेत्य ॥ २४ ॥ करस्फोटोवरलागस्तेजोहानिः सरागता ॥ वारुयी
संगजावस्थाभानुनाप्यनुभूयते ॥ २५ ॥ सोपितत्प्रलापप्रतिकूलवचनंवेषपर्यंप
मवलोक्यतामाह दुश्चलिमेचिरकालस्मरावत्तत्वापवादंतदयंस्वयंज्ञातप्रत्ययः
तनयथोचितंनिग्रहंकरोमि एवमभिधायगलकुटप्रहारैर्जरितदेहांविधायस्थू
णायासहदृढबंधनेनबध्वामहाविकलोनिद्रावशमगमत्ररतासिन्नंतरेतस्याः
सखीनापितीकौलिकंनिद्रावशगंविज्ञायागतावदमाह ॥ साखिसंदेवदत्तस्य
स्मिन्स्थानेप्रतीक्षतेतत्छीघ्रंगम्यतां साचाहप्रश्नेमःवस्त्वालंकथंगच्छामि ब्रूहि

गत्वातंकामिना पदत्रास्मिन्नवसरेत्वयासमागमोनास्ति। साब्रवीत्। मामेवंवदनाथ
कुलराधमः॥ उक्तंयतः विषमस्थः खाउफलग्रहणेव्यवसायनिश्चयोयेषा उष्ट्रा
णमिवतेषांमन्यंतेशशिनंजन्म॥१॥ सरिग्धेपरलोकेजनायवादेवजगतिवऊवि
चित्रे स्वाधीनेपररमणेधन्यास्तास्तारुण्यफलभाजः॥२॥ यदिनभवतिदेववव
शत्सुमानविसृष्टेपिवंधकीरहसि। ननुहृष्ठाहृपिमामेनिजकांतसाभ्रजत्येव॥
साब्रवीत्। यद्येवतदपिकथयकथंगच्छामि। दृढंधनवशातिष्ठामि। संनिहित
श्चायंयात्मापतिः॥ नापिसाह। सखिमदविकलोयसूपकास्पृष्टः। ध्रुवंयास्य
ति। तज्जल्वामुन्मोचयामि। आत्मनःस्थानेमांवध्वातंदर्शयन्संभारमागच्छ।
ब्रवीत्॥ एवमस्त्। तथानुष्ठितेकोलिकः कस्मिंश्चित्क्षणेगतकोपः समुत्थायदि
मदस्तामाह हेयरूपवादिनिपदाद्यप्रभृतिगृहान्निक्रमणंकरोषिनवपुरुष
वदसितत्वामुन्मोचयामिनापित्वस्नेहजल्पतयात्रकिंचिद्रूचोसोपिभूयस्तामिदमा

ह॥ अथवायावत्प्रत्यूषंनददातितावन्नेनकुपितेनतीक्ष्णशस्त्रमादापतस्याः नासि
कामछिनत्। आहच पुंश्चलिदृष्टदानीनलाभूयस्तोषयिष्यमीतिजल्पन्निद्रावश
वशमगमत्। देवशर्मापिवित्तनाशात्तामकंटानष्टनिश्चित्तसर्वचरितमपश्यत्। सा
पिकोलिकस्तार्पापप्येद्यादेवन्नेनसहसुरतसौख्यमनुभूयकस्मिंश्चित्क्षणेखट्टह
मध्येसतोनापितामिदमाह। अपिशिवमवसानायथायात्सामममगतायाऽऽसीत्।
आसीत्। नापिसाह शिवंनासिकयाविनाशेनशरीरस्यतन्नुतमोचयमोपावात्तायं
प्रबुध्यते। पेनखट्टहंगच्छामि भूयोपिकोलिकउत्थितातामुवाच। पुंश्चलि
किमयापिनवदसी किंभूयोपिन्यंकृष्टतरंविग्रहकर्णच्छेदंकरोमि अथसामकोप
मिदमाह धिकधिक्मूढकोमांमहासतींपरिव्रतांधर्षयितुंवासमर्थः॥ स्एवंतुलो
कपालाऽऽदित्यवद्रावनिलोनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृदययमश्च। अहश्चरात्रि
श्चउभेचसंध्येधर्मोपिजानातिनरस्यतत्त्वं॥४॥ तथादिसतीतमस्ति। तदेतेदेवाभूयो

पितादृश्यानासिकांकुर्वंतु॥ अथवामनसापिपरमुरुषोपिन्नधितनस्तदाप्रस्मसात्र
पतु॥ एवंबमुत्क्रान्तपोपितमाह॥ भोउरात्मन्पश्यैमंसतीत्रप्रसावेनतादृगेवनासि
कातच्छुलाकेरणोल्मुकमादायावत्पश्यतितावन्नादृगेवनासिकारंकप्रवाहच्छन्ना
लेमहान्विलोकितः सविस्मयमनास्तामुन्मुच्यवधनाप्रसुप्तिप्यवाउशनेःपर्यतोष
यत्॥ देवशर्मोपितशर्वमवलोक्यविस्मितमनाइदमाह॥ उशनावेदपक्कारस्मच्चवे
दहस्यः॥ स्त्रीबुध्यानविशिष्येनतस्माइस्माकंयहिता॥५॥ नातिप्रसंगःप्रमदासु
कार्योनेछेइलंस्त्रीषुविवर्धमानं॥ अतिप्रसक्तैःपुरुषैर्यतस्ताः क्रीउंतिकाकैरिवलूनप
क्षैः॥ ६॥ वदंतेनवदंतिवल्गुतानिशितेनप्रहरंतिचतसा॥ मधुतिष्ठादियोषितांहृदये
हालाहलंमहदिवं॥७॥ अतएवमुखंनिपापपतेवनितानांहृदयंचताप्यते॥ परुषैः
सुखलेखवंचितंमधुरैःकमलेक्षणयालिभिः॥८॥ कार्कश्यंस्तनयोर्दृशास्तरलता २४
लोकंमुखेस्मानतेकोटिल्यंकचसंचयेप्रवचनेमायाचिकेस्खलता॥ भोरुचंहृदये

सदैवकथितंमायाप्रयोगःस्त्रियेपासंदोषगणेगुणेस्मरहशांतासुर्न्नराणांप्रियो॥९॥
एताःसहंतिचरुदंतिचचित्रहेतोर्विश्वासयंतिचजनंतवविश्वसंतितस्मान्नराणां
प्रियाः॥१०॥ एताःसहंतिचरुदंतिचचित्रहेतोर्विश्वासयंतिजनंनचविश्वसंति॥त
स्मान्नरेणकुलशीलसमन्वितेननार्यःस्मशानघरिकाइववर्जनीयाः॥११॥ अंतर्विषम
यतावहिश्चैवमनोरमाः॥ गुंजाफलसमाकारात्रसमायोषितांबुधैः॥१२॥ एवंतस्य
चिंतयतःपरिव्राजकस्यनिशाक्षेपेणातिक्रांता॥ साचहंतिकाछिन्ननासास्वगृहग
त्वाचिंतयामास॥ किमिदानींकर्तव्यं कथमेतन्महच्छिद्रंघटितव्यं॥ अथैवंचिंतयंत्या
स्तस्यभर्तुःराजकुलेकार्यवशान्मरणंगतः॥ प्रेतसंस्कारंगृहमध्येसंस्कारंदेशांतरितोपि
परस्त्रीलंपट्यात्सुकृत्यमाह॥ मइशोच्यमानोयतोक्षुरभांडंयेनउरकर्मकरणायगल
मि॥ सापिचिंतनासागृहमध्यंस्थिता॥ कार्यकरणेपिसयाक्षुरभांडंकुरंगकमादाय
तस्यानिमुखंप्रेषयामास॥ मानापिताप्येत्सुकोतमेकं क्षुरमवलोक्यकोपाविष्ट

अतीपतास्यात्क्षियत् अहोपापेमानेनममसदाचारवर्त्मिन्याःपरपनःसाकेदो विहि
तः तत्परित्रायतां एतस्मिन्नंतरेराजपुरुषाःसमप्पोत्यतंनापितंलगुडप्रहारै
र्जर्जरीकृत्यदृढबंधनैर्बध्वातयाछिन्ननासयारुधर्माधिकरणास्थानंनी त्वासम्प
नुचुः भोसन्नासदश्रेननानापितेननिरपराधंस्त्रीरत्नमतद्यंगितं तदस्ययद्यु
ज्यतेतत्कृयतामिति अथतेसप्राऊचुः भोः किमर्थंक्याएषाभार्याप्यंगिता किं
मनयायरपुरुषोभिलषितः अहोश्चित्राणइहदेहदुःकश्चित्कृतःकिंवाचोयंक
र्मानष्टितं तत्कथ्यतामस्यापराधः नापितोपिगुगुडप्रहारैः प्रीडितनदुष्कृंनशशा
क अथसप्याऊचुः अहोसत्यमेतत्त्वामित्रवरसुरवर्णीःशंकितदृष्टिःसमुत्पतिनेत्रो
जः भवतिहिकस्यायंस्वकर्मसत्त्वासितः पुरुषः १२ आगछन्पसवलत्पादो ॥२५॥
मुखेनैपसंपुतः साइलालाटोधोवक्त्रोगहंवाक्यमब्रवीत् १३ कयस्वेदतालविच्छी
स्वरभंगादयस्तथा चौरास्तेचैवविज्ञेयाश्चिह्नैरेतैर्विचक्षणैः १४ प्रसन्नवदनेहृष्टास्प

स्टवाकंसेरीषधक् सभायांवक्तिसामर्थ्याशावद्वंशोनरः शुचिः १५ तदेषउष्ट
चरित्रलक्षणोदृश्यते स्त्रीधषदुष्प्रकृतिः तच्चूलायामारोप्यतामिति अथतेबध्वा
स्थानंनीयमानमवलोक्यदेवशर्माधिःकृतानगलात्प्रोवाचभोअन्यायेनएषवए
कोनापितोहन्यते साधुसमाचारश्रूयतांमवाक्यंजिनुकोऽनुयुक्तेनवपचाषाटम
तिनाः इतिकापरकार्येणत्रयोनर्थाःस्वयंकृताः अथतेसप्याऊचुः भोभगवत्क
पमेतत् ततश्चदेवशर्मापितेषांदृष्ट्वातत्रयाणमपिसविस्मयन्पवेदयत् अथत
त्स्नुषाविस्मितमनसोपितेनापितमुच्यप्रोचुः अवधोबालब्राह्मणः स्त्रीतपस्वीच
रोगवान् विहिताव्यंगितासंभाअपराधेगरीयसि १६ तदस्याः नासिकाछेदःस्वक
र्मणासंप्रवृत्तः राजनिग्रहस्तुकर्णछेदः कार्यः तथानुष्ठितेदेवशर्मापिचिन्तनाश
समस्तशोकरहितस्तदेवस्वकीयंमठमगमत् यतोहंब्रवीमि अंडकोऽनुयुक्तेनेति
कथा ॥ ॥करटकआह ॥ ॥अथेवंविधेव्यतिकरेकिंकर्तव्यमावयोः सोब्रवीत् ए

वंविधेभ्यस्तिकरेभ्यःकिमकथिस्मरएंगमतोस्रष्टाहंतिराष्ट्रंसनायकं अहंमायाप्रपंचेनदेव
मनुष्यमाश्रित्यतंस्फेटयिष्यामि करंआह तदकथमपिमायाप्रपंचःपिंगलकोज्ञा
स्यतीति तन्मूर्खविज्ञातएवतातमैवंमंस्थाः उत्कंचयतस्तुतस्यापिदंभस्यबुद्ध्या
पंतंनगच्छति कौलिकोलिविलुप्तस्येणभजतेरा जकन्यकांकरटकआह कथमे
तत् सांब्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चिदधिष्ठानेकौलिकस्यकारोमतिवचसतः स्म तत्रवा
स्यात्साभरतिसहचारिणीपरस्परमतीवसादेकस्यानविहारिणीकालंनयतः अ
थकदाचित्राधिष्णमेकस्मिंश्चिद्देवायतनेमहोत्सवेयात्रालक्षणाःसंवृत्तः तत्रचनट
नर्तकचारुणासंकुलेनानादेशागतजनानदृत्तेतोसदचैरेकांश्चिद्राजकन्यांकरेणु
कारूंसर्वलक्षणसंयुक्तांसनाथांकञ्चुकिवित्रधरपरिवृतांदेवतादर्शनार्थं
समापातोदृष्टवंतौ अथासौकौलिकस्तांदृष्ट्वाविप्रकीर्णइवडुप्रग्रहग्रहीतइवका
मशरेणेन्द्रियाश्वैःसहसापरिनीतोविषण्णांत अथतंदुःखंमवलोकरथका

रस्तउवाचकिंतआमपुरुषैरसंसृष्टिंप्यस्वगृहमानयतु तत्रविविधैःशीतोपचारैश्चि
कित्सकोपदिष्टैर्मंत्रवादिभिश्चोपचार्यमाणाचिरात्कथंचित्संचेतनावभूव तत
श्चरथकारेणदृष्टः सोमित्रकिमेवत्कस्माद्दुःखितःसंजातः तत्कथ्यतामस्मत्सखा सा
ब्रवीत् वयंयद्येवंतत्तेनुमेरहस्यंयेनाशोभतेवदामः तथानुष्ठितेसतप्रोवाच सोमि
त्रयदितेसौहार्दमन्यतेतदाकार्ष्टप्रदानेनप्रसादःक्रियतां संप्रतंबाल्यंयत्मयाकिंचि
त्प्रणयादिरस्कारादयुक्तंकृतंदुष्टितं सोपितराकरार्यवाष्पपिहितनयनःसगद्गदमुवाच
वयस्यद्येवंतवदुःखकारणंकथयेनतत्प्रतीकारःक्रियतेयदिकर्तुंशक्यते उक्त
वयतः औषधार्थंचमंत्रार्थंबुद्धेश्चैवंमहात्मनांत असाध्यंनास्तिलोकेनकिंचिद्बु
द्धिमतांनृणां तदंगाचतुर्णांयदिसाध्यंभवेत्तितदहंसाधयिष्यामि कौलिकआह
वयस्यद्येवंएतेष्वन्येषामपिशतसहस्रोपायानांअसाध्यंतत्मेदुःखं तस्मात्
त्ममममरणेनकालक्षेपंमाकुरुरथकारआह सोमित्रतथापिनिवेदयेमे येनासाध्यं

मत्वालपासहस्रवक्त्रोप्रविशामि;तत्सर्वमपितद्दियोगंनसहिष्यामि;एवमेवनिश्चयः;कौ
लिकआह;वयस्यतर्हिश्रूयतां;पासौराजकन्यातत्रोत्सवेकरेणुकारूढासमायाताद्दष्टा
नस्यादर्शनानंतरंभगवतामकरध्वजेनमयामवस्थाविहिता;नशक्नोमितंदर्शनांसोढुंर
थकारोपितत्रश्रुत्वासविस्मितमिदमाह;वयस्ययद्येवंतर्हिघटतेसिद्धंतत्रयोजनं;त
द्दैवहतयासहसमागमःकथंतामिति;कौलिकआह;यत्रकमातःपुरेवायुमुक्तानां
न्यसप्रवेशोस्ति;तत्रत्वापुरुषरक्षितंकथंतेकथंतयासहसमागमः;तत्किममेवास
त्वचनैर्विडंवयसीति;रथकारआह;वयस्ययस्यपश्यमेबुद्धिर्बलमभावमेवमभिधा
यतत्क्षणात्कीलासंचारिणंवेनतेयंवाऽपुगलंचवायुजवंस्फुरारुणपक्षंखचक्रगदाप
द्माचितंवनमालान्वितंसकिरीटकौस्तुभमद्दश्यत;ततश्चतस्मिंस्तमारोप्यविद्युचि
त्रैश्चित्रंतद्बालीलासंचारिणंदर्शयित्वाप्रोवाच;वयस्यअनेनरूपेणत्वंकन्यांत
पुरेनिशीथेतांकन्यामिकान्यामेकाकिंमंसमभ्यमिप्रासादप्रांतमागंतांमुग्धस्वभावांवा

सुदिवंमन्यमानांस्वकीयदर्शनेनविस्मापयिष्यामि;कौलिकोपितदाकर्ण्यतथारूप
स्तथागत्वातामाह;राजपुत्रिसुसाकिंवाजागर्षि;अहंतेक्षीरसमुद्रात्सानुरागोत्पन्ना
विहायस्वमेवाप्यागतः;तन्ममयासहत्वयतांसमागमइति;सापितंगरुडारूढंचतुर्भुजंस
र्वायुधसमेतमवलोक्यसविस्मयमासनादुत्थायकृताजलिरेवप्राहोवाच;भगवन्नहंमा
नषाकीटिकामशुचिः;भगवान्त्रैलोक्यपूज्यैःकर्तोचितत्कथमेतत्तुज्यते;कौलिक
आह;;सुभगेसत्यमित्थंहिनंपरंकिंतुराधनाममेभार्यानंदगोपकुलेआसीत;
सीचमवतीर्णंतंन्गृहमागतइति;साप्राहोवाच;भगवन्यद्येवंतातंप्रार्थयेयंनसोप्यवि
कल्पंमानुष्यंप्रयच्छति;;कौलिकआह;सुभगेनाहंमानुषाणांदर्शनंगच्छामि;कुतो
वाक्यालापकार्या;तर्हिगांधर्वविवाहंमेप्रयच्छानोचेच्छापंदत्वाभस्मसात्करिष्यामि;
एवमभिधायगरुडादवतीर्यसर्वेषांपश्यतांलीलासलज्जांसभयांवेमयमानांप्राप्याम
नयत्;ततश्चरामित्रशोभायावद्दात्सपनविधिनानिवेद्यप्रत्यहंसग्रहमलक्षितो;

जगाम एवंतस्यनित्यंसेव्यमानस्यकालोगच्छति अथकदाचित्कांचुकिनस्तस्या
धरप्रवालमाणिक्यनाधररवंडितंनखंडितंदृष्ट्वातेप्रोचुः एतस्याराजकन्यकायाःस्तनौ
पशुकायाइवशरीरेएवयथाविघ्नाव्यंते तत्किमिदंसुरक्षितेस्मिन्गृहेएवंविधोव्यवहा
रः भट्टाज्ञोनिवेदयामइति एवमाकर्ण्य राजापितच्छुत्वाव्याकुलितहृदयः देवीपार्श्वं
गत्वाप्रोवाच देविविज्ञायतांसम्यक्एतेकेचुकिनोयद्वदंति कस्यापंकृतांतःकुपि
तः येनैवदोषःकृतदतिदिवातत्श्रुत्वाव्याकुलीजातासत्वरंगत्वाखंडिताधरांनखविदा
रितशरीरमयष्टिं प्रोवाचआः पापेकुलनाशिनिकिमेवंशीलमनंकृतंकोपंकृतांताव
लोकितःत्वत्सकाशमेष्यति तत्कथ्यतांममाग्रेसत्यं सापिभयाधोमुखीउवाच सक
लंविष्कृरूपकोलिकदुर्नासाप्रहसितचंदनापुलकांकितसर्वांगीगत्वाराजानमूचे दृ
ष्ट्वावर्धसेनिसमेवनिशागशीथेभगवान्नारायणः कन्याकापार्श्वेसमेष्यतितेनगांध
र्वविवाहिनासातदद्यसरात्रौमयासवातापनगतापंनिशीथेइष्टोपतोमानु

LIBRARY MEMOR

षैःसहवनालापंनकरोति तत्श्रुत्वाराज्ञोहर्षितस्यतन्निवर्षशतमिवजगाम
ततस्तत्रात्रौन्विष्टेनौमूलावातापनस्थोगगनासक्तादृष्टीयावत्तिष्ठतः तावत्तस्मिन्
समयेगरुडारूढैश्शंखचक्रगदाहस्तंयथोक्तचिह्नंतमाकाशावतंरंतंअपश्यत् त
तसुधाप्लुतनावितमात्मानंमन्यमानस्तामुचप्रियेनास्तन्योधन्यतरोमयाचस
मानोयद्स्मत्प्रसूनिमंगवान्नारायणःस्वयमभ्येत्यभजेत तत्सिद्धाअस्माकंहृद
यस्थाःसर्वेमनोरथाः अधुनाजामात्रकप्रभावेनसकलांवसुमंतीवशीकरिष्यामः
एवंनिश्चित्यसकलैःसमीपाधिपैःसहमर्यादाव्यतिक्रममकरोत् तच्चतंमपोरा
व्यतिक्रमेणवर्त्तमानमवलोक्यसर्वेसमेत्यतेनमहविग्रहंचक्रुः एतस्मिन्नंतरेस
राजारेवाउहितंसुवाच पुत्रिलपिउहितस्तिगवतिनारायणेज्ञामातरिस्थितेकि
मेवंसुज्यते तत्सर्वेपार्थिवाःमयासहविग्रहंकुर्वंतितत्त्वंप्रबोधअघतप्तांशा
त्नूनव्यायादपतितपाकार्यअथकौलिकोरात्रौसमायातः सविनयंराजपुत्र्या

भिहितः भगवन्त्वपिजानामात्रेकस्थितेपक्षुभिःपरिरक्षपतेममापितत्रेपराभवः न
त्प्रसादंकृत्वासर्वोस्तान्शत्रून्व्यापादय कौलिकआहसभगोकियन्मात्रा नवत्तस्य
शत्रवस्तद्भिश्चमाभवत् सएवानसुदर्शनचक्रेसाग्निलशः खंडंपिष्यामि अथेग
छतीकालेनशत्रुभिः सर्वदेशंसमुद्धास्यराजाप्राकारशेषः कृतः तदपितंवासुदे
वस्वरूपधरंकौलिकमजानन्त्रिलमेवविशेषतः कर्पूरकस्तूरिकादिपरिमलवि
शेषाद्यानामकारवस्त्रभक्ष्यभोज्यपेयान्प्रेषयत्॥ उद्दिनुर्मुखेनतम्वे भगव
न्प्रभातेस्थानभंगान्नकरिष्यति यतःसर्वेषांयावज्जीवानांस्वयंसंजातः अ
परोपिसर्वोजनः प्रहारैर्ज्जर्ज्जरितदेहःसंहतोयोधस्यराजाप्राकारशेषः कृतः
तदपितंवासुदेवरूपधरंकौलिकमजानन्त्रिलमेवविशेषतः कर्पूरकस्तूरिका
दिपरिमलविशेषान्नानाप्रकारवस्त्रभक्ष्यभोज्यपेयान्प्रेषयत्। उद्दिनुर्मुखे
नतम्वे भगवन्प्रभातेस्थानभंगान्नकरिष्यति यतःसर्वेषांयावज्जीवानां

२९

क्षयःसंजातः अपरोपिसर्वोजनः प्रहारैर्ज्जर्ज्जरितदेहःसंहतोयोधमक्षमा प्रभुरोग्ट
तत्प्रतिरूपंवृत्तान्तात्रकालेयदुचितंभवतितत्कार्य्यं तच्छ्रुत्वाकौलिकोव्यचिंतयत्
स्यासनभंगसंजातंममापिप्रभुरनयावीर्यगोप्तविष्यति तस्माद्रुद्रमारुह्यआ
काशस्थःसायुधंआत्मानंदर्शयामि कचिद्विलम्बिंमन्यमानास्तेयशंकाअस्परा
ज्ञीयोधैर्हन्यंते॥ उक्तंचयतः॥ ॥निर्विघ्नोएणपिसर्प्पेणएकर्त्तव्यामहतीफटा विषंभ
वतुमाभूत्पातफटोयोभयंकरः॥ अथवाप्यदिमस्थानार्थेमभप्रभुर्भविष्यतितदासु
दरतरं उक्तंचयतः॥ गवार्थेब्राह्मणार्थेचस्त्रीबालार्थेतथा॥ स्वाम्यर्थेयःसंजंत
प्राणांस्तस्यलोकाःसनावनाः॥५४॥ एवंनिश्चित्यरंतधावनंकृत्वात्रोवाच सुभगे
समस्तेःशत्रुभिर्हतेःनमास्वादयाभितत्रेयांपापात्मानोवैकुंठगतिर्भविष्यतितस्मा
न्नतथाकार्यंयथातेपलायमानानरकंगच्छंति सापितद्वाक्यंस्वयंगतासर्वंपितु
रुवाच राजापितस्यावचःश्रुत्वाप्रत्यक्षेसमुद्धापसत्रुसैन्योयुद्धार्थंनिश्चक्राम

कोलिकोमरणेकृतनिश्चयश्चापपाणिराकाशस्थितएवसुदूर्ध्वग्रीवितः एतेनेय
माकर्ण्यचै भागरुन्मनुजानासित्वंमनुष्येणकोलिकाहारुमेयत्वयिसमारूढारा
जकन्यामुपभुंक्ते सोब्रवीत् देवज्ञातसर्वतस्चेष्टितं किंकर्तव्यंसांप्रतं भगवन्
नाह कोलिकोयमरणेकृतनिनः ततःपरंलोकोपमावधेएजोकरिष्यति तदु न
ततरंमगत्वाहारुमेयगरुडेसक्रमंकुरु अहंकौलिकेश्वरोराकरिष्यमियेनशत्रुन्पा
यादयेमिशक्रवधादावयोमोहात्मपहिर्सविष्यति अथगरुडेनतथेतिप्रतिप
तिप्रतिपन्नेभगवान्नारायणोगतस्यशरीरेसक्रमणंकरोत् एतस्मिन्नंतरेसर्व
पिक्षुत्रियाःविष्णुवैनतेयतेजसाहृधाः तेनमूषुजोव्यायादिताः ततःपरंकोलि
कोप्रत्यक्षतयास्वेश्वराजडाहितरंबुभुजे अतोहब्रवीमि सुगुप्तस्यापिदंभस्यकथा राम
तनस्तुलाकरटकआह सदृअस्यंवयंतथापिमहन्मेसंशयं येनाबुद्धिमान्संजीवकः २०
रोदसिरुध्य तदसमर्थोसवाननंविवाजपितुंसोब्रवीत् असमर्थोपिसमर्थएव

उक्तंचयतः॥उपायेनहियच्छक्यंनतच्छक्यंपराक्रमैः॥काक्याकनकसूत्रेणकृष्णसर्पो
नियानितः॥करटकआह कथमेतत् सोब्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चिदधिष्ठानेनोवापस
दृपतीप्रतिवसतिस्म अथतयोप्रसवकालेतदृक्षकोटरेनिः क्रम्यकृष्णसर्पः सदायत्वा
निभक्षयति तत्कथ्यतां मस्परित्राणंकश्चिदपायःसिध्यति॥ततोनाब्रन्विषेयखल्वे
पिविषादःकायोनमल्लैः परिभूयते तथाच मक्षयित्वाबहून्मस्यानुत्तमाधममध्य
मान्॥अतिलोल्याद्भेकःकश्चिन्नरतःकर्कटकग्रहात् ताब्रूचतु कथमेतत् सोब्रवी
तअस्तिकस्मिंश्चित्तवनेदेशमहसरः तत्रकृताश्रयोवकएकोदृष्ट्वामावंगतोमत्स्या
न्यायादपिनुभक्षसमर्थः ततश्चक्षुत्क्षामकंठास्तस्यशरीरउपविष्टेमुक्ताफलसदृशेरश्रा
श्रवोधेरातत्तमभिविश्रब्धरुरोद अथैकः कुलीरनामाजलचरस्तमश्रयामाहरुदयां
अरुत् यनकेवलमस्मुदर्थेनरदर्पनमिः श्वासैःशोष्यभायाश्लिष्टति सोब्रवीत् वत्स
सत्यमुपलक्षितंभवता अहंमत्स्यादःपरमयावैराग्यतपासांप्रतंप्रायोपवेशनंकृतं ते

तेनाहंसंमीपगतातपिमस्यान्नभक्षयामि। कुलीरकस्तत्श्रुत्वाप्राहामामकिमेतद्वैरा
ग्यकारणं। सोब्रवीत्। भद्रेअस्मिन्सरसिहंसैर्गतः तन्मयाएतत्श्रुतंयद्दादशाब्दीवर्षि
कीअनावृष्टिःसंपद्यते। कुलीरकआह। कस्मात्श्रुतश्रुतं। वकआह। देवज्ञसुखात्। य
तः शनैश्चरोरोहिणीशकटंभित्वाभौमस्यशकटंयास्यति। उत्क्रंक्ष्यतः। वाराहमिहिरेत
था। प्राजापत्येशकटेभिन्नेक्षुक्षेत्रेवपातकंवसुधा। तस्माच्छिगकलाकीर्णकापालिकवशव
तंधत्ते। ४। यदार्कसुतोभिनत्तिरोहिण्याः शकटमत्रलोकेच। द्वादशफलसद्यैरश्रुप्रावोर्ह्वे
रातलमभिषिंचन्रुरोद। अथैकः कुलीरनामाजलचरस्तत्यक्षयामाहारकृयाअलक्षये
नकेवलमश्रुएयोनहृदयेननिःश्वासैःशोष्यमाणंलिष्टति। सोब्रवीत्। वत्सत्वमुपलक्षि
तंभवताअहंमश्पादः परमयावेगापतयासाप्रतंप्रायोपवेशनं। तेमाहसंमीपगतापि
मश्यान्नभक्षयामि। कुलीरकस्तत्श्रुत्वाप्राहामामकिमेतद्वैराग्यकारणं। सोब्रवी।
तभद्रेअस्मिन्सरसिहंसैर्गतः तन्मयाएतत्श्रुतं। यदादशाब्दीवर्षिकीअनावृष्टिःसंपद्यते

कुलीरकआह। कस्मात्श्रुतं। वकआह। देवज्ञसुखात्। यतः शनैश्चरोरोहिणीशकटंभित्वा
भौमस्यशकटंयास्यति। उत्क्रंक्ष्यतः। वाराहमिहिरेतथा। प्राजापत्येशकटेभिन्नेक्षु
क्षेत्रेवपातकंवसुधा। तस्माच्छिगकलाकीर्णकापालिकवशवर्तधत्ते। ५। यदार्कसुतोभिन
त्तिरोहिण्याशकटंक्वचित्। किंवदामियदिनिष्टसागरेसर्वलोकउपयातिसंक्षयं। त
देतत्सरःस्वल्पतोयंयन्नूनं। श्रीघ्रंशोषंगमिष्यति। तस्मिन्शुष्केसहमहतीमहदृद्धि
गतः सदैवकोऽतिश्रमेणतेसर्वेतोयाभावान्नाशंयास्यंति। तत्रेयंवियोगंनाहंशक्नोमि ने
नीतत्प्रायोपवेशनंकृतं। सांप्रतंसर्वेषांजलाश्रयाणांयुरुजलाश्रयंपंकुजलचराः स्वज
नेनीयंते। अन्येस्वयमेवमकरगोधाशिशुमारजलहस्तिप्रभृतयोगच्छंतितस्मिन्सरसि
निश्चिताःसर्वेतिष्ठंति। येनाहंविशाखादिभिर्यद्दीजशेषमात्रमपिनोद्धाप्यंति
ततस्तराकएषकुलीरकःजलेषांजलचराणांतस्यवचननिवेदयामास। अथअन्येते

सावैभयेनतस्तस्मात्स्थानात्कच्छपप्रहृतयः आगत्यतंयत्रस्थः मामअस्तिकश्चिदुपायो
स्माकंयेनप्रापारक्षभवतिविकआह। अस्तिअस्यजलाशयस्यनातिदूरेत्रभूतलस
नाथंपद्मिनीषंडमंडितंमहत्सरः यत्रचतुर्विंशतिभिर्वर्षैरपिअपवर्जितेयर्जन्येनशो
षमुपयामि। तत्रदिमंष्टमारोहयतिकश्चित्तमहंनयामि। अथतेविश्वासमायन्ना
स्तातमातुलश्चान्तरितिब्रुवाणाः। अहंएवंमहंएवमितिसमतात्परितस्थुः। सोपिदुष्टा
शयः क्रमेणतान्दृष्टेसमारोप्यजलाश्रयस्यनातिदूरेविस्तीर्णेशिलामासाद्यत
स्यामुत्क्षिप्यखेचरयाभासयित्वाभूयोपिजालाश्रयंसमासाद्यजलचराणांमिष्टावा
क्यैःसंदेशकैर्मनांसिरंजयन्पुनरित्थमेवाहारदृष्टिमकरोत्। अन्यस्मिन्नहनिसकुली राम
रकेनोक्तः। ममयासहतेप्रथममेवसंभाषः संजातः तन्मान्नित्यमेवाहारदृष्टिम ३२
करोत्। अन्यस्मिन्नहनिसकुलीरकेनोक्तः। ममयासहतेप्रथममेवसंभाषः संजा
तः। तन्मांकथंननयसितस्मादयममत्रायांकुरु। सोपिदुष्टाशयस्तच्छ्रुत्वाचिंतया

मासवाटभि। निसंचिंत्यतंदृष्टेसमारोप्यवध्यशिलामुद्दिश्यप्रस्थितः। कुलीरकोपि
हरोद्वास्थिपर्यंतंशिलाश्रयंसमद्रीक्षमत्स्यास्थानिपरिज्ञायतमुद्दिश्यतः। मामकि
मपूरेजलाश्रयः क्षेमरीयभारेणातिश्रांतस्तत्कृपयसोपिमंदधार्जलचरायंपरस्व
तंप्राप्तः। कुतः गमिष्यसीतिमत्वासस्मितमिदमाह। कुलीरककुतोत्रजलाश्रयो
ममाणपात्रंय। तत्समर्पयतामत्मनोभीष्टदेवता। तामप्यस्याशिलायांप्रक्षिप्यत्व
रयामिद। इत्युक्तामात्रेस्वदशादशेनमुपालचरैः दृष्टः सोकुलीरकंकिंनिमित्त
स्त्वंकिमशक्तनकारणंसजातंकिंवामातुलोपिनसमायातः तत्किंविरयसि। वयं
वैसोत्कंठाः क्षणाल्लिष्यामः एवंतैरभिहितकुलीरोविहस्यप्रोवाच मूर्खाः स
र्वेजलचराः मिथ्यावादेनवंचयित्वामनिदूरेशिलातलेप्रक्षिप्यभक्षिताः तत्मया
पि शपतयास्यविश्वासघातकस्यानिप्रायंज्ञात्वेहवंशीवासमानीता। तदलंसंक्षे
पेण अधुनासर्वेषांजलेराप्यजलचराणांक्षेमंभविष्यति। अतोहमत्रवीमि

मसायित्वाबहून्मस्यानितिकथा॥ ॥वायसआह॥ ॥भद्रकथयकथंउष्टसर्प्पोवधमुपे
यातिश्रृगालआह॥ गच्छनुभवानुकिंविन्नगराजाधिष्ठानवा॥तस्मात्कस्यापिध
निनःकनकसूत्रंहारंहारंवाप्रमादिनोगृहीत्वातत्रकोटरेप्रक्षिप्यैवनसःसर्पःसुखेन
वध्यते॥अथकाकःकाकीवतत्क्षणादुत्थापकसिंहश्चिरंसुरेप्राप्तौ॥ततश्चकाकीवकिं
चिदुपवनममध्येगत्वापावृत्यपश्यतितावत्कस्यचिद्गृहीतःपुरंजलासन्नंन्यस्तकनक
सूत्रमुक्ताहारवस्त्राभरणाजलक्रीडांकरोति॥अथवायसीकनकसूत्रमादायस्व
दृष्ट्वाभिमुखंप्रतस्थे॥ततश्चकंचुकिनोधनुर्धराःतंनापमानउपलस्पृष्टहीतत्त
कुडाःसलरमेवाधोययु॥काकीवसर्पकोटरेकनकसूत्रंप्रक्षिप्यसऊरमवस्थि राम
तः॥अथराजपुरुष्यःयावत्तंवृक्षमारुह्यतत्कोटरंवलोकयंति॥तान्कृष्णसर्पः ३३
प्रसारितभोगोदृष्टः तैस्तैःकनकसूत्रमादायकृष्णसर्पोनिपातितः॥यथाग्नि
रुषितंस्थानंगताःवायसदीयतीअपितनःपरंसुखेनवसतः॥अतोहंब्रवीमि

उपायेनहियल्लुब्धोदितिकथा॥तान्किंचिदपिदुष्करंबुद्धिमतांसाध्यमस्तीतिःउक्तंच
यतः॥बुद्धिर्यस्यबलंतस्यनिर्बुद्धेश्चकुतोबलं॥वनेमत्तसिंहोमदोन्मत्तःशशकेननिपा
तितः॥करटकआहकथमेतत्॥सोब्रवीत्॥अस्तिकस्मिंश्चिद्वनमध्येसंजीवनोनामसिं
हःप्रतिवसतिस्म॥अथासौदुर्धातिरेकान्नित्यमेवमृगविशेषान्व्यापादयतऊपर
राम॥अथतेवनजाःसर्वेसिंहंगमहिषशशकादयोयूथमिलितास्तमुपेत्योचुः
स्वामिन्किमनेनव्यापादनेनानिःकलेनामित्यमेवावयंतवतस्तवैकेनापिव्या
पादेनान्नप्रतिभवति॥तत्कृपयाअस्माकंसमयधर्मः॥अद्यप्रभृतितवान्नोपविष्टे
भ्यैकैकोमृगोदिनंप्रतिसमेष्यति॥एवकृतेतवतदाप्राणयात्रेकशंविनाभविष्य
ति॥अस्माकंपुनःसर्वोच्छेदोनस्यात्॥तेदंराजधर्मानुष्ठीयतामितिउक्तंच
यतः॥शनैःशनैश्चयोराष्ट्रंनयत्येकंपदेपदे॥तस्यसंक्षीयतेक्षिप्रंवल्मीकइवसंचयः
जेत १ विधिनामंत्रयुक्तेनरुक्षामपिमथितापिच॥प्रयच्छतिफलंभूमिररणीवा

ऊताशनं प्रजानांपालनंशास्त्रंसर्वकोशस्यधनं पीडनंधर्मनाशायापायशसेस्थितं
गोपालेनप्रजाधनोविनिगुप्यंशनैःशनैः पालनात्पोषणाद्रक्षणंन्यप्यंदृष्टिंसमा
चरेत्॥५॥ अजामिवप्रजाहन्याद्योमोहात्पृथिवीपतिः तस्यैकाजायतेत्वरिमर्हिती
याकरीचन॥६॥ अजामिवप्रजाहन्याद्योमोहात्पृथिवीपतिः तस्यैकाजायतेत्व
रिनर्हितायाकरीचत॥७॥ फलार्थीनृपतिर्लोकान्पालयेद्यन्नमाप्तिवत्
दितोयेनमालाकारोकुरानिनिवा॥८॥ नृपद्रोधनस्तेहंदृष्ट्वात्रपिजजाछनैः अं
तरस्थैर्गुणैःस्नेहैर्लक्ष्यतेनैवकेनचित॥९॥ यथागौर्दुह्यतेकालेपाल्यतेचतथाप्रजा
सिच्यतेचीयतेचैवलताःपुष्पफलप्रदाः॥१०॥ यथाबीजांकुरःसूक्ष्मःप्रयत्नेनाभि
रक्षितः फलमहाभवेत्कालेतद्वल्लोकःसुरक्षितः॥११॥ लोकानुग्रहकर्तारःप्रवर्धंतेनरे राम
श्वराः लोकानांसहपापेचैवक्षयंयांतिनरेश्वराः॥१२॥ अथतेषांतदाकश्चेभसुरक्षा ३४
हःअहोसत्यमभिहितंभवद्भिःपरंयदिमोयविष्टसनिलमेवनेकः स्वादःसमागा॥

मिष्यति तन्नूनंसत्वोनपिपासयिष्यामि अथतंतथेतिप्रतिज्ञापनिहत्रिमाजस्तंनेधवनं
निर्गयाःपर्यटंति एकस्मिन्प्रतिज्ञातिहेतोक्रमेणसापोवेराद्यपुत्रोपिवापुत्रकलत्र
नाशभीतोवाशोकग्रस्तोवातेवोमध्याह्नसमयेतृषानिष्टते
अथकश्चित्तत्रतिक्रमातशकस्यावग्रस्तरःसजातःप्रेषितश्चनिश्चसत्रापिसमस्तश्च
यैःसोपिमंदंमंदंगत्वावेलातिक्रमणंविधाययाकुलितहृदयस्तस्यवधोपायंचिंतय
न्दिनशेषेप्राप्तःसिंहोपिवेलातिक्रमणेसुक्षामकटःकोपाविष्टःस्वक्रियांपरि
लेलिहनचिंतयत्॥आहोप्रातमयाविःसत्ववनंकर्तव्यं एवंचिंतयतस्तस्यशशके
मंदंमंदंमंदंगत्वाप्रयाम्यतस्याग्रेस्थितः॥अथतंचिरायतंलघनरमंलोकयन्नुप
प्लुतालितोतिभेशयन्नाह॥रेअधमएकस्तावंविज्ञायलघुतरस्यतताःपंचशशोके
सहासंप्रेषितःतच्चांतरालेमहानूकश्चिदपरमिहव्यवहारान्निर्गत्यमामभिहितवान्
भोकुत्रस्थिताःस्थ अमीष्टदेवतांस्मरतःतोमयाभिहितंवयंभासुरकसिंहस्यसम

यधर्मेणासमस्तैरपिस्वापदैर्वर्तितव्यं।वीरसूपाभासुरकः।।अथवासोत्तराजातश्चिन्त्व
सस्थानेचतुरशशकान्त्रोक्तवातमाकूयद्भुतमागच्छपिनयःकाश्चिद्बहवोमध्येरा
जासमर्थवानभविष्यति।समक्षयिष्यति।ततस्तेनादिष्टःस्वामिसकाशमागतः ए
तद्बलातिक्रमकारणं।तदत्रस्वामीप्रमाणं।ततस्तुल्लाभासुरकआह।भद्रपद्येव(
स्वंतावत्तरत्वंदर्शयमेतंचौरसिंहं।येनाहंस्वापदानांकोपस्तस्योपरिसिंहासनस्थ।त्व
मि।उत्कंचयतः।भूमिमित्रंहिरण्यंवाविग्रहस्यफलत्रयं।नास्त्येकमपियद्येवंनतत्तु
र्लिखथचन।यत्नेनस्यफलंभूरिपरिभूतिरथापिवा।नतत्रमतिमानयुक्तंस्वयमुत्प
द्यकारयेत।२०।शशकआह।स्वामित्सत्यमिदंखलुसाध्यारिपुर्भववति।उत्कंचयतः।
राजानंतुसहस्रेणमचलश्रेणीवाजिनां।यत्कृत्वंसाध्यतेराजाउर्गोकेनसिध्यति। २५
२१।शतमेकोपिसंधत्तेप्राकारस्थोधनुर्धरः।तस्माउर्गंप्रशंसंतिनीतिशास्त्रविचक्ष
णाः।२२।उरगारोःसमादेशाद्धिरण्यकशिपोर्भयात्।शक्रेणविहितंदुर्गंप्रभावाद्धिस्वक

र्मणः।।२३।तेनापिवरदत्तोयत्पदुर्गंसन्नपति।विजयीस्यान्नतोभद्रमोदुर्गोणिस्फः।
सहस्रशः।।२४।दुर्गाविरहितःसेर्षामदहीनोप्यथागजः।सर्वेषांजायतेवश्योदुर्गहीनस्त
थानृपः।।२५।ततश्रुत्वाभासुरकआहभिद्रदुर्गस्यमपिदर्शयतंसिंहंमाग्रेव्यापाद
यामि।उत्कंचयतः।जातमात्रंनयःशत्रोरयंपाःप्रशमंनयात्।महावेलोपितंतेनवपु
र्छिंद्यायंसहन्येत।।२६।आत्मनःशक्तिमुद्भाव्यविनाशाहचयोतजेत्।हन्यादेकोपि
शत्रून्सङ्घान्निपानभागवायथा।।२७।शशकआह।अस्यैतन्नयापिबलवासयया
च।तन्नपुनस्तेस्वामिनस्तस्यसामर्थ्यमविदित्वागंतुं।उत्कंचयतः।अविदित्वात्मनः
शक्तिंपरस्यवसमुद्यतः।।गच्छन्नभिमुखायातिनाशंवज्रोपतंगवत्।२८।पाबलेप्रत्य
नीयानिहंतुंसुबलोप्यरिंविमृदःसन्निवर्तनशीर्णदन्तोपथाराजः।२९।भासुरक
आह।भोःकिमनेनव्यापारेण।तदर्शयमेदुर्गसहितमपिशशकआह।यद्येवंतदाग
च्छतुस्वामा।।एवमुत्कांक्षेव्यवस्थितः।ततश्चकंचित्कूपमासाद्यभासुरकमाहस्म

मित्रकस्तमनापंस्पो ईसमर्थः। त्वांदृष्ट्वादूतोपिचोरोसावस्मिन्दुर्गेप्रविष्टः।सोपि
ऋषिःआत्मविनंजलमध्यगतंदृष्ट्वासिंहोदस्तुत्कायतितोम्रतम्च।डुधिर्पस्यवलंतस्येति
कथा॥ ॥ ॥श्रीः॥ ॥ ॥तथादिमत्तान्कण्यतितदाहधगलातयोःस्वबुद्धिप्रभावेणमित्र
नेदंकरोमि।कुरटकआह।महत्यईदृशिवास्तेपंथानोभवंतु.यथाभिप्रेतमनुष्ठा
पताभिति॥अथदमनकःसंजीवकंविनायुक्तपिंगलकमवलोक्यनैवांतरप्रणाम्या
रूढउपविष्टा।पिंगलकोपिमाहमहत्किंविदृष्टः।दमनकआह।नाकिंचिदिचपादा
नाप्रयोजनमस्माभिः।तेनन्मनागकृष्टाम॥तथापिराजप्रयोजननाशवलोक
यमानहृदयोव्याकुलितमानाःस्वयमेवाभागतोवकुं।उक्तंचयतः।प्रियंवायदि
वाहव्यंसुभंवायदिवाशुभं।अप्टृष्टस्यवक्तेतपस्यनेछेत्परामवं॥अथतस्यसामि राम
प्रायपिंगलकआह।किंवक्तुमनाप्तवान्।तत्कथ्यतामितिसोब्रवीत्।देवसंजी व ३६
कोयुष्मत्प्रादानामुपरिद्रोहबुद्धिंकरिष्यति।अनेनममाग्रेविज्ञप्तेगत्वाआत्मीयस्वभा

वःप्रजल्पितः॥महदुमनकदृष्टामयास्यपिंगलकस्यसंसारासारता।तद्दमनंदृष्ट्वासक
लमर्गाधिपत्यंतवसाचिव्यसमन्वितंकरिष्यामिपिंगलकोपिंगलकोपितद्व्जरा
क्षसहारसदृशंदारुपांचचःसमाकरार्यमोहमुपगतोनकिंचिदृष्टमुक्तवान्।दमनको
पितमाकारमवलोक्यचिंतितवान्।अयंतावच्छंजीवकोपरिवद्धराजाःतन्नूनमनेन व
मंत्रिणाराजाविनाशमवाप्स्यतिउक्तंचयतः।एकोरक्षतिपतिःकरातिसचिवंराज्यप्र
माणंयदातंमोहोछ्यतेमेमत्वप्राप्तस्यवभिन्निश्चितोनिमन्नस्यपंकरोविस्तर
वेतस्यस्वतंत्रस्यहात्वात्मस्तंहंयाततः सन्यतिप्राणान्नसिद्धयति॥१॥अथवाकिं
मुक्तमितिपिंगलकोपिचेतनामासाधकाश्यमपितमाहदमनकअस्माकमयतावत्सा
णसमाश्रयः॥सकथममोपरिद्रोहबुद्धिंकरिष्यति।दमनकआह।देवस्तोनस्वस्व
इति।अनेकांतिकमेतत्॥उक्तंचयतः।नसेवेतिपुरुषोराज्ञांयोनकामयतेश्रियं।अ
शक्काएवसर्वत्रनरंपर्युपासते।पिंगलकआह।महतसोपरिममविश्वासितंत

तयाति अथवासाधिदमुच्यतेअतोकरोषउद्दीपिकायःक स्यनवकुर्वन्नपिअलोका
नियःप्रियःस्यएवसः२ दमनकआह एतदेवायंरामःणस्वामीसंजीवकंनिर्गुणा
मपिनिकैरधारयति यदितावदेतच्चित्तयसिगुरुकार्यायमरिष्यन्त्यपादपिष्यति।
तस्मान्नासिध्यतोनियतोयंशाष्यभोजीदेवपादानायात्वोमांसाशिनः तद्दिवस
धूनस्यसहायत्वेनभवति तस्मादेवंहस्थयित्वामन्यत्यतामितिपिंगलकआह उ
क्तोपिभवतिपः पूर्वगुणएवानिनिसंमदि नतस्यदोष्येवकुर्यः प्रतिज्ञाभंगभीरू
या मयातवचनेनतामप्रदानंदत्तं तत्कथंस्वयमेवव्यापादयामि नत्सवथास्माकं
संजीवकःसुहृत्तनचतप्रतिकूश्चिन्मन्युरिति उक्तंचयतः इतः सेवेतः प्रामश्च
र्नतएवाहं निश्चयं विषदोपिसवध्यस्वपक्वेत्रुमसाप्रतं अन्यच्च आहोनवाप्र
णापिनाप्रणयोविधेयोदीनोयवाप्रतिदिनंपरिपालनीयः उत्सिष्यतितत्
पुकरोतिलज्जांपरमोत्सितस्यतनाश्रयेमवनास्ति तथाउक्तोपभवति उपकारि

ष्यः साधुलेतस्यकोगुणः अपकारिष्वपसाधुः सज्जिरुच्यते ५ तद्दोरुबुद्धेरपिम
यास्वविरूपेणनभषितव्यं दमनकआह स्वामिनैषराजधर्मोपदोरुबुद्धिरपिक्षम्य
ते उक्तंचयतः तुल्यार्थतुल्यसामर्थ्यमर्मज्ञंव्यवसायिनं अर्धराज्यहरंस्वंयो
नहन्यात्सहन्यते ६ परंत्वयास्यसंगत्वात्सर्वोपिराजधर्मः परित्यक्तः राजध
र्माणावासर्वोपियदिवारोविरक्तः यतः संजीवकः शाष्यभोजीकवान्मांसाशीप्र
हृतपश्च तन्ममवसायवाघंकृतस्तासांमांसाशनं मांसरहितास्वांत्पत्का अ
न्यत्रपास्यति ततोपिलंविनष्टएवास्यासंगत्यापुनर्नतेकदाचिदप्याखेटकगति
र्भवति उक्तंचयतः यादृशैःसेव्यतेसर्वतादृशंश्चोपसेवते दोषोनास्यन्न
कस्यापितादृग्भवतिचेवसः तथाच सेतमापसिस्निग्धस्यपयसोनाम्नापि
नज्ञायतेस्वकाकारतयातद्वनलिनीपत्रस्थितंराजते स्वातीसागरशुक्तिसं
पुटगतंतज्जायतेमौक्तिकंप्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणः संसर्गतोजायते ७

अन्यच्च असतांसंगदोषेणसाधवोयांतिविक्रियां उर्योधनप्रसंगेनभीष्मोद्रोणश्चकर्णगतः
र अतएवनीचसंसर्गवर्जयंतिसत्पुरुषाः उक्तंचयतः नखविज्ञातशीलायप्रदातव्यः प्रतिश्रयः मत्कुणस्पृहिदोषेणयथामंदविसर्पिणी ९ पिंगलकआह कथमेत
सोब्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चित्स्थानेमहीयतेमहीयतेमनोहरतरशयनं तत्रचशुक्ल
तरपरभुगलमध्यस्थामंदविसर्पिणीनामश्वेतामत्कुणप्रतिवसतिस्म साचतत्समहीपतेः रक्तमास्वाद्यतीसतीसुखेनकालंनयंतीतिष्ठति अन्येद्युस्तन्नशयनेकश्चि
न्मत्कुणोक्षुधंएसमायातः अथतंदृष्ट्वासाविषस्मयदनाग्रावाच भोआर्ये
मुखकुतस्त्वंसमायातोत्रस्थानेनुचिंते नद्यावन्नकाश्चिद्वेत्तिनावच्छीघ्रंगम्यतां
मत्कुणआह भवतेतत्किंरहापतेस्यांसाधोरपयुज्यतेवक्तुं उक्तंचयतः एघा
गल्लसमाश्रयासनमिदंकस्माच्चिराद्दृश्यसेः कावार्तासतिदुर्बलोस्तिहिभवान्भ्रा
तोस्मितेदर्शनात् एवंनीचजनेष्वकर्तुमुचितंश्रोत्रेग्रहंसम्मतेधर्मोयंरहमे

धिनांनिगदितःस्माचैर्लघुस्तर्वदा १० अपरंच अनेकमनुष्याणामनेकविधानि
रुधिरारायास्वादितानि आहारदोषात्क्षारकटुकषायतिक्ताम्लारसास्वादुस्तहि
तानि तमपाकरात्विन्मधुरोमिष्टतमंरक्तंजातं तस्यास्वादनेनजिह्वासौख्यं
करोमि उक्तंचयतः रक्तस्यभूयतेर्वापिजिह्वालोल्यसमंस्मृतं तन्मात्रंचामृतंसार
तरंधार्यतेयतः ११ यच्चैतन्नभवल्लोकेकर्मजिह्वापुरुष्टिदं तन्नश्रेयोन्नवेद
मकस्यचिद्वराग्रोथवा १२ यदसत्यंवदेन्मर्त्योपञ्चासेव्यंचसेवते यद्भक्षयेवि
शयज्ञजवरस्यकृतहितत्र १३ तन्मापिगृहाण्यागतेबुभुक्षापीड्यमानेनयाएक
किन्यास्यरक्तभोजनंकर्तुंयुज्यते तत्तुलामंदविसर्पिण्याह भोमत्कुणअस्यत्व
यस्यरक्तमास्वादयामि परंनिद्रावशंगतस्यलुंपनरग्निमुखश्चपलः तच्चदिमयासह
रक्तपानंकरोमित्कुणआह ममंदंवगुरुवगुरुवचनं परंतवाग्रेस्थितउपभुजा
मि प्रथमंतवास्वादनंयपश्चान्मेएवंतयोः परस्परंवदतोरजातश्चपनमासादंप्रसु

नः अथोमत्कुणोजिह्वालौल्यादौषुक्याच्चजायमाणोमयिनंक्षोपतिंअदशात् अथ
वासाधिदमुच्यते स्वभावोनोपदेशेनशक्यतेकर्तुमन्यथा अथासौमक्षिपतिः सद्य
ग्नविछद्रवतछपनसत्कातत्सणंदेवोकितः मोज्ञायतामत्रप्रछादनपटेयूकाम
त्कुणकोवानूनंभविष्यति येनाहंदष्टः अथयेकंचुकिनः स्थिताः तत्रसत्वरंप्रछा
दनपटंप्रसार्यिसूक्ष्मदृष्ट्वाचक्षाचेक्षुः एतस्मिन्नंतरेवापल्याशामत्कुणाः वैघांत
प्रविष्टः सापिमदचिसर्पिणावस्त्रीसंधंतगतातेदृष्ट्वाव्यापादिताच अतोहंब्रवीमि
नलविज्ञातशीलेतिकथा एवंजालाएवध्योमोचेलांव्यापादिष्यति उक्तंचयतः त्य
क्त्वाश्वाभ्यंतरायेनवाखाभ्यंतरायेनखानाः सएवमृत्युमाप्नोतियथाराजावज्र
दंष्टः १५ पिंगलकआह कथमेतत्सोब्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चिद्देशेवंडवरोनामशृ
गालोप्रतिवसतिस्म साकदाचित्सुधाविष्टोजिह्वालौल्यान्नगरांतेप्रविष्टः अथ
तमवलोक्यसारमेयासर्वत्रधावमानाक्षुण्णदंष्ट्रोग्रैस्तस्यानुसारिणः सोपितैर्ग

२९

स्यमाणोभयात्तत्रसाभान्नरजकगृहेप्रविष्टः वन्नवनीलरसपरिपूर्णेमहत्कुंडेपत
तमासीत्तत्सारमेयैः सहितस्तत्रप्रतितः अथवयान्निष्क्रांतस्तावत्सोजातः सद्य
शृगालंविशेषमजानंतोयथाभीरुहिंसांजग्मुः चंडवरोपितदनंतरमात्मानंकानना
भिमुखंप्रतस्थे नचनीलवर्णेनकदाचित्सज्येतेति अथतंहरकृतसदृशमवलोक्य
अपूर्ववर्णोयंसत्त्वसत्वेसिंहव्याघ्रादीपिरुरुपूर्वकादेश्वरण्यवासिनः सर्वेभयव्याकुला
भूतमसोसमंतात्पलायनपरायांकुर्वंतिकथयंतिच अहोअपूर्वमेतच्छत्वंकुतोप्यागं
तांतन्नज्ञायतेअस्यकीदृक्पौरुषंचेष्टितंअत्र तथाहृतरंगछामः हुंकुंचयतः न
नयस्यचेष्टितंविद्मोन्नंकुलंनपराक्रमं नतस्यविश्वसेत्प्राज्ञोयइंगितज्ञःश्रियमात्म
नः १५ चंडवरोपिङ्गयाकुलांतिज्ञायेदमाह भोःपृश्नापदाः किंमांदृष्ट्वाएवंसत्व
स्ताः व्रजतः तत्रभेतव्यंअहंब्रह्मणास्वयमेवाकारयित्वाभिहितः यतःश्वापदाः कि
मांदृष्ट्वायूयंसंभ्रस्ताः व्रजतः तत्रभेतव्यंअहंब्रह्मणास्वयमेवाकारयित्वाभि

हितः यतश्चायदानामध्येकश्चिद्राजानास्ति तत्वंश्चापदानांप्रभुत्वेभिक्तः गत्वा
त्वंक्षितितलेतान्सर्वान्प्रतिपालयस्वततोऽहमत्रागतः तन्ममचत्रच्छापायांसद्यैरं
वश्चापदाःसुखेनवस्थातव्यं अहंब्रुवसहमानामत्रैलोक्येश्चापदः सत्यापसंज्ञा
तः ततश्रुत्वातेश्चापदाःसिंहपुरःसराःप्रोचुः स्वामिन्नादेशयकिंक्रियते सिंह
आह भोगस्यातांहेलयान्नस्पसकोशएवंवदन्तंप्रणम्यतस्थुः अथतेसिंहस्यामा
त्यपदीन्ना व्याघ्रस्यशब्द - - - - - नः स्थगिकाहस्तिहारपालत्वंयेनपुन
रात्मीयाःशृगालाःस्थिनास्तेपुनः अर्धचंद्रांदत्वानिःसा - - - - - तस्य
राज्यक्रियांवर्त्तमानस्यतेसिंहादयोव्यापाद्यशृगालनतत्पुरतः प्रस्थियेति सोपि
प्रभुधर्मेणसर्वेषा - - - - स्तत्प्रयच्छति अथैवंगच्छतिकालेकदाचित्तेना
स्थानगतेनइदंशब्दायमानंशृंगालवृंदस्यकालाहलमश्रृणोत् ततश्रुत्वा
पुलकिततनुरानंदाश्रुपतिपूर्णनयनउत्थायतारस्वरेणविरोतुमारब्धः अ

थतेसिंहादयस्तदाकारार्यशृगालोयमिति ज्ञात्वालज्जयाअधोमुखातस्थुः ततोसिंहउवा
चाहितावयमनेनशृगालेनतदध्यतामिति सोपितराकर्ण्यपलायितुमिच्छन्नो
व्याघ्रेःसउशः कृतोमत्तश्च। अतोहंब्रवीमि॥ ॥एकाश्चाप्यतरायेनेतिकथा॥ ॥
ततश्रुत्वापिंगलकआह सोदमन्नकः प्रत्यपोत्रविषयेपशमनोमंत्रिपुत्रबुद्धिः
सोब्रवीत् देवाद्यतेनमभाग्येनिश्चयः कृतः प्रभातेपिंगलकंवधिष्यामि तदत्रवि
षएवंवएवप्रत्यूषःसःप्रभातेवसरवेलायाआरक्तसुखेनयनःप्रस्फुरिताधरोदिशो
वलोकयन्नुचितस्थानेउपविष्टः लांकूरहृष्टावलोकयिष्यति प्रहरिष्यति एवंजा
त्वास्वपक्षध्यतत्वत्कार्यं एवमुक्तासप्रसम्यसंजीवकमुद्दिश्यप्रस्थितः संजीवकोपि
पितस्तोऽगच्छतिसमायातमवलोक्यसादरमुवाच भोमित्रस्वागतंतेचिरादृष्टोसि
शिवमस्तुभवतः तत्कथंयथेनादेयमपितुष्यंदृहायप्रयच्छामि उक्तंचयतः तेजन्या
स्तेविवेकज्ञास्तेश्रस्याद्दहभृतले आगच्छंतिगृहेयेषांकार्यार्थंसुकृतोजनः ॥५ द

मनकआह। लोकथंशिवंसेवकजनस्य। संपत्तयःपरापन्नाः कदाचिन्ममनिर्वृतिः स्वजा
तिः स्वजीवितेप्यविश्वासस्तेषांयेराजसेवकाः। तथाच सेवयाधनमिच्छद्भिः सेव
कैः पश्यद्भिः स्वाधीनंजीवितंयेषांमूढैस्तदपिहातितं तावज्जन्मानिदुःखाय
ततोपिमृताः पंचव्यासेनपरिकीर्तिताः।९५। नाप्नोतिस्वेछयोत्कर्षधाद्विनि
द्रोनप्रबुध्यते। ननिशंकोवचोब्रूतेसेवकोप्यत्रजीवति।९६। सेवावृत्तिःसमाख्याता
पेशोभिष्याप्रजल्पिते। स्वछंदंचरतेनात्रसेवकःपरशासनात्।९७। मधात्रमत्स्य
र्यंचत्वंलघुभोजनं। सेवकस्यैतदापिविप्रोद्वेषःपापधर्मयोः।९८। शीतातपादि
कष्टानिसहंतेयानिसेवकः। धनायतानिकल्पानियदिधर्मोपमुच्यते। संजीवक
आह कथंभवान्किंचित्कुमनाः। सोब्रवीत्। सोमित्रसचिवानांमंत्रदेपकर्तृनसु
ज्यते। उक्तंचयत्। सोमंत्रंस्वामिनंमित्रंसादि — नियोजित। सहसान्दपकार्यं
चस्वपंचनरकंव्रजेत्।९९। सनयस्यकृतोभेदः सचिवेनमरि — — — न ४१

स्व वधेतस्कृतश्चास्तनारदः।६०। तदपिमयातवस्नेहपाशबद्धेनमंत्रभेदःकार्यः। य — —
— — कुलेराजस्वयमेवमयापप्रवेशितः। उक्तंचतैः। विश्रब्धाद्यस्यभयस्यामत्युमाप्नो
तिमानवः सहानिरुस्यवानिसंप्राहुर्दुर्वचनमनुः।६१। ततस्तवापरिपिंगलकोदुष्ट
बुद्धिरिति। कथितंचतेनाद्यममपुरतः। चतुःकर्णातयाप्यत्रभातेसंजीवकंहत्वासर्वस्व
परिवारंचिरान्निसिंहेष्यामि। ततःसमयोकरस्वामिनयुक्तास्वामिनयुक्तमिदं। यन्मि
त्रद्रोहःजीवकस्यकृयते। उक्तंचयतः। स्त्रीपिशुनस्तवधंकृत्वाप्रायश्चित्तंनशुध्यतेसर्वध
र्मेषु मायुक्तोवकयंविशाहदुधः। ततस्तेनाहंसामर्थ्येनोक्तः। भोकुबुद्धेपरंजीवकस्तव
कृष्णभाजीववयमामाशिनः। तदस्माकंस्वाभाविकंवैरं। तत्कथमात्मसंकाशंरिपुरूपेक्ष
तेसामादिभिस्सोपेक्ष्यते। नचतस्मिन्कृतेदोषः स्यात्। पतः दत्वाचैकन्यकांवैरी निहंत
व्योपिशुभा। विविधैश्चान्योपायैरुपक्रमदुर्दोषान्विधत्ते। सुखेवाद्रोणउत्रेणधस्तहुन्नो
यथाऽरा। हतस्तथाभवेद्वैरीद्वाभ्यांहितमभीप्सता।६४। तदहंतस्यनिष्क्रयंज्ञात्वातवस

काशेआगत। सांप्रतंनोऽस्तिमेविश्वासघातकोदोषोपप्रच्यगुप्तमंत्रंतवनिचेहि
ते। तद्यदितेभातिभातितत्कुरु। अथसंजीवकनदृष्ट्वाज्वलदृशंवचनाकर्णेक्षणांभो
हमगमत्। अथचेतनालब्धासवेराग्पानिदमाह। अहोसाधुदमुच्यते कुपुरु
षस्कानार्यः। प्रायेणस्नेहवानभवतिराजाकृपणोनुसारिविह्वलदेवागिरिप्पुदाय
वशीच। ममानिशंवशेराजाफलंमन्यतेकुधीः। द्विपादृषभोक्षेपोविषाणपरि
वर्जितः। ६५ वरंवनंवरंशैक्ष्यंवरंभारोपजीवनं। पुंसांविवेकयुक्तानांनाधिकार
णसंपदः। ६६ तदयुक्तंमयाकृतंतदेनसहमैत्रीकृत। उक्तंचयत। पयोरक्तसमंवि
त्तंयपोरक्तसमंकुलं। तपोमैत्रीविवाहश्चनचपुष्टाविपुयोः ६७। तथाच मृगाम्गैः
संगमनुजानिगवाश्वगोभिस्तुरंगास्तुरंगास्तुरंगै। मूर्खाश्चमूर्खैः सधिषःसुधीभि
समानशीलव्यसनेषुसख्यं। ६७। तद्वदिगत्वातंप्रसादंपिप्यामितदपिनमेप्रसाद ४२
यास्यति। उक्तंचयत। निमित्तमुद्दिश्यहिपः प्रकुप्यत्यकारणेकेवचनसापगमेप्रसाद

ति। अकारणेर्द्वेषिमनोहिमनोहिपस्याः कथंजनस्तंपरितोषयिष्यति। ७० अ
थवासाधुदमुच्यते। भक्तानामुपकारिणंप्रियहितव्यापारायुक्तानांसेवासंव्यवहा
रतत्वाचिदुषांदोहच्युतानामापि। व्यापात्रिस्खलितानांतेषुनिपतासिद्धैवेद्धभे
विज्ञानवानस्मादंवुपतेरिवाधानएतेः संवासदाशंकिनीः तथानाः भयस्निग्धेरु
पकृतमपिदृष्यतायानिलोकेयद्यवान्येरपकृतमपिप्रीयतेचोपयति। दर्शादद्यालो
न्पतिमनसोनैवभावावाश्रयणांसंवाधमेः परमगहनोयोगिनामप्यगम्यः। ७१ त
त्परिज्ञानंमया। ममप्रसादमसहमानेरक्तपिंगलकोसमापिवर्त्तिभिः प्रकोपितःतेना
येममनिदोषमासमक्ष्येवंवदतिः उक्तंचयतः प्रभोःप्रसादमन्यस्पनसहतेः त्रसेव
कः। सयत्नरक्षितंसपत्न्याःसाहतेपि। ७२ सेवंतेचापिवयंऋणवसुतमी
पवर्तिगुणाहीनानांनप्रसादोभवति। उक्तंचयतः गुणवन्नास्तितेभृत्ये प्रकोपितो।
पिसन्नजनैस्तवत्वरंतरचनपाप्रसादंयास्यति। सोऽब्रवीत्। भोनयुक्तमुक्तंभव

नाः सुद्राः सर्वमायोपजीविनः कुर्युः कृतमकृतंवाउष्ट्रकाकादयोयथा दमनकआह
कथमेतत्॥सोऽब्रवीत्॥अस्तिकस्मिंश्चिद्वनोद्देशेपरंकरोनामसिंहःप्रतिवसति
वसतिस्म॥तस्यैवानुचरोद्वीपिवायसगोमायवःसंति॥अथदावाग्नितस्ततोभ्रममा
णोःसार्थाद्भ्रष्टःकेनाप्युष्ट्रोदृष्टः॥॥॥अथसिंहःप्राह॥अहोअपूर्वमिदंसत्वं
तत्कथ्यतांकिमेतदारण्यंग्राम्यवा॥ततश्चुलावायसआह॥स्वामिन्ग्राम्योयमु
ष्ट्रोनामाजीवविशेषोवज्रोज्झंघायाघातंसिंहआह॥नायंस्वगृहागतानह
न्मिउक्तंचयत्॥गृहेशत्रुमपिप्राप्तंविश्वस्तमकृतोभयं॥पोहन्यात्तस्यायंस्वा छ
तत्राह्मणघातजं॥तदयप्रदानंदत्वाआत्मीयतांसमर्पयेयेनतस्यागमनकार राम
णंपृच्छामि॥॥॥अथासौसर्वैरपिविश्वास्याभयप्रदानदत्तामरोकटसकाशंआनि ४३
तःप्रणाम्योपविष्टश्चतत्तस्यपृष्टतस्तेनात्मवृत्तांतंसर्वंशशमुज्ञवतस्यनि॥
वेदितं॥ततसिंहेनोक्तं॥भोकथनकनामालंग्रामंगत्वाक्षयोपिप्तारोदृद्दहनकृष्ट

भागीभविष्यसितदन्यैवमरणेपिनिःशंकोमरुकृतसदृशनिशाम्याग्राणिभक्षयनू म
यास्तृदेवतिष्ठ॥अथसोपितथाविधंमन्यमानस्तेष्वमध्येविचरन्सुखेनाकृतभयो
प्यासीत्॥अन्यतमेहनिमदोत्कटस्यमहागजेनसहयुद्धमभवत्॥तत्रतस्यदंतमुसल
प्रहाराःसंजाताः॥तेर्व्यषादर्शितमपिप्राणैर्विमुक्तः॥अथशरीरसामर्थ्यात्रकुत्रचि
त्पदमपिगंतुंनशक्नोमिति॥तेपितावद्यावसंतत्सपरिश्रमणासामर्थ्यात्सुधावि
ष्टाःपरंदुःखमेजुः॥अथतान्दृष्ट्वासिंहआहभोअन्विष्यतांकिंचित्सत्वंयेनाहमेतामवस्थां
गतोपितंहत्वायुष्माकंपादयामिभोजनं॥अथतेचत्वारोपिभ्रमितुमारब्धाः॥यावन्न
किंचित्सत्वंपश्यंतितावद्यावसभृगालोमंत्रयतः॥तत्रभृगालोऽब्रवीत्॥भोवायस्य
किंभ्रमतभ्रमनंतेनअपमस्माकंप्रमुजीवितशेषःसंजातः॥तदयंकथनकनामाक्रमे
णकोविश्वस्तस्तिष्ठति॥तंदृष्ट्वासर्वमपिपरिवारस्यप्राणाःप्रार्त्राकुर्मः॥वायसआ
ह॥उक्तमुक्तंभवता॥परंस्वामिनाभयप्रदानदत्तमास्ते॥तेनावध्यःस्यात्॥भृगा

लआह। अहं - - - नंविज्ञाप्यपथास्यवधंमन्यतेतथाकरिष्यामि। तत्रिष्टंनभवंतोनेव
यावदहंग्रहंरगत्वास्वामीवा - - मानयामि।एवमभिधायसिंहमुद्दिश्यप्रस्थितः।
अथसिंहसासद्यदमाह।स्वामिन्नसमर्थमपिभ्रातावयं.परंनकिंचिदात्मासादितं
तिलकुर्मावयं।संप्रतिवृत्तसयाक्रांताः।पदमपिचलितुंनशकुमः।देवोपिपथ्याहारी
वर्त्तते।तद्यदिदेवादिवादेशोभवतितत्कायनकपिशितेनाद्यपथ्यंकृपाक्रियते।अथत
स्यदारुणावाक्यंसमाकर्ण्यसकोपमिदंमाह।धिक्पापायाधमपेदेवंमूर्खोपिकस्तित्वां
तरक्षणादेववधिष्यामि।पतोमयातस्यासमयप्रदानंदत्तं।तत्कथंस्वयमेवव्यापादया
मिःउक्तंचयतः।नगोप्रदानंनमहीप्रदानंहितथाप्रधानं।यथावदात्मेहमहाप्रदानं
सर्वप्रदानेष्टमयप्रदानं।।७।।ततस्तुलागोमायुराह।स्वामिन्पथ्यमयप्रदानंरक्षाव
ध्यः क्रियतेतदेषदोषोभवति।यदिपुनःसदृक्षयादानमक्रयात्मानाजीवंप्रयच्छति।
तत्रनदोषः।तद्यदिस्वयमेवात्मानंतेविधायनियोजयतितदावध्यः यथास्मकंम

ध्यादेकतमोक्षणीयः।यत्कारणंदेवःपथ्याहारीवर्त्तते।सुधानिरोधमदन्यांदृशंयास्यसि
तत्किमेतेःप्राणैरस्माकंयेस्वाम्यर्थेनयास्यंति।एष्टोस्माभिःवह्निप्रवेशःकार्यः य
दिस्वामियादानांकिंचिदनिष्टंभविष्यति।उक्तंचयतः।यस्मिन्कुलेपः पुरुषःप्रधानः
सेतनपत्रेनहिरक्षणीयः।यस्मिन्विनष्टेकुलसारहीनेनामिसंगे - रपावहंवि
तिनक्रलामरोत्कटआह।यद्येवंतत्कुरुध्वंपदोचितं।ततस्तुलासत्वरंगत्वातानुवाच
अहोस्वामिनोमहत्यवस्थावर्त्तते।नासिकांतजीवः समायातस्तिष्ठति।तत्किंपर्यरिते
नपितेनतिनाकोस्माकमत्रकान्तेरसापिप्यति।तत्रुलापरलोकंप्रस्थितस्यआत्मोप
शरीरप्रदानंकुर्मः येनस्वामिप्रसादादन्यापन्नवामः।उक्तंचयतः।आपत्प्रादंप्रार्थु
यात्वामापत्स्वात्मयपश्यंतः प्राणेषुविद्यमानेषुसमुत्सोनरकंव्रजेत्।।१५।।ततस्तत
स्तेसर्वेगत्वावाष्पपरितदृशोमरोत्कटंप्रणम्योपविष्टाः।तादृशंमरोत्कटंआह
प्राप्तंदृष्ट्वाकिंचिदाह।अथतेषांमध्येकाकःप्रोवा।स्वामिन्वयंतावशर्मत्रपर्यरिताः

परेकिंचित्सत्संनप्राप्तंदृष्ट्वा तेदेवस्तावद्यमांप्रक्षिप्यप्राणान्धरयंतु येनदेव
स्याप्यायनाभवति। ममयुनः स्वर्गप्राप्तिर्भवति उक्तंचयतः स्वाम्पर्थेयस्यजेत्प्रा
णान्भ्रष्टोप्नक्रियसमन्वितः। परंपदमाप्नोतिजरामरणवर्जितं। ततश्रुत्वाश्रृगा
लआह। मोस्वल्पकायोप्नवांस्तच्चक्षणात्स्वामिनः प्राणयात्रापितावन्नभवति अप
रंदोषः समुत्पद्यते। उक्तंचयतः। काकमांसंतदुच्छिष्टंस्वल्पंतदपिउर्लभं। तेना
पिकिंतेयेनतत्प्राप्तंजरामरणवर्जितं। ततश्रुत्वाश्रृगालआह। मोस्वल्पकायोप्नवां
स्तच्चक्षणात्स्वामिनः प्राणयात्रापितावन्नभवति अपरेदोषः समुत्पद्यते। उक्तंच
यतः। काकमांसंतदुच्छिष्टंस्वल्पंतदपिउर्लभं। तेनापिकिंतेनयेनतत्प्राप्तंजरा
यते। तद्गर्हितंभवतास्वामिनोभक्तिः। प्राप्तमुभयलोकंसाधुवदंचतद्यसरअग्रते
येनाहमपिव्यापदयामिनजायते। तद्गर्हितंभवतास्वामिनोभक्तिः। प्राप्तमुभय
लोकंसाधुवदंच। तद्यसरअग्रतेयेनाहमपिव्यापदयामि। तथानुष्ठितेसाद

राम
४५

रोप्रणम्यश्रृगालआह। स्वामित्रयमेकायेनप्राणधारणंकृत्वामोभयलोकप्राप्तिंकु
रु। उक्तंचयतः। स्वाम्यापन्नाः सदाप्राणाभृत्यानामर्जितंधनं। यंतस्यत्रनदोषोस्ति
तेषांग्रहणसंभवे। ८२। अथतत्श्रुत्वादीप्तोहासाधुक्तंभवता। परंभवानपिस्वल्प
कायः स्वजात्यश्चनाखायुधत्वाद्दमक्षाएव उक्तंचयतः। नाप्तसंप्तसेपात्तः प्रा
णैः कदर्यतेरपि विशेषान्नदीप्तलोकलोकस्यविनाशनं। तिदर्शितंत्वयात्मनः शि
ष्टत्वं अथवासाविदमुच्यते। एवमर्थकुलीनानारूपाः कुर्वंतिसंग्रहं। आदिमध्या
वसातेनेतेयांतिहिपक्रियां। तद्यसरप्रवानग्नतेयेनाहंविज्ञापयामि। तथानु
तिष्ठापीमदोत्कटं प्रणम्योवाच। स्वामिन्क्रियतांममप्राणैः प्राणयात्रादीयतास्वर्गे
सयोवासः कीर्तिश्चधरण्यांतल। ८५। ततश्रुत्वाकथनकश्चिंतयामासएतेस्तावत्
लोभावचनात्प्रोक्तानि। नैकोपिस्वामिनाविनाशितः तद्दहमपिप्राप्तकालंवि
ज्ञापयामि। येनममवचनमेतेनयोपिसमर्थयंति। एवंनिश्चित्यप्रोवाच। मोपुत्र

मुक्तंभवता। परंभवानपिनरवायुधस्तत्कथंस्वामीवधयति। उक्तंयेचेत। मनसापिस्वजा
तीनांयोनिष्टानिप्रचिंतयेत। उभेलोकेगतिर्नास्तिजायतेम्लेच्छिकास्कीः। ८७। तदयस
राग्रतोयेनाहंविज्ञापयामि। यथानुष्ठितेकथनकोऽयं। तः स्थित्वाप्रोवाच स्वामित्र
नेतावदक्षाभवता। तन्ममप्रायोः प्रायायात्राविधीयतां। येस्माकमुभयलोकप्राप्ति
र्भवति। उक्तंचयतः। नयद्विनोपिगच्छंतितांगतिंनैवयोगिनः। स्वाम्यर्थेप्रोद्यतप्रा
णायांगतिंयांतिसेवकाः। ८७। एवमप्रिहितेश्रृगालश्चिंतकाभ्यामुभयकुक्षिवि
रितः कथंकेनप्राणास्त्यक्ताः। ततश्चैतेसुदयेरितैः सर्वैरपिप्रशंसितः। अतोहंब्रवीमि
वरुवः पंडितासुद्राइतिकथा॥ ॥ ॥ तन्नदृसुदयविचारोयंतेराजामपासम्यक्कृतः ४६
सतामसेव्यश्च। उक्तंचयतः। अस्तुद्रप्रकृतोराज्ञिबुद्धिमानेवराजते। यथावकसमा
सत्रः कलहसोपिसंचरन्। ८८। वकापकारोसेव्यः स्याद्हंसाकारैः सभासदैः हंसाकारो
सत्याज्योवकाकारैश्चैतेन्दुपः। ८९ तन्ननंममोपरिकेनचिद्जनर्थः संपद्यत तदे

नंभद्रोपिस्वबुद्धिप्रभावेनसंबोध्यतथाकरोमियथादेशत्यागंकरोति। आह च। सत्यम
हितंपरंकिंकः स्वामिभृत्ययोः संग्रामश्च उक्तंचयतः। बलवंतंरिपुंज्ञात्वाकिलात्मा
नंप्रणोपयेत्। वलिभिर्निलयत्वाशरत्चंद्रप्रकाशता। अत्यल्पशत्रोः सामर्थ्य
मज्ञात्वावैरमारभतत्रयः। सपराभवमाप्नोतिसमुद्रदधिमादिव। संजीवकआह कथ
मेतत्सोब्रवीत्। अस्तिकस्मिंश्चित्समुद्रेकतीरमहारण्यपुलिनप्रदेशेदधिम
दायतीप्रतिवसतिस्म। ततश्चगच्छतिकालेस्वनुसमयंसमासाद्यदधिमागर्भसं
धत्त। आसन्नप्रसवासतीप्रतिवसतिस्म। तदनंतरसाआसन्नप्रसवासतीप्रति
जजल्प। शोकांतप्रसमयोमेवर्तते निश्चिंतांकिंचित्रिरुपद्रवस्थानंयेनतत्रो
गमोक्षणंकरोमि। दधिमाह। भद्रेरण्योयंसतुद्वीपकल्पः। तत्रैवप्रसवः कार्यः सा
ब्रवीत्। अन्नपूर्णीयमादिवेसमुद्रवेलाचलति। तदेतानांप्रमादान्नविज्ञाति
ततोऽरतरंकिंचित्स्थानमन्विष्यतां। ततस्तुत्वा दधिमेआह। भद्रेनयुक्तंत्व

स्याकामात्रासमुद्रस्यममप्रस्तिंदूषयिष्यति ताहिस्त्राजन्नेवगर्भमोक्षणंकुरु
मुक्तंचयतः॥ यःपराभवसंत्रस्तःस्वस्थानंत्यजतेनरः तेनसापुत्रिणीमातावंध्या
धीमद्भिरिष्यते ९७ तत्स्त्रुत्वासमुद्रश्चिंतयामास अहोगर्वमुद्वहतिपक्षी
कीटकः॥ अथवासाधिदमुच्यते उत्क्षिप्यटिटिभःपादौआस्तेभंगभयाद्भुवः
स्वचित्तकल्पितोलोकः कस्यमात्रांवियद्यते ९८ तन्मयास्यप्रमायाकौतूहलो
दृष्ट्यंमिकिमंडप्रहरेकरिष्यति॥ चिंतयित्वास्थितः॥ अथप्रसवानंतरंप्राणया
त्रार्थंगतायाःटिटिहिभ्याः समुद्रोंडजानिवेलायाजेनजहार॥ अथागतास्टि
टिभोमसवस्थानंशून्यमवलोक्यपलायमानाटिटिहमूचे॥ भोमूरवेकथितंम
यासीत् तत्समुद्रवेलायामंडानांविनाशोभविष्यति॥ इतस्त्वजामः परंमदस्य
महंकाराश्रितोममवचनंनाकरोषि॥ अथवासाधिदमुच्यते॥ सुहृद्धितकामा
नानकरोतीहयोवचः सकूर्मइवदुर्बुद्धिः कष्टाद्गृहोविनश्यतिटिटिभाह॥ कथ

मेतत्॥ अस्तिकस्मिंश्चिज्जलाशयेकंबुग्रीवोनामकच्छपः प्रतिवसतिस्म॥ तस्यसं
करविकटनामानौद्वौराजहंसौमात्रोपरस्परस्नेहकोटिसमाश्लिष्टौनित्यमेवसरस्तीर
मासाद्यतेनसहानेकथादिव्यर्षिब्रह्मर्षिराजर्षीणांकथाःकृत्वातामन्वेलांपानीडसंश्र
यंकृतवंतौतस्थतुः॥ अथगच्छताकालेनअमान्दृष्टिवशात्सरः शनैःशनैःशोषम
गमत्॥ अथतयोःखेदःखिन्नौतत्रचतुः भोमित्रजलाभावःशोषंसंजातमेतत्सरः न
कथंप्रवास्यविष्यति व्याकुलंचेदहृदिवर्त्तते॥ तत्स्त्रुत्वाकंबुग्रीवःप्राह॥ भोनास्म
स्माकंसांप्रतंजीवितव्यं जलाभावान्ततदनुपायश्चिंत्यते॥ तदानीमंतोकिंविहृ
रज्जुकाष्ठंवा॥ अथकोटिविभागैरुक्तंश्रुत्वमयासहृतकाष्ठंतत्रनयः॥ अथाताक्
चतुः॥ भोमित्रकरिष्यामोवयंयत्परभवतां मौनेनगंतव्यं॥ नोचेत्तवप्रयातोप्यविष्य
ति॥ तथानुष्ठितेगच्छताकंबुग्रीवेणजथास्त्रिभागेव्यवस्थितं किंचित्पुरमवलो
कितं॥ तत्रचयेपौरास्तंनीयमानंतथाविधमवलोक्यसविस्मयमिदमुचुः

अहोवक्राकारंकिंचित्सक्षिप्तंनायेतपश्यथ अथतेषांकोलाहलमाकर्ण्यकंबुग्रीव
ग्रीवाच।भोः किमेषकोलोवक्तुमनाःअपिअधेकिंनयज्ञितः चौरैःखंडशःकृतः अ
नाहंब्रवीमि सुहृदामुपकारस्माननामित्रिकथा॥।॥श्रीः॥।॥थ॥।॥तथाच
अनागतविधाताचप्रत्युत्पन्नमतिस्तथा॥द्वावेतौसुखमेधेतेयज्ञविघ्नोविनश्यति
टिट्टिभश्चाब्रवीत्कथमेतत्सोऽब्रवीत्।अस्तिकस्मिंश्चिज्जलाश्रयेअनागतविधाता
चमत्युत्पन्नमतियज्ञविघ्नश्चत्रयोमहामत्स्याःप्रतिवसंतिस्म।अथकदाचित्स
लिलाश्रयंष्ट्वागच्छमानंझिर्मत्स्यजीविभिरसिहितं।अहोवकुमत्स्योयंहृदःकदा
चिदप्यस्माभिर्नान्वेषितः।तदद्यस्तावदाहारपरिकृतिःसंजाता।संध्यासमय
श्चसंवृत्तः।तत्प्रभातेत्रागंतव्यमितिनिश्चयः।अथतेयांकुलिशपातोपमंवचः
समाकर्ण्यआनागतविधातानान्सर्वानिदमाह।अहोप्रत्नंभवद्भिर्मामत्स्यजी
विभिर्हितं।नद्यत्रोगम्यतामन्यज्जलाश्रयसमीपवर्त्तिनं।उक्तंचयतः।अश्मकैर्वि

राम ४२

लिनःशत्रोःकर्त्तव्यंप्रयत्नायनं संश्रितव्यंवादुर्गेनान्योतेषांगतिःस्मृता तन्मूलं
प्रयातसमयेतेमत्स्यजीविनाआगमात्स्यंसंशयंकरिष्यंति एतन्ममन्यसिवज्रेते तन्न
युक्तमत्रस्थगमापसेस्थितुजक्तंचयतः विघ्नमानागतिर्येषांपरदेशोमहत्सुखं तेनय
श्यंतिविद्यांसोदेशांगंकुलंक्षयंतितत्रकूर्मप्रसूत्रमतिराह अहोसएमाभिहित
मवता ममाप्यभीष्टमेतदन्यत्रगम्यतामिति उक्तंचयत परदेशंप्रयाज्ञतावद्
मायानपुंसकाः स्वदेशेपिहयंत्यंतिकाकाःकापुरुषामृगाः ३०४ यस्यास्तिसर्वत्र
गतिःसकस्मात्स्वदेशरागेणहियातिनाशंतात्स्यकूपेयमिति ब्रुवाणाः क्षारंजलं
कापुरुषाःपिबंति तत्समाकर्ण्यविघ्नाःप्राहुः अहोनवज्ञामंत्रितंसम्यक्
यतःकिंवाज्ञानेणापितेषापिप्रत्यैतामद्रिकंदरःसंकुलंपुन्यते तदद्रिभासुः
तमोक्तं तदन्यत्रगतानामपिमत्सुर्मृत्युर्विभाति उक्तंचयतः अरक्षितंतिष्ठतिदै
वरक्षितंसुरक्षितंदैवहतंविनश्यति जीवत्यनाथोपिवनेविसर्जितः कृतप्रयत्नोपि

ग्रहेनजीवति तदहंनयास्यामि भवतोपतोयत्प्रतिभातितत्कार्यमिति अथतस्यतनि
श्चयंज्ञात्वाअनागतविधातामसुखन्नमतिश्चसपरिजनोनिःक्रांतो अथत्रभाति
तेर्मत्स्यजीविभिःसमागतलज्जाभ्रयंशनैःशनैरालोभयज्ञविघ्नेनसहनिमेत्स्य
तांनाता अतोहंत्वामि॥ ॥अनागतविधातावेतिकथा॥ ॥श्रीः॥ ॥ततश्रुत्वा
टिट्टिभआह भद्रेकिंमांयज्ञविघ्नसमःसंभावयसि तत्रस्थयणुभद्रेत्यादिसमुदायदत्त
योतकान्नानयामि ततोनिषादेनयत्कृतंपापंतन्नलिसेहशिमिति टिट्टीभीआह
कोयंनिषादःकीदृक्कायंतेनाकाशात् वज्रबाणधनुर्धरोपक्षाऽऽकृष्यपादनुग्न
विउरात्मन्नसुरिवरूपेणयस्यैकेनप्रहारेणमत्तमातंगोपिप्राणानजति किंपुनरा
न्यानिसत्वानि कदाचित्सः अटवीवहयादयसमरुंप्रविष्टोतस्यांक्विचरन्व्याघ्रमयश्च
त ततःसयापोनिषादस्तंदृष्ट्वाबलवानपिसंहीतभीतोभयाद्विग्रमनाःमहादिटया
निदृष्टेसमासूटः अथतस्मिन्वृक्षेपूर्वारूढावानरीविकृततटनामयश्चत तामपि

दृष्ट्वादेनप्रयुक्तः शरणागतोहंभवतः ततस्तयाप्रत्यभिहितंधीरोभवेति एवंतयासा
त्वपंलानिषादशिरःस्वोत्संगेसाभावतःपरिमलयितुमारब्धातोनिषादश्रस्वाङ
त्संगशयितः॥अथनिषादेसुप्तमुपलक्ष्यवानरोवानरिअयतावन्मानु
षोप्यूयोपिनिषादउभयपापरजातावस्मिन्नकृतंकुरू अयंकृतघ्नोभवानरोवक्ति
वानरि अयतावन्मानुषोप्यूयोपिनिषादउभयपापरजातावस्मिन्नकृतंकुरू अयं
कृतघ्नोभवत्याः उपकृतेप्ययंकारंकरिष्यति नोपकारंचवानयामिहिंत त्वयातोमानु
षाद्विश्वासोएवदोषोवाप्रत्यः वानर्याभिहितं कोसौशिवस्वामीब्राह्मणस्तोत्मा
नः कथयितव्यः अस्तिकस्मिंश्चिन्महादुर्गग्रामेगिरिदुर्गेभगवत्याःसरस्वत्यास्ती
रेतस्मिन्नगरेअसौब्राह्मणस्तापस्यांवसिष्ठगोत्रः प्रतिवसतिस्म ततोसौतापसः त
पसःपारंगतोतीर्थयात्रांगंतुंसमुत्पन्नमतिः सतीर्थेषुप्रचलितः ततस्तीर्थात्किरन्न
पीदत्वा कांचिद्दवीसमासादतस्याकदंबतकुलमालतीचंपकानिमुक्तकबल्यश्च

महाश्रमाणाः सर्वत्रलापानीयामन्वेषमाणःपरिभ्राम्यतिपापात्तावतेनचिरंतनकूपोद
ष्टः तंदृष्ट्वादीर्घावल्लीछिन्नातपाचकारकेवध्वावतारितः यावत्तन्नकरकेपानीयंसंभ्रि
यृपपूर्णतिब्राह्मणस्यसर्वप्राणिषुदयापरःएतच्च मोकृथमत्रपतितानिनोक्तं ब्रा
ह्मणचपमन्यत्वान्नीःपतिताः काश्चिन्मानुषोव्याघ्रसर्पवाननराइति तत्वनोजी
वितप्रदर्पिता ब्राह्मणआहमोव्याघ्रवानसर्पाःवःदृष्टानातत्रस्तेकिंपुनःस्पर्शः वा
नरआह अस्मात्सकाशान्नयनास्तिदेवगुरुशपथः इतिविश्वस्यवानरः उद्धृतः उ
नःव्याघ्रमवादंत मोद्विजवरमामप्युद्धर सोब्रवीत् कस्त्वंअहंव्याघ्रस्तवात्रिःपति
तः विप्रआह पुनआह पुण्यन्नामग्रहणेनमयमुत्पद्यतेकुतोदर्शनं मोनास्तितेन राम
यंमत्सकाशातं तत्श्रुत्वासोप्युद्धृतः ततःसर्पेणोक्तंमोविप्रममाप्याकर्मय मोयु ५०
ष्मदर्शनमात्रेणमयंसंजायते सर्पआह अस्माकंस्वाभाव्यंनास्ति आहशंवि
नानकथंविदंपिदृशामः नविद्यतेभयमत्र सोप्यूचे ततोमानुषेनोक्तं मोमा

मप्युद्धर अहंमानुषःस्वजातिश्चतदाकर्ण्यसोप्यकर्मितः अथवाप्रोवाच अहम
द्यमाउत्तरदिग्भागेगुफायांतिष्ठामि तत्रागतस्यमवतः प्रत्युपकारंकरिष्यामि इ
त्युक्त्वागतः ततोवानरेणोक्तं अहंमथुराभ्यंशेराज्ञोवाटिकायांवसामि यदिकथम
पितवन्नागतस्योपकारंकरिष्यामि। अथसर्पेणोक्तं मोआपत्कालेत्वयाहंस्मर्तव्यः य
थातवक्लेउपकारंकरिष्यामि इत्युक्त्वागतः ततोवानरेणोक्तं अहंमथुराभ्यांशेरा
ज्ञोवाटिकायांवसामिदिपिकाथमपितवन्नागतस्योपकारंकरिष्यामि अथसर्पेणो
क्तंमित्रमोआपत्कालेत्वयाहंस्मर्तव्यः अथातवक्लेउपकारंकरिष्यामि इत्युक्त्वा
गतः ततोमानुषेणाभिहितं सुवर्णाकारोहंमथुरायांवसामि यदिकथमपितवकिं
चित्सुवर्णघटनीयंमवतितदात्वसमागंतव्यं प्रत्युपकारायघटितंतेदास्यामि
एवमुक्त्वागतः अथगतेतस्मिन्व्याघ्रादयऊचुः कृतघ्नोमानुषःकिमुपकारं
विधास्यति एवमुक्त्वागतास्ते अथतस्यचिरकालगतस्यब्राह्मणस्तीर्थपात्रं

मस्मुद्धर अहंमानुषःस्वजातिस्वभावाकर्णयसोप्यकर्मितः अथवाश्रोष्यसि अहम
द्भ्याउत्तरदिग्भागेगुफायांतिष्ठामि तत्रागतस्यसत्कारवतः शक्तिमत्सर्वोकरिष्यामि इ
त्युक्त्वागतः ततोवानरेणोक्तं अहंमथुराभ्याशेराजोद्यानवाटिकायांवसामि यदिकथम
पितवन्नागतस्योपकारंकरिष्यामि। अथसर्पेणोक्तं भोआपत्कालेत्वयाहंस्मर्तव्यः य
थातवक्रतेउपकारंकरिष्यामि इत्युक्त्वागतः ततोवानरेणोक्तंअहंमथुराभ्याशेरा
जोद्यानवाटिकायांवसामिदिपिकाष्ठमपितवन्नागतस्योपकारंकरिष्यामि अथसर्पेणो
क्तंभोआपत्कालेत्वयाहंस्मर्तव्यः अथातवक्रतेउपकारंकरिष्यामि इत्युक्त्वा
गतः ततोमानुषेणाभिहितं सुवर्णाकारोहंमथुरायांवसामि यदिकथमपितवकिं
चित्सुवर्णघटनीयंभवतिततदात्वसमागंतव्यं प्रत्युपकारायघटितंतेदास्यामि
एवमुक्त्वागतः अथगतेतस्मिन्व्याघ्रादयऊचुः कृतघ्नोमानुषःकिमुपकारं
विधास्यति एवमुक्त्वागतास्ते अथतस्यचिरकालगतस्यब्राह्मणस्यौर्ध्वपात्रं

मसुरूर अहंमानुषःस्वजातिश्चतदाकर्ण्यसोप्यकर्मितः अथव्याघ्रोवक्ति अहम
द्रव्याउत्तरदिग्गमार्गेगुफायांतिष्ठामि तत्रागतस्यत्वतः भक्षिमपूर्वोकरिष्यामि इ
त्युक्त्वागतः ततोवानरेणोक्तं अहंमथुरायांश्रेष्ठिनोवाटिकायांवसामि यदिकथम
पितवन्नागतस्योपकारंकरिष्यामि। अथसर्पेणोक्तं भोआपत्कालेत्वयाहंस्मर्तव्यः य
थातवक्लेउपकारंकरिष्यामि इत्युक्त्वागतः ततोवानरेणोक्तंअहंमथुरायांश्रेष्ठि
नोवाटिकायांवसामिदिपिकाथमपितवत्नागतस्योपकारंकरिष्यामि अथसर्पेणो
क्तंभोआपत्कालेत्वयाहंस्मर्तव्यः अथातवक्लेउपकारंकरिष्यामि इत्युक्त्वा
गतः ततोमानुषेणाभिहितं सुवर्णाकारोहंमथुरायांवसामि यदिकथमपितवकि
ञ्चिद्वर्णघटनीयंभवतितदात्वंसमागंतव्यं प्रत्युपकारायघटितंतेदास्यामि
एवमुक्त्वागतः अथगतेतस्मिन्व्याघ्रादयऊचुः कृतघ्नोमानुषःकिमुपकारं
विधास्यति एवमुक्त्वागतास्ते अथतस्यचिरकालगतस्यक्षुत्क्षामकण्ठौष्ठपात्रं

पर्यटिलामथुराभ्याशंगतः तत्रत्रिभुवननंघस्यनारायणस्यदर्शनापप्रस्थितः पा
वन्मथुरोपवनेबकुलसुमफलसम्बफलपादपेवापीकूपोद्यानशोभितेसंप्राप्तस्त
त्राशोकपादपंप्रोत्फुल्लपल्लवकंदम्बशांतोदात्तऊष्मतृषासाभिभूतोम्लानशिरवा
भिर्वाकुलामशोकयष्टिमासाद्यविश्रमार्थमुपविष्टः॥अथाहारार्थंपर्यटन्वानर
स्तमुद्देशमगमत् उपविष्टश्चाशोकपादमूलेब्राह्मणमपश्यत् अथतंदृष्ट्वा
नरश्चिंतयति अहोब्राह्मणोयंजीवितप्रदोमे ततस्तेवानरेणाकृतज्ञतापानमस्क
तंतस्मैब्राह्मणायस्वयमानिफलानिप्रदत्तानि ब्राह्मणस्तानिभक्षयित्वा
वानरायाशीर्वादमनुमन्यवानरेपादयोर्निपत्यात्मिहितः त्वंब्राह्मणाद्य
णदोमे येनतदाहर्व्यंकूपात्तुमुद्धृतः तत्रयदिममप्रसादः कृतंतादंत्रैव
वनेकिंचित्कालंस्थीयते यावदहंतस्योपकारस्यान्यत्पालंदलदलनिकरेगच्छामि
इत्येवमभिवदति वानरेब्राह्मणोपिविस्मितनयनस्तंवानरमवलोक्यात्रवीत्

कृतोपकारतायत्त्वयुपकारोस्मत्तरस्यानिफलानिदत्तानिगच्छाम्यहंमथुरावासिनंनारायं
णंद्रष्टुंसुखमास्यतां इत्येवमभिधायमथुरायांप्रस्थितः एतच्चिंतयतिखर्ण्यकारस्यहं
गच्छामि अद्यमप्युराभ्याशेदेवस्थानेपश्यतंतिस्मीपेव्याघ्रंदृष्टवान् ततस्तंदृष्ट्वा
भयचकितनयनःपलायितुमारब्धः अथामप्युराभ्याशेदेवस्थानंव्याघ्रेणतंपरिज्ञाय
वितयस्तंब्राह्मणोयेनाहेकूपाऽधतःतद्दासमाश्वासयाम्येनंइत्यवधार्येतेनो
क्तं भोब्राह्मणजीवितप्रदोमाभूः ब्राह्मणश्चिंतयतिनाशितुंतावद्वहंन्शक्नोमि अद्यानोयाभेनममपुरायातः एवंतथापिकिकारिष्यामि
इत्येवंसंप्रधार्यब्राह्मणःस्थितः ब्राह्मणस्यसन्निधावागंतापरिभ्राम्यपादयोर्नि
पतितः उक्तंच त्वंपिताजीवितदः किंतर्हिस्थातव्यामन्नेवदेवस्थानेतावत् याव
दहंमागच्छामिइत्येवमुक्त्वाव्याघ्रोजाजावाटिकायांनिजस्थानेप्रविष्टः यावद्वा
जऊमारःसद्योलंकारभूषितंपुष्पानिफलानिचवाटिकायांविचिनोति तं

विचिन्वंतंविश्वरूपेवहत्वाहिरण्यंराजपुत्रशरीरंहत्वत्रासण्योपागत्यदेहो ततो
व्याघ्रेणाभिहितोपेतउपभुंज परातेनभविष्यतितदापुनरागंतव्यं ततोविदय
रमार्थंब्राह्मणस्यादाभरणंगृहीत्वाचिंतयत सुवर्णकारएकांशंगच्छामीति स
एतद्धिक्रीयममदास्यासितततोदेवंनमस्कृत्यब्राह्मणोगमत प्रविश्योदकवाहकंप
श्यमारब्धः पोजदकवाहकांतंमंगृहंसुवर्णकारस्यातेनविहस्योक्तंवाहवीत्रसुव
र्णकाराःकतरंएतेषि ब्राह्मयोनाहितं योसौपूर्वमटवांकृयेयतितासीत्तेनोप
रिष्टमितोगृहंसुवर्णकारस्यवत्रप्रविष्टोब्राह्मणः सुवर्णकारोघटपत्रास्ते ततो
ब्राह्मणेनसुवर्णकारःस्वस्तिकृत्वाभिहितः परिजानासिकिंतपरिजानासि शा
त्सएवंवदसि नहंटपरिजानामीतिसिब्रवीत लंभयारण्येकूपाऽकृतः तेनतद्
चः श्रुत्वाब्राह्मणाभ्युत्थानंकृतमासनंचदत्तंप्रांगणेआत्मवशंभरतानिज्ञा
तेतिअथविभेणसुवर्णकारोभ्रातरिदमान्याभरणानिकृतश्चेत्तामपान्ये

तानिनिगृहीत्वाविक्रयिताकिंचिन्मसंदेहिकिंचिदात्मनागृहाणेतिसुवर्णकार
आह श्रेष्ठनार्घेणविक्रीणामीतिदिशंपब्राह्मयोनाभरणानिसुवर्णकारस्यह
स्तेहत्तानिसुवर्णकारोगृहीत्वावहिःनिःक्रांतश्चेणीतिच एतत्तासपटहन्यमा
नःपथारायथाराजपुत्रःकेनाव्यापादितः तदाभरणानिगृहीत्वायः कश्चि
द्गृहेसमुपलक्षःसंबंधः तत्रश्रुत्वासुवर्णकारस्तान्याभराणानिअवलोक्यपुनरा
रब्धः यावत्तानिममेवचंद्रितानिपरिजापचिंतयति गच्छामिराज्ञोनिवेदयानि
दमान्याभरणानिब्राह्मणोःस्मान्गृहेगृहीत्वाआगतोसि मयपरिज्ञातानीति
तेनपथोचितराज्ञेनिवेदितं राज्ञासोऽक्तः कासौब्राह्मणःसुवर्णकारोवक्ति य
मुनायांस्नानुंगतः ततोराज्ञासपुरुषाःकृपाज्ञप्ताः गच्छतयंअर्घसुवर्णकारो
ब्राह्मणंदर्शयति तंशीघ्रमानयध्वं राजपुरुषाःकार्यायमुनातटादागच्छंतंमार्ग
एवदृष्टः स्नात्वागच्छंतंअनेनानेवेदविद्याविद्याविशारदपवित्राद्यविशारदप

चित्राणिवेदरहस्यानिजयमानंदृष्ट्वातेराजपुरुषैः सुवर्णकारःदृष्टः अयंसोब्राह्मणः
सोब्रवीत्अयमेव तेष्वग्रहीत्वापश्चाद्धावकः कृतोभिहितः मा उरात्मनुलंराज
पूजापूजास्थानंभुषण्यायपहर्तातस्करइत्येवमभिवदन्निरसौराजानिकृतातः आ
ख्यातंचायमसौब्राह्मणइति राज्ञासुवर्णकारोदृष्ट्वाभयमसौपुत्रघाती अनेना
भारणंभवतोहस्तेरत्नं सोब्रवीदनेन ततस्तदाभरणमवलोक्यराजास्त्रीभिः
सहमहाक्रंदनशब्दःकृतः तदाक्रंदितशब्दंनिशम्यराज्ञासभासदाब्राह्मणाः
दृष्टः यदनेनमत्पुत्रंव्यापादयतात्सकाशादाभरणंनीतं ततोब्राह्मणेविचार्यो ब्रा
ह्मं यथाकोत्रविचारः राज्ञाप्रसभिहितःकियतकिंस्पनिग्रहःक्रियते ब्राह्म
णाऊचुः ब्राह्मणाभूताकनकांतरकरःराज्ञःपुत्रघाती यद्ययंब्राह्मणस्तेथा ५३
पिवध्यःपश्चेनमनसुवर्णमेवकेवलंहतंस्यान्नदयंमभवतारवादिरेखादिरेणदंडे
नहंतव्यः उक्तंचयतश्शास्त्रमेनसुवर्णातस्करंब्राह्मणंव्यापादयतोनदोषः ए

वमुक्तोराज्ञावध्याघातकाःसमादिष्टाः गोम्लेच्छिन्यतायमिति ततःब्राह्मणस्कंधे
शूलमारोपितं रक्तकरवीरमालाशिरसिवधायक्षेचूर्णावलिप्तशरीरएवंविधा
यवध्यस्थानंनीयमानःश्लोकमथावत व्याघ्रवानरसर्पाणांभाविनंतन्नतमेया
तेताहंऽर्थिनीतेनमानुषेणकिनाशितः २७ योमंदभाग्योमूर्खात्मकरोतिसुहृद्व
चः नीयतेसवधायैवहाल्यालुरिवयथा २८ तस्मिन्नंतरेससर्पआहारार्थंयदृच्छ
यागच्छन्ब्राह्मणंश्लोकपठंतंश्रुत्वाचिंतयत्तंश्लोकं उपकारिणिविश्रब्धेआर्यजनेय
समाचरतिपापंतंनारमसत्यसंधंभगवतिवसुधेकथंवहसि ४० येनवयंमत्सुखा
त्कृपाउद्धृताः सःकथमिपभक्ष्यामानुषेणसंग्राम्येणिम्नमुंनिरुणामनुष्या
उक्तंच उपकृतमनेनसुहृदायमितिताममितःविदपेक्षा होत्रासहव्यपाश्रय
समुद्धृतोनिर्दयदग्धुमग्निः सर्वेविचिंत्यकथमप्यसोतद्वस्यप्रसुषकर्तव्यः अ
थवाकिमेवंकल्पनेनेति एवंविचिंतयतस्यब्राह्मणेनसर्पःस्मृतःस्मृतमात्रोपन्न

गःसमागतः तदवस्थंदृष्ट्वोक्तवान्किंचरोमितवोपकारःसोब्रवीत् यज्जानासि अ
हंराजमहिषीउहितादशिष्यामि कस्यचिन्मंत्रीमंत्रवादीमंत्रौषधेननिर्विषंनकरि
ष्यामि इत्यवधार्यराजउहितरंसखीशतपरिवृतांदृष्ट्वादर्शयति ततस्तस्याःराजउ
हितुर्दृष्टमनाराब्धएकादारिकागतारात्रौकथयति पतश्चउहितापन्नगेनदृष्ट युग
पटपतितेदृष्टिराज्ञाविचिंत्यपठति एकस्यउःखस्यनयावदन्यगच्छाम्यहंपारमि
वार्णवस्य मध्यतांउमावारिकायांतांउहितरमानयति तेराज्ञासमंतरमेवानीता
अनीयवांधतस्यराज्ञाभिषग्वोविषतंत्रकुशलासमाकृष्टता तत्रैकोभिषगतोवकु
शलस्तेनभोगीमंत्रतेराकृष्टः सभोगीमहदिप्रविष्टः सादारिकादृष्ट्वाआदिष्टा
यांतांवैद्यः द्रष्टुमारब्धः कथभोगीनःकस्मात्वैवंदृष्टा ततोसौदारिकादिष्टः ब्रा
ह्मणश्चायमनपराधोविद्यतेमद्दिब्राह्मणोमुच्यतेतदियमपिषट्पदा तवव्याघ्रवि
त्समावंनदृष्ट्वा कश्चिद्रुरुजवुकोजातिस्मरश्चिंतयति अहोआत्मानोवधायैव

राम
५४

पालुप्तवावैद्यमर्खोव्याघ्रंचिकित्सति एवंचिंतयित्वेदश्लोकमपठत् यस्यपितानाधी
तेनवयस्यपितामहाःसमाधीते उन्मादमेतिसकथंमस्याश्वनोदकंप्राप्य ३५
अथवारोग्यवेत्तानयावनेप्रस्थितानराः उपकारंनमन्यंतेकिंपुनःक्षुद्रयोनिजाः
३६ अपिच विद्यामदोधनमदस्तृतीयोभिजनोमदः मदाएतेवलिप्तानांनाशाए
वनसंशयः ३७ यस्मादनुचितविज्ञानंतद्वनमदबुद्धिर्व्याघ्रंचिकित्सति ततोव्याघ्रो
पिशेषेणनिःश्वसतायावज्जीवितुमारब्धः ततोवैद्योदुःखितोत्यरशतरमपमार्जितुमा
रब्धोव्याघ्रोपिपटंविदार्यशनैःस्थितोदिशावलोकनपरोवनूयावत्सशपतितावत्सा
र्थेवियआस्तेसतेनयश्चात्रकालिंदोनोत्फुल्लनयनमुखंविदार्यनखदंष्ट्राभ्यांविप
ज्यवैद्योभक्षितः अत्रांतरेवसुभागाश्लोकमपठत् कृतघ्नोहिकृतकायकातरंको
नपीक्षेत नाशयेद्धर्मोवैद्योव्याघ्रंसजीवकंयथा ३९ एवंश्रुत्वाव्याघ्रेकृत
ज्ञतानास्ति वानर्यैतदुक्तं एतस्मिन्नंतरेविबुद्धोसौनिषादः वानर्यपिकथानक

बहुभ्रमणपीडितानकिंचिदकुमारब निद्रायमाणांतथैवनिवारस्यांतिकेविश्रब्धाप्रसु
साच सुसंचोपलभ्यवानरीव्याघ्रस्यपरिचारकोजंबुकोपिव्याघ्रमतेनैवव्याघ्रम
तेनैवव्याघ्रमपश्यन्त कस्मादिहैवसुखेमृत्युरापते ततस्तापोरुत्पन्नजपोर्तिषादश्च
नार्थमालापःसजातः देवकस्मादेवमूर्ध्वमुखस्तिष्ठसि सोब्रवीत्क्षेमार्थंवातर्पास
फलरत्नमिच्छामि जंबुकोवक्ति लिवलवान्मूल्वावानरयोसहस्रंकरोविनिस्तंन
जानीषे वानरायस्यमित्राणितस्यकुतोक्षेमं व्याघ्रोवदति मूर्खसुहृत्कश्चिद्दिष्टर्न
सवतिश्रिगालआह वानराः मूलफलारिपवोभवंति तथाच श्रृणुर्वमारुतानकि
यामेतत्र सोब्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चित्स्थाजेपार्थिवस्यसखावानरआसोतुतिनच
सोव्यापादितः ततोव्याधपत्नीतिः जंबुकःकथयति अस्तिकस्मिंश्चित्फलवद्रु वि
मवाधियतोराजा तस्यवानरः सखातीवप्रियः नित्यंचराज्ञांवानरंवामनचकार
सुकृमेणवाराजडअश्वेडमंडितावारिकातिष्ठति साचतेनराज्ञावसंतसमयेसचै

रनुगीयमानाकोकिलादिभिश्चमधुरस्वरैः पक्षिभिरुपगीयमानादृष्ट्व तांप्रेम्णव
हकुसुमपादपासुगंधिनोराजमन्मथाविष्टावभूवः ततोमौग्रियांराजमहिषीमा
भवनाम्नोपतिनभवितव्यंतावदुक्त्वासराजापत्न्यासाकंसुप्तः तस्मोपरिराज्ञःपु
ष्पगंधवासांतिकंचक्रवालानूपविलेपनगंधेनभ्रमराः शिराःशिरसिविलीनाः
वानाश्चिंतयति राजापरपुरुषेयोममपश्यमोक्षित्पते यद्भनेनंतीक्ष्णधारेणछि
धाछिनमितेनचतस्यभ्रमरस्यामिहतस्यखंराज्ञः शिरसिक्षिप्तेनासोराजाएत
कैनैवप्रहारेणावाव्यापादितः ततःराजपत्नीसुखोत्थितराज्ञः शिरश्छिन्नंदृष्ट्वाम
हांतमाक्रंदमकरोत् श्रुत्वोवाचवानराज्ञः शिरश्छिन्नंतेनोक्तं अयंपरपुरुषःहत्व
कोविपिराजानमक्षिप्तवन्नासीत् तत्रनेष्यगजनाब्रुवते वानरमूर्खायमक्षिव
निपुष्पगंधंजिघ्रतितत्तः भ्रमंतिवानराः परिहार्याःहताः अतोहब्रवीभिक्षिजनांवा
नरखवाभिलाषाः अत्रांतरेचसुभागःश्लोकमपठत् वरंपंडितकःशत्रुर्नचमि

त्रमंपंडितः पश्यवानरमूर्खेणराजन्मोनिषादिनः ९९ तच्चसर्वंश्रुतंनिषादेनः व्याघ्रो
वक्ति निषादश्रुतत्वया सआहाश्रुतंसत्संवानराःमूर्खाःव्याघ्रआहाअभयंददामि मु
चैनांवानरीं यदिनमुंचसितदात्वांमारयिष्येतितःप्रक्षिपैनांवानरीं भवतोयंसत्य
नतिवादःकृतश्चिंतयतिस्मेतत् मुंचाम्येन रक्षाम्यात्मानंकिमेनयाकार्यंति
नापुण्यभागिनासघःकृतमुपकारमवेत्त्यएवसुभावानरीव्याघ्राग्निमुखंनिक्षि
प्तमरमोनि पतिताचिंतस्तांव्याघ्रोदृष्ट्वा अमानुषाणाप्रकृतिःकृतघ्नाःभान
वाः ततोवानरोमिहिनंव्यक्तंत्वयाहंमिथ्या सोब्रवीत्कोत्रविचारः वानरीब्रूते
पर्वैवमस्माकंप्राणाःलांगूलेप्रविशंति अन्यथागृह्यमाजाजामि लांगूलेनगृही
तमात्रेवप्राणांस्त्यक्ष्यामि अन्यथागृह्यमानाउरवेनसजामि व्याघ्रोपिचिंतयति
एतस्मिन्नंतरेएषंकेरानिवराको स्तदवधाभावानयोःवनमविकल्पंज्ञात्वा व्याघ्रे
णलांगूलेनगृहीता लांगूलांगूलंचत्रुटितं ततःसावनिष्ठलाउत्पत्यवसुमारु

ह्य आरूढांदृष्ट्वानिषादःकंपितुमारब्धःकथंत्वयक्षितोहमनयेति ततोव्याघ्रोपिनाना
निराशोजंबुकेनसहितोन्यदेशमुपागतःवानरीनिषादमब्रवीत् तंकस्मात्कंपसे
अहंनिद्रायमाणवात्संगात्पतिता भवतात्रकोदोषः माशंकिष्यास्त्वंमेवस्राताःसातं
गृहीत्वात्तस्मद्दूरादवतीर्णा ततःसावक्रि ममालापंपश्यनिषादआहः एवंकृत्य
ते ततोसौवानरोलयंगतः तत्रचतस्याःकेपसेदृष्टवान् तयोक्तंनिषादभवतामे
तोभारिणेयौ आस्यांतावृक्षेविहरतावत्तेहंतोआहारमानयामिएवमुक्त्वावि
श्रब्धंसागतास्यांचगतायानिषादस्यामिप्रायःसमुत्पन्नः अहंक्षुधितः स्वादया
म्येतोषवारूनरशिम्बूवानरीनिनजानेक्वापिगताइतितातोन्यत्रविषमगुल्मसंक
टेनीलावानरशिम्बूप्रक्षितो भक्षयित्वापानीयंपीत्वाआत्मास्मिन्स्थानेसुप्तः वा
तर्यपिआतफलान्यादायस्वमालयंगता आगत्यबहुदृश्यलतागुल्मसंछन्नमपश्यत्
यावत्ततोपुत्रौननिष्टादः पश्यतितत्तत्पाश्चत्तस्ततोन्विषंसासनिषादेदृष्टः दृष्टा

चिंतयति अस्मैतावदादास्यामि पश्चादंपत्यान्वेषयांकरिष्ये ततःसउत्थापितोयथा
एतेअपत्येकगते नेनोक्तं नजानेकापिगतेाइति ततस्तयाभिहितं खंतावदाहारं
कुरु ततोस्याग्रेस्थापितानिफलानितिनोक्तानजानेकायिगतेाइतितस्तयाभिहितंत्वं
नावदाहारंकुरु ततोस्याग्नेस्थापितानिफलानि नतोक्तानिविज्ञसितानिकानिचि
ह्नतानिकानिचिह्नतानिवानयेत्यभिहितं उत्तिष्ठायत्यान्वेषयांसहिताएवकुर्वः त
तोवानरीअग्रंगंतुमारब्धा निषादःपृष्ठतश्चिंतमाक्रंदमतपति मम्यूथंसंनिक
ष्टंहिमयिनाकिंचिदपट्यामासादितवान् तस्मादिमांपत्यावानरीव्यापादया
मि ततःसातेव्याघ्रःयेनासौपूर्वप्रकामितःसयूथातोनिःसरन्दृष्टः तंदृष्ट्वागंतु
मारब्धः तंपरिज्ञायवक्ति उरात्वन्नुत्रवत्प्रतिपालितस्तोमेवरुत्वाएहीत्यागच्छ
सि अस्मत्यायत्यफलंवहनिवर्त्यसरुत्थाएवपारोरवेनरवेवस्तव्यं नावादयो
न्हतघ्रान्मारयामि मादृशानोपपद्यतति उक्तंभगवतावासेनः त्रलघ्रेवसु

रायचचौरभयंत्रतेतत्थानिःक्रतिर्विहिताशस्त्रोक्तप्रेनास्तिनिःक्रतिः २२० वर्जिनंतं
सालैश्चवर्जितंव्यालतस्करैःनिषादपश्चयापिष्टंव्याघ्रेणपरिवर्जितं २१ उपकर्तुं
हतज्ञानामित्रायांनास्तवंतिये मृतानामपिकुर्व्वादास्तानेनैर्वायमुजाते २२ सा
पिवानरीहिधाकृत्वात्वानीपतेयावत्सगेतावतावद्भेराजेनोक्तं भद्रेत्वमस्मिन्
येस्तुवणेकिंकिणीजालपरिक्षेतेमसिकनकविचित्रेचित्रध्वजपताकाशोभितेदी
पिकासहस्रद्योतितेहरिमुक्तेआरोहणेनसत्वेनततोसावापत्यान्पोषाकृतस्मिन्नो
त्तरमात्रेवहिव्यरूपंमास्थिता सुप्रतिष्ठतचरणासुगूढगुल्फसुजानुकानाग
नासोरुवृत्ताजानुसंधिःहिरण्यकंभसन्निभघनवृत्तपयोधराः अंतरानुविस्तीर्णवि
पुलश्रोणिरुचिरजघनाकंदर्पध्वजलेखवन्मृदुनीलघनसूक्ष्मकेशीसूक्ष्मसुरोमरा
जीविभक्तविनाक्षाममध्याहरिणदरागंगावर्त्तप्रदक्षिणतरंगगंभीरविवरना
भिः अशोकपल्लवानुकारिकरचरणातामृजिका वियमोमाष्टाकुवलपदला

कारनयनाभविरलसमर्पणवशात्वाचंयमाकारधोनस्वा अविरोधितवंदरुविरलला
टिकासदृपीरजनिकरसोभ्यवदानाकृतलप्रशस्तबऊविधश्रमलक्षणधणा मु
कुकरकमलकक्षाः स्विन्नगंधशातपत्रसदृशनिश्वासायस्वाशरीरेपरिश्रूयमानचा
मरा धर्मसुवाच चऊपमपिनिश्वादोत्तोवरथेआरोप्यतां ततोशाससोब्रुवनकु
तएतस्यतस्यपापकर्मणोस्मिन्नवकाशोभवति अनेनरथेनस्वर्गगत्वादशसह
स्राणिवर्षाणिदिव्यानभोगानूअनुभवत्यावत्तव्यंदियंछत्रोविसघातीछ
त्रमस्यलोकाएननास्ति एतावउत्कासोस्वर्गमारोपितासिपितरात्मागछत्वे
वतीक्ष्णानदंष्ट्रेणाजगरेणामर्गेगृस्तःतितस्तस्यवविष्टायांकृमि तत्पश्यमे
बुद्धिप्रभावंपावदनंदेनंपुत्रंवुराशिंखावच्चाणोमयामिटिट्टिभीआहटिट्टोक
स्तनसमुद्रेणसहविग्रहः तन्नयुक्तमस्यापरिविग्रहंकर्तुं उत्कंचयतः पुंसाम
समश्रीनामुपद्रवायात्मनोभधत्कोयः पिवरकेथनिमात्रंतिजपर्वारोपवरुह

वितरा २३ अविदितात्मःशक्तिंपरस्यचसतुभुक्तः जलत्रामिसुखोनाशंयातिव
लोपतंगवत्तटिट्टिमआह प्रियेमामेवंववद येषामुशाहशक्तिर्मवतितेतलानपि
प्रसृतानिवाविक्रामंति उत्कांचयतः परिपूर्यास्यसर्वस्यसमायांत्यरयोरश
कृतवैरःशशंकस्ययथायापिविधुंतुदः २२४ तथाच बालस्यापिरवेःपादाःप
तंत्फपरिभूतफटां तेजसासहजातांवयःक्रमोपपद्यते २५ त्रमाणास्पाधिक
स्यापिप्रमाणात्त्रधुरेवसः पदमभ्रंसिमाधत्तेकेसरीमत्तदंतिनः २६ तत्नया।
वंच्चास्यासकलंनोपैशीव्यस्खलतोनयामि टिट्टिभोआह भोकांतपत्नजाऊवीनवन
वनदीशतानिगृहीत्वानिसमेवविशंति तथासिंधुश्चभट्टारशदोशतेः परिपूर्य न
मायांविष्णुर्छाहिन्याचंच्चाशोषयिष्यसि तत्किमश्रूयेनोक्तेण टिट्टिभआह पि
येअतिवेदःश्रियोमूलंचंचुर्मेलोहसन्निभः अहोरात्राणिदीर्घाणिसमुद्रः किंन
शुष्यति २८ तथाच उरधिगमःपरभागोयावत्पुरुषेणयोरुघनकर्तं जपति

तुलामधिरूढोभास्वानपिजलदपटलानि दिदृक्षोआह उत्कंचयत वदूनाम्ब्य
साराणांसमुदायोमहाबलः तएवैष्वेतेरज्जुर्जायतेगजबंधने तथाच चटि
काकाष्ठकूटेनमक्षिकासहदउरैः महाराजविरोधेनकुंजरः प्रलयंगतः दिदृक्ष
आह कथमेतत् साऽब्रवीत् अस्मिकस्मिंश्चिद्वनगहनप्रदेशेचटकदंपतीतमा
लशाखांकृतनीडेप्रतिवसतःस्म अथतयोर्गेहशून्यकालेनसंततिरक्षणार्थं अ
न्यस्मिन्महतिप्रमत्तेवनगजःकश्चित्तमालवृक्षंघर्षीर्छायार्थंसमाश्रि
तः ततोमेरात्कर्षान्नीचटिकाश्रितांपुष्करायेणाहत्यबभंज तस्याभंगेनचटका
उानिविशीर्णानि आसुःशैथिल्यतयाचटिकापिकर्मसंयोगादृद्रिष्यत अथसं
उभंगदुःखाभिभूताप्रलापंकुर्वाणानकथंचित्सुखमाससाद एतस्मिन्नंतरेतस्याः
प्रलापान्समाकर्ण्यकाष्ठकूटोनामयक्षीनस्याः परमसुहृत्तदुःखदुःखितआग
त्यतामुवाच हेसखिकिंवृथाप्रलपितेन उत्कंचयतः नष्टंमृतमतिक्रांतंनात्र

शोचंतिपंडितानः पंडितांवमूर्खाणांविशेषंपश्यतः स्मृतः तथाचशोच्यानी
हशृतानियोमूढस्तानिशोचते तदुःखात्प्रभृतेदुःखंकथंतेनिवेदयते २ श्लेष्मास्रु
वांधवैमुक्तंपित्तंस्तनुष्टगजेनमदान्मेसंतानक्षयःकृतः तच्चिंतंमसुकृततदस्य
महागजस्यकिंचिदुपायंचिंतय यस्यानुष्ठानेनमेसंततिर्नाशंजातुःखंनि
वर्तते उत्कंचयतः आपदिप्सेनोपक्रांतंयेनवहिंसितंदशासुविषमासु उपक्रम
तपोरूपयोःपुनरपिजातंनरंमन्ये २५ काष्ठकूटआह भवत्यासत्समाहित
उत्कंचसिद्धव्यसनेनयःस्यादमजात्फलयोमिसन् बुद्धोसवोपिमित्रस्यात्सेवे
मामेवदेहिना २६ तथाच सत्सुबुद्धव्यसनेपिस्यात्सुपितायसुयोजकः तस्मित्रयत्न
गमविश्वासःसामायोपापगतिव्रता २७ तत्तेत्पश्यामबुद्धिप्रभावं परंकितुम
मापिसुहृत्तामक्षिकावीणारवनामाक्षि ततस्तामाकृपाराष्ट्रामिपिनुपिनेपुन
सःपुरात्माहन्यातेऽथासौचटिकपासहमक्षिकाभासाध्रुवोवाच ततोमेसा

ह्यप्यंकर्तुमर्हसित्वं मक्षिकाआह भद्रकिमुप्येतन्नविषयेाकथ्यतेसत्समेतत्त परंम
मापिसुहृन्मेघनादोनाममणिमत्कोमेकोस्ति तस्योपसमाकृपयाेा विनंकुर्मः
उत्कंचयतः हितैसाधुसमाचारैःशास्त्रैश्चमेतिशालिभिः कृपंचिद्विकन्येतविद्व
द्भिश्चिंतितानयाः ३८ अथत्रयेापितेगत्वामेघनादस्यससर्वंवृत्तांतं निवेदितव
तः अथसप्रोवाचकियन्मात्रोसौ चराकोगजोमहाजनकोपेन तन्मक्षिकेत्व
गत्वातस्यगजस्यमदोद्भुतस्यकर्णेशङ्कुरु येननिमीलितदृक्षुः श्रवणेमशाः स
भवंति ततश्चकाष्ठकूटःचंचातत्रलाभ्येतिगत्वामासाद्यपतितः पंच
त्वंयास्यतिइत्यतथानुष्ठितमत्तगजोमक्षिकागयसुखात्काष्ठकूटश्चचर्ष्मिधा
नासमपेत्यवार्त्तोन्मन्मंडूकराद्यानुसारीगच्छन्महतीगर्त्तामासाद्यपतितो
मृतश्च अतोहंब्रवीमि चटिकाकाष्ठकूटेनेतिकृषा टिट्टिभआह भद्रेएवंभवतु
सुहृद्गणसमुदयेनसमुदयेनसमुदयेनसमुशोभयिष्यामि तन्निश्चिमवक

सारसहंसशुकमयूरादीन्सर्वान्विहंगान्समाकृमग्रोवाच अहोपराभिभूताहंसमुद्रे
णांडायहारणेन उत्कंचयतः अचलंप्रोन्नतंशत्रुंयोयाक्षीमदमोहितः सुदूर्धसा
न्निवर्त्तनश्रीर्णदतोयथागजः ३९ तदस्माकंस्वामीवैनतेयोसि तस्मैसर्वमेतत्परि
भवस्थानंनिवेद्यते येनससज्ञातियरिभवात्कुपितोवैरासुद्धरंशोधयति अथावश्य
यकरिष्यति तदपिनास्ति दोषानः खंशुक्लयतेः ४० सद्धदिनिरंतरचित्तेषु
वतिष्वप्यसिपासुनारीषु स्वामिनिशक्तिसमेतेनिवेद्यदुःखंसुखीभवति ४१ तथानु
ष्ठितेसर्वपक्षिणोविमनसावदनाःवाष्पपूरितनयनाः करुणाक्षरंवैनतेयंसमासा
द्यफूत्कर्त्तुमारब्धाः आहोब्रह्मन्एषमब्रह्मण्यं साधुसमाचारस्यदिष्टिभस्यसत्तानां
येनसतासमुद्रेणांडान्यपहृतानि तत्प्रनष्टमधुनापक्षिकुलं अन्येपिखलुयाज्ञाया
दयिष्येति उत्कंचयतः एकस्यकर्मसंवीक्ष्यकरोत्यन्योपिगर्हितं गतानुगतिको
लोकेनलोकःपरमार्थिकःराद्याच चांडालस्करउष्ट्रैस्तथासाहसिकादिभिः पीड्य

MEMORIAL

मानाःप्रजारक्षणःरुद्रछलादिभिस्तथा ४१ प्रजानांधर्मयज्ञागोराज्ञांभवतिरक्षितुं
अधर्मादपियज्ञागोजायतेयानरक्षति ४२ प्रजापीडनसंतायात्सुमुक्षुतोऽनाशनः
स्वराज्ञःश्रियकुलंम्रियाणानानादभ्यविनिवर्त्तते ४४ राजावंधुरवंधूनांराजाश्वसुरचक्षु
षा राजापितामातावसर्वेषांन्यायवर्त्तिना ४५ फलार्थीपालयेल्लोकान्यार्थिवोयत्न
मास्थितः दानमामादितोपिनमालाकारोकुरानिव यथाबीजांकुरःसूक्ष्मःप्रयत्ने
नाभिरक्षितः फलदात्तवेकालेनतथालोकःसुरक्षितः ४७ हिरण्यधान्यरत्नानियो
नानिविविधानिच तथान्यदपियत्किंचित्प्रजाभ्यःस्यान्महीयतेः ४८ अथैवं
गरुडश्चमेबुनिधिंशोषयिष्यामि इत्येवंचिंतयतस्तस्यविष्णुदूतःसमागत्याह भो
गरुत्मन्भगवतानारायणेनाहंतवाकारिणायप्रेषितः देवकार्योयत्न मरावती
यास्यति तच्छीघ्रमागम्यतां ततस्तुत्वासाक्षिमानंवैनतेयःप्राह भोदूतकिंमयो
क्षीरसेनविष्णुःकरिष्यति ततोगत्वालंवदन्यत्क्षीरमस्मत्स्कन्धेवाहनत्वा

गम्यतां मदियोनमरकारोभवतः उच्चैःश्रवसः योनवोनवेत्तिगुणानयस्यन्तंसेवे
तपंडितः नहितस्मात्फलंकिंचित्सुकृष्टाद्धलराद्विव हूतआह भोगरुत्मानकृतवि
क्रमवतालांविरूपमाहितं तत्किंभगवतः उपर्यलाणंकरोषि गरुडआह भाग
वतःसमाश्रयक्षीरेनसमुद्रेणास्मत्स्कन्धेहिमस्यांजान्वयस्तानि तच्छ्रि
स्यनिग्रहंकरोतितदाहंभगवतोभस्माएवमनिश्चयः त्वयागत्वासवाच्यश्चति अ
थक्षुभितसुखेतभगवान्वैनतेयंप्रणयकुपितंविज्ञायचिन्तयामास अहोनेतिकोयो
वैनतेयेते सुत्रवत्त्वालयेन्नितंयदछेश्रेयममात्मनः ५० अन्यच्च राजानुष्टोपि
भृत्यांतांमानपात्रंप्रकुर्वति तेपिस्तमानमात्रेणप्राणैरप्युपकुर्वते ५१ इत्येवंसंप्र
धार्यकश्यपःसत्वनेयसकाशमगमत् वैनतेयोपिभगवन्तंगरुडायातमवलोक्यत्रः
त्रयाधोमुखःप्रणम्येवस्थितः उवाच भगवंस्त्वदाश्रयोन्मत्तेनसमुद्रेणपश्चमेभृ
त्यांजान्वयस्तानि अस्माकमयमानविहितं तन्नवलज्जयाहंतिष्ठामि नोचेत्

६१

स्खलतांनयामि उक्तंचयतः येनस्यात्कृताचय्ययीजाचित्रेप्रभोः काचित्रति प्राणा
त्यागोपिनत्कर्मनकुर्यात्कुलसेवकः ५२ तच्छ्रुत्वाभगवानाहवेनतेयसत्वमाहि
तं भवता उक्तंच भृत्यापराधेनदंड्यस्वामिनोजायतेयतः पिनलज्जायितस्यांत्यो
नष्टस्यथथापुनः ५३ तदागच्छयेनाडानिसमुद्रादायटिहिंतोष्यामराव
नोगच्छावः तिस्यानुष्टितेभगवतासमुद्रतिर्भग्नपआज्ञेयश्चरंसंधायाहितिहितः भोड
रात्मंरीपतांरिहिंसस्यांउनि नोवेत्स्खलतांनेष्यानिससुद्रोपिभयभीतोवियन्मान
स्तान्यंडानिग्रहीत्वाटिहिंस्यासमर्प्ययामासयतोहंब्रवीमिश्रात्रोर्दलविज्ञायेति
कथा॥ ॥७॥ ॥श्री॥ ॥तच्छुत्वासंजीवकस्तंभूयोपियप्रछ्य होमित्रकथंम राम
पाज्ञेयोसोऽष्टबुद्धिरिति इयंतंकालंयावऽन्नरोन्नरंसेहप्रसाहेनचेतनाहंदृष्ट ६२
कदाविद्धिकृतिर्न्नदृष्टाः तत्कथांतां येनाहमालूरस्यार्थेतस्यवधर्मंचरामि द
मनकेआह॥ ॥भद्रकिमित्रविषये यतेप्रव्ययः रक्तनेत्रस्त्रिशिखांस्फुटीदधा

नः स्फिणांपरिलिहंस्तांदृष्ट्वाघोणविष्यति तदाऽष्टबुद्धिः अनथाप्रसादइति
तराज्ञापयमांस्वाश्रयेगछामि त्वयाचयथायंमंत्रभेदोनभवतितथाविधानव्यं
रानिशामुखंप्राप्यगंतुशक्नोमितदादेशत्यागोःकर्त्तव्यः अथात्मासभेदंडादे
वस्तुमीशः॥ उक्तंचयतः॥ अपिपुत्रकलत्रेवाप्राणान्नलतपंडितः विधमानैर्यत
नोःस्यातसर्वभूयोविदेहितां ५४ तथाच येनकेनाप्युपायेनशुभेनाप्यशुभेन
वा उद्धरेज्जीवमात्मानंसमर्थोधर्ममाचरेत ५५ योमामोकुरुतेमूढप्राणत्यागे
धनास्किं तस्यप्राणाःप्रश्यंतितैर्नष्टैर्नष्टमेवतत ५६ एवमभिधायकरटकपा
र्श्वंगमत करटकोपितंदृष्ट्वाप्रोवाच भद्रकिंकृतंत्वया तत्रगतेनदमनकः
आह मयातावन्नीतिबीजानिर्वपनंकृतं परंतदेवयर्पमेघन्यायत उक्तंच
यतः पराम्मुखेपिदेवेमकार्यंकुर्वंविपाश्रिता आत्मदोषविनाशायखवित्त
संभनापच ५७ तथाच उद्योगिनंपुरुषसिंहमुपैतिलक्ष्मीर्दैवंहिदेवमनिका

पुरुषावदंति देवंनिहत्यकुरुपौरुषमात्मशक्त्यायत्नेकृतेयदिनसिध्यतिकोत्रदो
षः-५८ करटकआह॥ ॥तत्कथ्यतांकथंनीतिबीजमुप्तं सोब्रवीत् यमयान्यो
मिथ्याप्रजल्पतानिदर्शनंतथाविहितः यथाभ्रष्टोपिभग्नावेकस्थानस्थितोप
ऽपसि तद्वीजवपनंकृत्वा॥ ॥करटकआह॥ ॥अहोनयुक्तंविहितंभवता
पत्यारस्यूरतोस्नेहाद्हृदयोसुखाश्रयोकोपसागरेसिसो उक्तंचयत्नः अविदु
षंसुखस्थेयाउःखयोउःखेमर्सेनियोनयेत जन्मजन्मांतरेदुःखीसनरःस्यात्र
संशयः ५९ अपरेयसवंशेदक्षावेषाविदूरस्तादप्युक्तं यतःसवोयिजनो
विरूपकरणेसमर्थोभवति नोपकर्तुं उक्तंचयत्नः यातपितुमेवनीचःपरकार्ये
नवेतिनप्रसाधयितुं यातपितुमस्तिशक्तिर्न्नाशेउद्यतेमत्रयिंदं ६० दमन
कआह भोअमित्रोभवान्नीतिशास्त्रस्यतेनेतदुक्तंचयत्नः पित्रपैतामं ६३
हंखानेयोयस्यान्नजिगीषति ससहजःशत्रुर्ज्ञेयोउद्वेद्यपिप्रियेस्थिताः

भवन्मयासउदासीनतयासन्मानितोमयात्प्रदानेनच अहंतुपुनरनेनसाचिव्य
यरात्प्रभावितः अथावासाधिदमुच्यते साधुदृष्टायुक्तिजएदुर्ज्जनायप्रवेश
नेत्रीशापप्रभवतिसतोवोक्ष्मनःस्वयंतस्मोद्वेषाविपुलमतिभिश्चोवकाशो
धर्मानांकारोपिस्याद्गुरुपनिरितिश्रूयतेवाग्यतोपि ६२ तेनमयास्योयंविधा
यापएषविरचितः येनदेशत्यागोमत्फलंभविष्यति तत्खलामुत्कान्योन्यनया
स्यंति तन्मयामुक्तमेतत्स्थानार्थायप्रतिष्ठितं उक्तंचयत्नः निस्विंशाहृदयंकृत्वा
वोचेत्सस्तोयमं उखंतत्रनकर्त्तव्यंहन्यात्सर्वापकारिणं ६४ अयंरम्भतोपिसो
स्माकंभोज्याभविष्यति तथावैरसाधनासाचिव्यस्थापनंचेति शुत्वाचयेपिसमु
त्पादितेकथंमांहनयसि ज्ञानाभाक्त्वात् उक्तंचयत्नः परस्पयोडनंकुर्वस्वा
र्थसिद्धिंचपंडितः भूमंडुहिर्नलक्षेतवनेचनुरकोपया ६५ करटकआह॥

कथमेतत् सोब्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चिद्मोनेद्रेव--द्दष्टानामसिंहः प्रतिवसति
स्मतस्यचतुरककथमुखनामानोद्वौशृगालकौभ्रत्सहृतौसदेवानुगतौतत्रैवव
सतः अथान्यदिनेसिंहेनकदाचिदासन्नप्रसवेदनयायूथाद्भ्रष्टाकस्मिंश्चिद्व
नगहनेकरभोसमासादितः अथतावायाद्यावद्उदरंपाटयतितावज्जीव
मानोलघुपाशैरकश्रिाभुःविनिःक्रांतः सिंहनदासंरक्षायांशिक्षितेनखपरिवार
षट्मान्नसिनीतःबालदासेरकआन्योपयरमस्नेहपरमुवावोभद्रानलाख्याम
दीयमपरकस्यविद्याभयंकार्यं स्वल्पावनगहोनेत्रभिमंत्रभितव्यं अपरेशंख राम
सदृशोकर्णेतिशंखकर्णोनामाप्रतिष्ठितः एवमनुष्ठितेचत्वारोप्येकस्थानविह ६४
रिणः परस्परमनेकगोष्टासुखमनुभवंतस्तिष्ठंति शंखकर्णोयियोवनथद्
वीमारूढः क्षणमपिसंहिहोनमुंचति अथकदाचिद्दृजदंष्ट्रस्यमत्तगजेनस

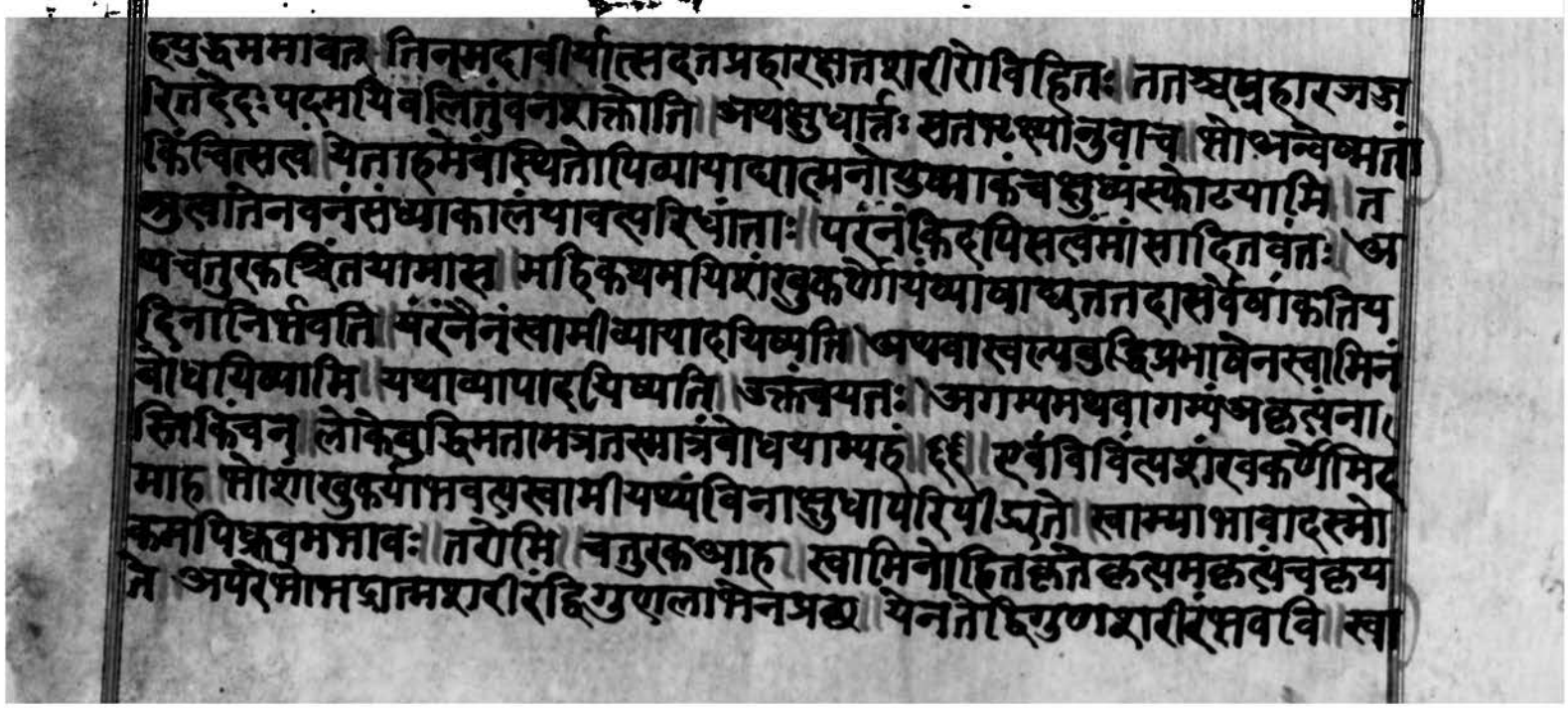

स्युरुममावत् तिनमदावीर्यात्सदनप्रहारक्षतशरीरोविहितः तताश्चप्रहारजज
रितदेहःपद्मयिवलितुंवनशक्नोति अथक्षुधार्तः सतश्चस्योवाच सोभन्वेष्मता
कंचित्सत्व यताहमेवास्थितोपिव्यापाद्यात्मनोयुष्माकंचक्षुध्वंस्कोटयामि त
तुस्तिनवनंसंध्याकालंयावत्परिधांताः परंनैकंदपिसत्वमासादितवंतः अ
थचतुरकश्चिंतयामास महिकथमपिशंखुकर्णोयथ्यावाद्यतेतदासर्वेषांकतिप
दिनानिर्भवति परंनैनंस्वामीव्यापादयिष्यति अथवास्वल्पबुद्धिप्रभावेनस्वामिन
बोधयिष्यामि यथाव्यापादयिष्यति उक्तंचयतः अगम्यमथवागम्यंछलेनाः
स्त्रिकिंचन लोकेबुद्धिमतामत्रतस्मात्रंबोधयाम्यहं ६६ एवंविचिंत्यशंखकर्णमिद
माह शोशंखुकयाभवत्स्वामीयथ्यंविनाक्षुधायेरियीष्यते स्वाम्याभावादस्मो
कमपिक्षयमभावः तरोमि चतुरकआह स्वामिनोहितहेतोकसमकंत्यक्षय
ते अपरेणात्मशरीरद्विगुणलाभेनअहं येनतेद्विगुणशरीरस्यवि स्वा

मिनःप्राणप्यात्रामवाप्ति तच्छ्रुत्वाशंखकर्णआह भद्रयेवंतलाप्तेनन्मदीयंप्रयो
जनमेतत् तच्छ्रुत्वातां स्वामीएतद्देवंकृत्यतामिति परमत्रविषयेधर्मः प्रतिभुग्पा
चनीयः एवंनिश्चित्यतेसर्वेसिंहसकाशंजग्मुः ततश्चतुरकआह॥ ॥देवनकिं
चित्सत्वसमासादितोस्माभिः भगवानादिसोस्तंगतः तद्यदिगुणाघास्यशं
खकर्णास्यशरीरंप्रयच्छसिधर्मराजप्रतिभुजोवतदोपभुजा॥ ॥सिंहआह॥ ॥यद्ये
वंतदासुंदरतरं अस्यव्यवहारस्यायंधर्मः प्रतिभुक्कृतंक्रियतां अथसिंहवचना
नंतरंदकश्रृंगालाप्याविदारितकुक्षिः शंखकर्णोयंचलमुपागतः अथवज्रद
ष्ट्रश्चतुरकमिदमाह भोचतुरकयावदहंनदीगत्वास्नानदेवार्चनविधिंकृत्वा
आगच्छामि तावत्वयाप्रमत्तेनभाव्यंरक्षणीय इत्युक्त्वानद्यागतः एतस्मि
न्नंतरेचतुरकश्चिंतयामास अहोकष्टंमयैकाकिनोपोज्योयंभविष्यति॥ ॥विचिं
त्यकथमुखमाह॥ ॥भोकथमुखक्षुधालुभवान तद्यावदसौस्नात्वागच्छति

तावत्तमस्योच्छ्वासंभक्षयाम्यहमपिलांस्वामिनाग्रेनिर्दोषंकरिष्यामि सोपितस्य
वचनेतकिंचिन्मांसंयावदाखादयति तावच्चतुरकेतापिहितः भोःकथमुखगम्य
तांगच्छतिस्वामी तथातुष्टेनसिंहःसमागत्यपृच्छति यावन्नावद्वज्रदंष्ट्रिलोकतां
श्चयमपश्यत् ततःसकोपमिदमाह भोःकेनैषदुष्टउच्छिष्टंतांनीतः येनतम
पिव्यापादयामि शवमभिहितेकथमुखश्चतुरकमुखमवलोकयंकिलवदकिंवि
द्येनउपशामयति अथचतुरकोविहस्यप्रोवाच भोममसमक्षंक्रमेणहृदयंम
दपिलाकिंममुखमवलोकयसि तच्छ्रुत्वाकथमुखःप्राणभयाद्दूरतरंग
तायगतःसिंहश्चतत्रवातिष्ठति एतस्मिन्नंतरेतेनभाग्रेणमहांदासेकनाथो
भाराक्रांतःसमागच्छति तस्यग्रीवायांमहतीघंटावहास्ते तस्याःशब्दंवज्रद
ष्ट्राउरेवाश्रृणोत् श्रुत्वोवाच भोःस्वामिकिमेषभारोद्रामहाशब्दःश्रूयते त
च्छ्रुत्वाचतुरकःकिंचिद्दूनांतरंगत्वारभस्वेत्यप्रोवाच स्वामिंगम्यतां यदिश

मिनःप्राणप्यात्रामवति तच्छ्रुत्वाशंकुकर्णआह भद्रयेवंतलोभेनन्मदीयंप्रयो।
जनमेतत् तच्छ्रुत्वातो स्वामीएतदेवलक्ष्यतामिति परमत्रविषयेधर्मः प्रतिपुष्प
चनीयः एवंनिश्चित्यतेसर्वेसिंहसकाशंजग्मुः ततश्चतुरकआह॥ ॥देवनकि
चित्सलसमासादितोस्माभिः भगवानादिसोस्तगतः तच्चरिगुणाश्चास्यशं।
कुकर्णस्यशरीरंप्रयच्छसिधर्मराजप्रतिपुजोतदोपपुजा॥ ॥सिंहआह॥ ॥यदे
वंतदासुंदरतरं अस्यव्यवहारस्यायधर्मः प्रतिभुकुशलंक्रियतो अथसिंहवचना
नंतरंदकश्रृगालास्यावदारितकुक्षिः शंकुकर्णश्चलमुपागतः अथवज्रद रम
ष्ट्रश्चतुरकमिदमाह भोचतुरकयावदहंनदीगत्वास्नानदेवार्चनविधिंकृत्वा
आगच्छामि तावत्वयाऽप्रमत्तेनभाव्यंरक्षणीय इत्युक्त्वानद्यागतः एतस्मि ६५
न्नंतरेचतुरकश्चिंतयामास अहोकष्टमेकाकिनोभोज्योयंनविद्यते॥ ॥विचिं
त्यकथमुत्वमाह॥ ॥भोकथमुत्वबुधालुभेवान तच्चावदसोत्वाम्यागच्छति

तावत्तमस्योच्छ्वासंभक्षयाऽहमपित्वांस्वामिनाग्रेनिर्दोषंकरिष्यामि सोपितस्य
वचनेतकिंचिन्मांसंयावदास्वादयति तावच्चतुरकेतापिहितः भोःकथमुत्वगम्य
तांगच्छतिस्वामी तथानुष्ठितेसिंहःसमागत्यपश्यति यावन्नावच्छून्यंरिक्तोकृत
ऋष्यमपश्यत् ततःसकोपमिदमाह भोःकेनैतदुच्छिष्टंनीतः येनतम
पिव्यापादयामि शवमिहितंकथमुत्वश्चतुरकमुखमवलोकयंकिलवदकिवि
धेनउपशामयति अथचतुरकोविहस्यप्रोवाच भोममसमक्षंक्रमेणहृदयंम
त्पित्वाकिंममुखमवलोकयसि तच्छ्रुत्वाकथमुत्वःप्राणान्मयोहृतांतरंगम
नायगतःसिंहश्चतत्रवाप्तिष्टति एतस्मिन्नंतरेतेनभाग्रेणमहांदासेकनाथो
पारूढःसमागच्छति तस्यग्रीवायांमहतीघंटावलंबते तस्याःशब्दंवज्रद
ष्ट्राउरेवाश्रृणोत् श्रुत्वोवाच भोःज्ञायतांकिमेष्यारेद्रामहाशब्दःश्रूयते त
श्रुत्वाचतुरकःकिंचिदुनांतरंगत्वारमस्यत्यप्रोवाच स्वामिंगम्यतां यदिश।

क्रोधिगंतुं सोब्रवीत् भद्रकिमेवंमांव्याकुलयसि तत्कथयकिमेतात चतुरकआह
स्वामिनधर्म्मएवस्त्रवोपरिकुपितः यदनेनाकालेपिदासेकार्यंमदीयंव्याया
दितः तदहंप्रतिभुक्त्वाकेनेनापिएतदनुष्ठितं तत्सहस्रगुणामद्युमत्सशका
शाद्गृहिष्यामि निश्चित्यवृहन्मानमाहायभस्योवहस्यपितापितामहानलेष
यिष्यति सिंहोपितत्सर्वज्ञात्वाभ्रूक्षेपपरित्यज्यप्राणभयात्प्रणष्ट चतुरको
पिशनैःशनैस्तस्योद्भस्ममासक्षयास यत्नोहंब्रवीमि परमीडनजुवेत्रिनिक
षा॥ ॥अथगतेदमनकेसंजीवकश्चिंतयास अहोकिमेवन्मयाकृतं वत्सभ्यभो
जिनामांसाशिनासाहमेत्रभङ्गग्रहः कृतः अथासौकिंदमुच्यते गम्पाविषमा
न्यानिम्नसख्यांश्चनिषेवते सम्प्रत्येवमाप्रोतिगर्हमश्चतरोयथा ६२ तावत्
करोमिकृगराजमिकिमर्थशंतिर्भविष्यति अथवातमेवपिंगलकमनुगच्छामि
कदाचित्प्राणागतंमत्वामेप्राणरक्षांकरोति उक्तंचयतः धर्म्मार्थंयतताम्हार्थं

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

पिपरोदेवाद्यदिस्युःकान्तितासामप्युपशांतयेसुमतिभिःकार्योविशेषेसणस्तः लो
कस्यातिरुषागतान्मसकलेलोकाक्रिरायतोदग्धानांकिलवह्निनाहितकरस्पेके
पितस्योन्नवः॥६५॥किंवऊनोक्रेनएवंपरित्यजान्यान्गच्छामि॥परमन्यत्रान्यस
कस्पेकोपितस्योन्नवः॥६५॥किंवऊतोक्रेतएनंपरित्यज्यन्यत्रगच्छामि॥परमन्यन्मा
न्यस्यकस्याविहृष्टसत्वसत्वस्यमांसाशिनःसकाशान्मत्तुर्भाविष्यति॥तद्रंसिंहस्त
काशात्॥उक्तंचयतः॥महतांप्रार्थयंतीहवियतिस्विशोभनात्॥दंतभंगोपिनाग
नांम्लाघ्योगिरिविदारयात्॥६५॥तथाच॥महतोपिक्षयंप्राप्यश्चीघ्रनीवोपिग
च्छति॥पानार्थीमधुरायद्वज्रकर्णसमाहतः॥७०॥एवंनिश्चित्यसवलितगतिर्मे
दंमंदंसिंहाश्रयसमालोकयनपरत्र॥आहोसाधुवेदमुच्यते॥अंतर्लीनसुजंमग्न
हमिवव्यालंबालतंत्राहाकीर्णमिवामिशमकमलच्छायासनाथंसरः॥नानाउष्ट
जनेरसत्यवचनैस्तुष्टेरताथयोंदृतंउःखेनप्रतिगम्यतंप्रवकितेराज्ञांग्रहंतिवत

७१ ।एवंपतन्दमनकप्रजल्पितमाकर्णवलोक्यकोयत्रस्थोपरिपपात ।अथसंजी
वःखरनखविकर्त्तितशरीरःशृंगाग्रेणोत्क्षिप्तस्तस्मादुत्थितः पुनरपिशृंगाण्याहा
तुमिच्छन्युद्धायावस्थितः ।अथतावपिनौपुष्पितपलाशप्रान्तिनौपरस्परंवध
काङ्क्षितोदृष्ट्वासासेयंकारटकोदमनकमुवाच नोमूदमनेअनयोर्विरोधयत्वयावि
हितंतत्साधुनकृतंतत्नत्वमंत्रगतिर्वेत्सि उक्तंचयतः ।कार्याराफलप्रदंडसाहस
कृतान्न्यायात्सुसाध्यानियेप्राप्यानशमयंति नौपरस्परंवधकाङ्क्षितोदृष्ट्वासा
सेयंकरटकोदमनकमुवाच ।नोमूदमनेअनयोर्विरोधयत्वयाविहितंतत्साधुन
कृतं नत्वंमंत्रगतिर्वेत्सि ।उक्तंचयंच ।कार्यारफलप्रदंडसाहस्कृतान्न्यायाससाध्यानि
येप्राप्यासशमयंतिनीतिकुशलाःसाम्नैवतेमंत्रिणः निःसारात्यफलानियेन
नविषयेवाञ्छतिदंडोद्यमैःतेषांडनयचेष्टितैर्नरपतेर्नरपतेरारोप्यतेश्रीस्तु
लाः नश्रेयतेमंत्रिणः निःसारात्याफलानियेन्नविषयेयवाञ्छतिदंडोद्यमैःतेषं

उनंयेचेष्टितैर्नरपवञ्छितैर्नरपतेरारोप्यतेश्रीस्तुलाः तन्मूदमंत्रिपदमभित्रिपदम्
भिलष्यसि सामसिद्धिंननवेशि तदथायमनोरथोदंडसुद्धैःसकाशात् उक्तंच
यतः सामादिदंडतोनयःप्रोक्तस्वयंभुवा तेषादंडश्चपापीयान्यश्चातंविनियो
जयेत् तथाच ।२ साम्नैवयंचसिध्यतितत्रदंडोनियोजयेत्प्राज्ञः पित्रर्पदिश
कोस्याशाम्यतिनलिंपदीलार्केण तथाच सामएवप्रयोक्तव्यमादौकार्यविजा
नता सामसिद्धानिकार्याणिनयांतिविफलानिच ।नामदत्तोएरलेनस्तूर्येण
नवकिना ।साम्नैचपिंगलपपपातिहिविप्रभवंतमः तत्यदिंमित्रलभसिलब
सितदण्डयुक्तं पतस्वंमं ।त्रगतिंनवेशियतः पंचविधोमंत्रः सचकर्णमारभो
पायःपुरुषद्रव्यसंपदेशकालविभागोविनिपातः ।कार्यसिद्धिरिति सोयंस्वाम्या
मात्यपोरकृतमस्यकिंवाद्याभ्यामपिविनियानः उक्तंचयतः मंत्रिप्यणोसिन्नसंधा
नंभिषतांसाद्रियानिकेकर्मणिव्यज्यतेप्रजास्वस्थेकोवानयंस्थितः तन्मूर्खनंत

त्कर्तुंसमर्थस्त्वं उत्कंचयतः। पातयितुमयिनीचः परकार्यविनिनसाधयितुं पातयितुमस्तिशक्तिर्नाबोरुदुर्मन्त्रयिदं ७९ अथवानेतदायोयंस्वामिनोदोषोयं यस्त्वंकंत्रहधासि॥ ॥अथवासाधिदमुच्यते नराधिपानीजनानुवर्त्तिनोबुद्धयादिष्टनयातिनेतयथा विन्योपिकश्चिन्नास्पसकाशेसाधुजनःसमेष्यति उत्कंचयतः गुणाणालयोपिसन्मंत्रीन्नृपतिर्नाधिगम्यते प्रसन्नःस्वादुसलिलोदुरुपाहोयथाह्रदः ८०। तथाशिष्टारहितोस्वाम्पिविनाशंयास्यति उत्कंचयतः चित्रखादकश्रोम्टलेरनापासितकामुकैः येरमंतेन्यासंतेवारमंतेरिपवः श्रियं ८१। नकिंभूर्वस्योपदेशेनतेःकेवलदोषोनगुपासिताकामुकैः येरमंतेन्टपासंतेवारमंतेरिपवः श्रिंष्यः उत्कंचयतः नानानाम्पंनम्येतदारुनाश्मनिस्पात्सुरकया सूचीसुखंविज्ञानीहिनाशिष्यामोपदिश्यते दमनकआह। अथमेतत् सोब्रवीत् अस्तिकस्मिंश्चित्पर्वतैकदेशेवानरयूथंप्रतिवसतिस्म।

तच्चकराचिद्दमंतसमयेसोस्पकातसस्पर्शःवेपमानःकलेवरंप्रवर्षमानघनधारा प्रयातसासमहातनकथंविछांतिमगमत् अथकेचिन्नराः वल्मिकणिकासादृशानिगुंजाफलान्युचितनयनंवांछयाफूल्कुर्वतः समाजातस्थुः अथसूचीमुखो नामयक्षीतेषांदृष्ट्वादृष्ट्वाश्रममवलोक्यप्रोवाच भोरसर्वमस्वाप्यं नेतवल्मिकरणगुंजाफलान्येतेनितकिंदृष्ट्वालोभेनशरीररक्षाविषयेतदन्वेष्यतां कश्चित्रिर्वातावनप्रदेशोगुहावाकंदरंवा अथवापिसादेपोमेघावर्त्तते अथतेषांमेकतमोदृष्ट्वावानरस्तंसूचीमुखमुवाच भोमूर्खकिंत्वयानेतव्यापारोगणितोनेनस्थीयतां उत्कंचयतः मुक्त्वाक्षितकर्माणंधृतकारंपराजितं नालापयेद्विवेकीयश्लेष्टंहितमात्मनः ८३। तथाच आखेटकंयथाश्लेष्मूर्खव्यसनसंस्थितं आलापयतिपोमटः सगच्छतिपरांगतिं ८४। सोप्यागत्यतंयोपितंवानरंयूथाधिनेरकमुवाच भोः किंदृष्ट्वालायामास्फोटितोमत्तश्च अतोहंब्रवीमि नाना

स्मं नम्यतेदाहृतिकथा॥।।। ॥श्रीः॥।। ६ तथाच॥ उपदेशोहिमूर्खाणांप्रकोपाय
नशांतये॥ पयःपानभुजंगानांकेवलंविषवर्धन॥ अन्यच्च॥ उपदेशोनदातव्यो
यादृशेजने॥ मश्पवानरमूर्खेनमगृहीकृता॥ दमनकआह॥।।। कथमेतत्॥ सोब्र
वीत्॥ अस्तिकस्मिंश्चिद्वनोद्देशेशमीवृक्षंलंबमानलंबकुलायावरएपक्षटक्षे
तीप्रतिवसतिस्म॥ अक्षतयोः कदाचिन्मत्तैर्वनमगृहीनिर्गृहीकृताः॥।।। द
मनकआह॥।।। कथमेतत्॥ सोब्रवीत्॥ अस्तिकस्मिंश्चिद्वनोद्देशेशमी
वृक्षंलंबमानंवर्तितुमारब्धः॥ एतस्मिन्नंतरेकश्चिच्छाघाश्वगोवातासासमा
हतप्रोउःखितशरीरोहंतवीयावादयत्येवयमानस्तच्छमीमूलमासाद्योपवि
ष्टः॥ अथातंतादृक्संयंसमालोक्यचटिकाप्राह॥ भोभद्रकस्मात्पादतवीणावा
दयत्येवयमानस्तच्छमीमूलमलंकिनकुर्वसे॥ एतच्छ्रुत्वावानरकोयंमिहसा ६९
ह॥ अथमेकस्मात्तंमौनव्रतंकिनभवसिकिमासाद्यमामुपहससि॥ तन्मश्चीमि

खिउणवारेचंडेपंतितथादिनिआमांकसेनजलंतीतक्किमेनांनहन्मद्दे॥ ८५ अ
थवाकःकोपास्याउपरिउक्कंचयतः गंहस्तलेपिमदचारिमहोथलुघमत्तभ्रमद्भ्रम
रयादतलादतेपिः कोयंनगछतिनितोतवलोपिनागस्तुल्यावलेनवलवान्यरिलो
यमेति॥ ८७॥ एवंतल्पंस्तामाह॥।।। मुग्धकिंपरकीयचिंतया॥ उक्कंचयतः॥ वाच्य
सद्भासमेतस्यदृष्टेत्रविवेकिना॥ प्रोक्तंदृष्टाविहीनस्यतदरण्यरुदितोपमं॥ ८
तत्किंबहुना॥ तावत्सरयानिजकुलायगर्विततया॥ निहितोपावत्तत्क्रमापमारुहा
तस्याः कुलायशतधाखंडशः कृतः॥ यतोहंब्रवीमि॥ उपदेशोनदातव्योइति॥
कथा॥।।। ॥श्रीः॥।।।। तन्मूर्खशिक्षितोपिनशिक्षसेत्वं॥ अथवानास्तिदोष
स्तु॥ साधोःशिष्यःसंपद्यतेनासाधोः॥ उक्तंचयतः किंकरोत्यत्रपांडित्यमस्थाने॥
विनियोजितंअंधकारप्रतिक्षेत्रेपदीपइवाहितः॥ ९ तत्वंव्यर्थपांडित्यमा
श्रितोममवचनंश्रुत्वन्नालक्षतिंचेत्सि॥ उक्तंचयतः॥ अप्यत्मनोविनाशंगणं

यनरवलःपरव्यसहनष्टः।पापःसहस्रनाशेसमरसुखेनलब्धिकबंधुः ९२।अहोसाधुवे
दमुच्यते।धर्मबुद्धिःकुबुद्धिश्चद्वावेतौविरितौमम।पुत्रेणजन्मर्थपांडित्यंपितार्थ
मेनमारितः ९३।दमनकआह।।।।कथमेतत्।सोब्रवीत्।।।।अस्तिकस्मिंश्चि
न्नगरेधर्मबुद्धिकुबुद्धिश्चद्वेमित्रेप्रतिवसतःस्म।अथकदाचिद्व्यापबुद्धिना
तिंतं।अहंतावन्मूर्खोदारिद्र्योपहतश्चतदेनंधर्मबुद्धिमाहापदेशांतरंगत्वाअ
स्याश्चयेणार्थोपार्जनंकृत्वाएनमपिवासुखीभवामि।अन्यस्मित्स्वधर्मबुद्धिमादा
यदेशांतरंगत्वाप्राह।भोमित्रवार्धकंभावेकिंत्वयाभावेकिंत्वमात्मचेष्टितंस्मरिष्य
सि।देशांतरमदृष्ट्वाकांचित्खजणस्यवार्तांकथयिष्यसीति।उक्तंचयतः।देशां राम
तरेषुबहुविधभाषावेषारिपेननज्ञातं।भ्रमतोधरणीएष्टंतस्यजन्मफलंव्य ७०
र्थं।९४।विद्याविन्नंशिल्पंतावदानोतिमानवःसम्यक्।यावद्भ्रमतिनभूमौदेशा
देशांतरंनहृष्टः ९५ अथतस्यतद्वचनमाकर्ण्यतेनैवसहगुरुजनाभ्यनुज्ञातः

सुभेहनिदेशांतरंप्रस्थितः।तत्रबधर्मबुद्धिप्रभावेनप्रभूतंधनंविं
त्रमासादितं।ततश्चद्वावपितौप्रभूततरोपार्जितविभवौप्रहृष्टौश्वगृहंप्रत्यागतौसुखेन
निवृत्तौ।उक्तंचयतः।प्रासविद्यार्थशिल्पानांदेशांतरनिवासिनां।क्रोशमात्रोपि
हिभागःशतयोजनवद्भवेत् ९६।अथस्वस्थानसमीपवर्तिनापापबुद्धिनाध
र्मबुद्धिरभिहितः।भोनैतद्युक्तंसर्वंग्रहमित्रेनभुज्यते।यतःकुटुंबिनोबांधवा
श्चस्वार्थयिष्यंति।तत्रैवंवनगहनेभूमौनिक्षिप्यकंचिन्मात्रमादायगृहंप्रतिग
च्छावः।ह्योपिप्रयोजनेसंजातेतावन्मात्रंसमेत्यास्मत्स्थानात्नेष्यावः।उक्तंचय
तः।नचित्तंदर्शयेत्प्राज्ञः कस्यचित्स्वल्पमप्यहो।सुनेरपियतस्तस्यदर्शनाच्चल
तेमनः ९७।तच्छ्रुत्वाधर्मबुद्धिराहाहोएवंक्रियतां।तथानुष्ठितेचापितौस्वगृ
हंगत्वासुखेनस्थितावतोनयान्यस्मिन्गृहेनिपापबुद्धिर्निशीथेअटव्यांगत्वा

तत्सर्ववित्तमादायगतोचपूरयित्वाखट्टेगलासुरेणस्थितवंतौ॥तथांन्यस्मिन्नहनि
पापबुद्धिरुवाच॥॥सखेबन्धुकुटुंबार्थंवित्तमादायगतोचपूरयित्वाखट्टेग
गाम॥अथान्येद्युःकृष्णावादवसीरामः॥तत्रगत्वाकिंचिन्मात्रंधनमानयामः सोब्र
वीत्॥मादृष्टंवक्तव्यंभ्रातरंहत्वापिगलायावत्तत्स्थानंस्वजनैःनावसीरामश्च
त्रगत्वाकिंचिन्मात्रंधनमानयामः सोब्रवीत्॥मातावदक्षणंदृष्टवंतौ॥एतस्मि
न्नंतिकेयापापबुद्धिरात्मनःप्रियमाह॥उवाच॥धर्मबुद्धेत्वयाहतमेतद्ब्र
ह्मवीर्यंचक्रुतं॥तत्प्रयच्छरामस्यार्थे॥अथवाहंराजकुलेनिवेदयिष्यामि॥स
आह॥नोउरात्मन्मामेवंवदधर्मबुद्धिरहंनैतत्त्वोपिकर्मकरोमि॥उक्तंचमा
त्रवत्परदारांश्चपरद्रव्याण्यलोष्टवत्॥आत्मवत्सर्वभूतानिपश्यंतेधर्मबुद्धयः राम
२८॥शातोद्यावपिविचक्षणोधर्माधिकरणंगतौप्रोचुः॥परस्परंवयंतोधर्मा॥ ७१
धिकरणाधिष्ठितैःपुरुषैर्निर्मार्ष्टिनेयोजितो॥तावत्पापबुद्धिराह॥अहोनस॥

म्यकृष्टोन्यायः॥उक्तंचयतः॥विवादेतिख्यतेपन्नंतदभावेनुसाक्षिणः साक्षाभावान्न
तोदिव्यप्रवदंतिमनीषिणः॥४०॥तदत्रविषयेममदक्षरेवतासाक्षिणतातिष्ठति॥
साधावयोर्मध्येएकतमोपः साधुरसाधुश्चकथयिष्यति॥अथतेःसर्वैरपिहितंभो
युक्तमुक्तंभवता॥उक्तंचयतः॥अल्पजोपियदासाक्षीविवादेसंप्रजायते॥तत्रविव
क्षतेदिव्यंकिंपुनर्यत्रदेवता॥४१॥तदत्रविषयेस्माकंमपिकौतूहलंवर्तते॥तत्प्र
त्यूषसमयेयूयमप्यस्मिंःसहवनोद्देशेगंतव्या॥एतएतस्मिन्नंतरेपापबु
द्धिःस्वगृहंगत्वास्वकोपेपितरमुवाच॥तातप्रहतोर्थोमयाधर्मबुद्ध्यैवंरितः
सचतववचनेनपरिणतिंगच्छति॥अन्यथामत्प्राणैःसहयास्यति॥सआह॥
वत्सवदक्षणंयेनप्रोक्तंतंस्थिरंनयामि॥पापबुद्धिराह॥अस्तितस्मिन्प्रदेशेम
हाशमीवृक्षस्तस्यमहान्कोटरंतत्रलंसांप्रतंप्रविशतितः प्रभातेयदाहंशब्दंश्रावंक
रोमितदात्वयावाच्यं॥धर्मबुद्धिश्चोररुक्तं॥तथानुष्ठितेप्रत्यूषेस्माताःपापबुद्धि

धीतनावरणोधर्मबुद्धिर्युरःसरोराजपुरुषैःसहतांसमभ्येत्यतारखेरणप्रोवाच आ
दित्यचंद्रावनिलोनलश्चद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च।अहश्चरात्रिश्चउभेचसं
ध्येधर्मोपिजानातिनरस्यवृत्तं।४५।तत्कथयन्नागवनिवनरक्षेतेयः कश्चित्चोरइति
आप्यपापबुद्धेःपिताशमीकोटरस्थःप्रोवाच।भोधर्मबुद्धिमाहृतमेतद्धितं।ततश्चु
क्रोतेसर्वेराजपुरुषाविस्मयोत्फुल्लनयनाःवर्धमानबुद्धिर्निग्रहंविन्नाहरणोचि
तंशास्त्रदृष्ट्वावलोकयंति।तावद्धर्मबुद्धिनातद्भमीकोटरंवह्निर्भोज्यादद्यैःपरिवे
ष्यवह्निनामंदापित।अथज्वलितशमीकोटरेअर्धदग्धशरीरःस्फुटिताक्षेः
करुणंपरिक्रंदन्पापबुद्धेःपितानिश्चक्रामा।ततश्चसर्वैर्तैःदृष्टःप्रोः किमेतत्स
र्वंपापबुद्धेर्विचेष्टितं।अथतेराजपुरुषास्तंउष्टबुद्धितस्यांशमीशारवायांविल
ग्यधर्मबुद्धिंप्रशंस्यैदमूचुः।अहोसाधिदमुच्यते।उपायंचिंतयात्राततथापापि।
पिचिंतयेत्।पश्यतोवक्त्रसुखस्यनकुलेनहतावकाः।४६।धर्मबुद्धिराह कथमेत

MEMORIAL

त्प्रोच्यते।आसित्कस्मिंश्चिद्वनोद्देशेवटवृक्षस्तनाथोवटपादपः।अभ्येतस्यकोटरे
कृष्णसर्पःप्रतिवसतिस्म।सचवक्त्रवालकानजातपक्षान्सदैवभक्षयतिस्म।सचबाल
कानजातपक्षान्सदैवभक्षयत्कालंनयति।अथैकोवकोपतितशिशुःनिःकुली
कृतोवेदनयाश्वरसीरमासाद्यबाष्पपरिप्लुत्सृजन्बंधोसुखस्थितं।तंचतथावि
धंवलोक्यकुलीरकःप्रोवाच।मामकिमपिमयारुद्यरुद्यते।वकआह।तद्र
किंकरोमि।मंदभाग्योहंममबालकाःस्वजन्यकोटरनिवासिनासर्पेणभक्षिताः
तदुःखदुःखितोरोदनंकरोमि।तत्कथयमेतस्किंचिदुपायोस्तिविनाशे।ततश्रुत्वा
कुलीरश्चिंतयामास।अयंतावदस्माकंवैरीतत्तथाविधमुपदेशंप्रयच्छामि सयान्तंत
थान्येवधाःस्वयंयांति।उक्तंचयतः।।नवनीतसमंवाणांकुलालचित्तंसुनिर्दयं।तथाप्र
ध्यतेशत्रुःसान्वयोस्यथा।४४।आहचमामयेवंतन्मत्स्यमांसखंडानुसा
रिणंतत्सर्पंव्यापादयतेपि।तत्कस्मात्भायाः सर्ववकाःशनैर्भक्षिताः अ

तोहं ब्रवीमि॥॥॥इत्यायं चिंतयेत्साक्षाइतिकथा॥॥॥तइवंनेनयापबुद्धिनाउपाय
श्चिंतितोनायाय॥तत्रभवसिद्धसंज्ञनः॥केवलंपापबुद्धिवदभिज्ञातोमयास्वामि
नः॥संदेहभयात्मकरीक्षतंस्वप्नमेवात्मनस्त्वयानुष्ठस्व॥अथवासाविदमुच्यते य
नादयिकःपश्येछिखीनानाहारनिःससरणनार्गा॥यदिजलदध्वनिमुदितास्तएव
मूढानत्प्लेषुः॥४५॥तद्यदिस्वामिनमेनांदशेनयसि॥तदस्मद्धीधस्यकागण
नाः॥तस्मामासत्रेनभवतानाभाव्यं॥उक्तंचयतः॥तुलालोहसहस्रस्ययन्नखाद
तिमूषकाः॥राजंतप्रहरेछनेदारकैकेकोत्रन्विस्मयः॥कथमेतत्॥सोब्रवीत्
अस्तिकस्मिंश्चित्स्थानेनाडुकोनामवणिक्पुत्रःप्रतिवसतिस्म॥अपरंचतेवत्
स्थानेवपिंगलक्षणोवसति॥सचविभवक्षयद्दिशांतरगमनायाचिंतयत्॥यत्रदेशे
म्पवास्थानेभोगानभुक्ताखवीर्यतः॥तस्मिन्विभवहानौपियेवेसत्पुरुषाधमः
तथाच॥येनाहंकारयुक्तेनविरंचितलसितुंपुरा॥दीप्यर्थेचतांश्चेनंवदतितंत्रेवय

परेषांसनिंदितः॥४६॥तस्यगृहेलोहभारघटितापूर्वपुरुषोपार्जितातुलाचासीत्॥गव
र्धेत्राह्मणार्थवतांश्रेष्ठिनाडुकस्यनिक्षेपभूतांतत्प्रादेशांतरप्रस्थितस्तत्रचसुचि
रंकालंयथेछयादेशांतरंभ्रांत्वापुनस्तद्देवखपुरंसमागत्यतत्पार्श्वेश्रेष्ठिनाडुकंप्रा
ह॥भोनाडुकदीयतांमेनिक्षेपतुला॥ततश्चक्षानाडुकः प्राह॥भोलक्षणोमास्ति
सातुलादीमाखुभिर्भक्षिता॥लक्षणः प्राह॥भोनाडुकनोस्तितेदोषायदिमू
षोभिरमखकोभक्षिता॥दृष्टोवायससंसारोनकिंचिदत्रशाश्वतमस्ति॥यस्मा
न्नद्यास्नानार्थंगमिष्यामि॥तत्कुमारंमांयपुत्रंमयासहस्नानोपकरणंहस्तमे
वमेति॥सोपिनाडुकोनिजश्चोयंमयालक्षणोस्पर्शंकितः॥पुत्रंधनदेवमुवाचव
त्सपित्व्योयंतेलक्षणः॥स्नानार्थंनद्यांयास्यति॥तहम्पतामनेनसंहस्नानोपक
रणमादायेति॥अहोसाधिदमुच्यते॥नभक्षकाकस्यकिलोमित्रंप्रकुरुतेनरः॥सु
खकामयंप्रकोयंमाकोपप्राकोयंवालोभवाकार्यकारणं॥९॥तथाच॥अत्योदरा

७३

७३

सवेदत्रकार्यकारणावर्जितः तत्रशंकाप्रकर्तव्यापरिणामेसुखावहा ९० अथासौ
नाटकपुत्रः स्नानोपकरणमादायप्रदृष्टमनाः लक्षणेतसहप्रस्थितः तथामुष्टि
तोलक्षणः लालातंधनदेवनाटकपुत्रंनदीतटगुहायांप्रक्षिप्यतदारुरुहछिला
यामवरुध्यसत्वरंनाटकस्यगृहमागतः नाटकेनएवः भोलक्षणकथंतांक
मेपुत्रोधनदेवोयस्त्वयासहगतः लक्षणआह भोनाटकनदीतीरेछेनेनाहृतः
नाटकआहा भोअसत्यवादिनकथं श्येनोधनदेवंमहाकायनयति तत्समर्पय
मेसुतं अन्यथाराजकुलेनिवेदयिष्यामिलक्षणआह भोनाटकसत्यवादिनय
छेनोबालंनयति मूरखकाश्चतुलालोहभारछटितांमक्षयंति तदर्पयमेतुलांय
दिपुत्रएषधनदेवेनप्रयोजितं एवंविवादमानोद्वावपितौराजद्वारगतौ तत्रना
टकस्तारस्वरेणप्रोवाच भोलक्षणमलक्षण्यंवर्तते मेमपुत्रोधनदेवानामात्व
क्षणेनामालक्षणेनापहृतः अथतेधर्माधिकारिणोलक्षणमुचुः भोसमर्प्य

यतेनाटकपुत्रं लक्षणआहदेवकिंकरोमिपश्यतोमेनदीतटाछेनेननीतः तेप्रोचुः भो
मत्सममिहितंभवताकिंश्येनःपंचदशवार्षिकंपुत्रहर्तुंसमर्थोभवति अथलक्षणो
विहस्यप्रोवाच भोश्रूयतांमदचनं तुलालोहसत्वस्यपत्रवादंतिमूरखकाः गजंत
त्रुहरेछेनोदारकंकोन्नविस्मयः तेप्रोचुः कथमेतविणिग्लक्षणोपितुलावृत्तांतस
र्वमावेदयत ततस्तुलांतेविहस्यनाटकस्यचरितंलक्षणस्यछायपिसंबोध्यपरस्प
रतुलाधनदेवप्रदानेनलब्धेतत्रतं अथवासाधुचेदमुच्यते प्रायेणोच्चकुलान्वितं
कुलान्वितंकुलजास्त्रीउर्लभदुर्भगादारुरूपणप्रजनजवोवंशान्वितंनिर्धि
नाः नैसूर्योपहताश्चकंतवपुषंधर्मास्त्रयंयीमिनोनानाशास्त्रविचक्षणोवपुरुषंवि
निंदंतिमूर्खाः सदा ९१ मूर्खाणांपंडितद्विष्यानिर्धनानांमहाधनाः व्रतिमाःपा
षंडशीलानांउच्चारिण्यांकुलस्त्रियः ९२ अथैवंसंप्रवृत्तेसंजीवकःसएमेकेपिं
गलकेनसहपुरुंकुलातस्यवरनघरमहारतोगतायुवसुधरायांयांतिनः अथतेग

नानुमन्यलोक्य पिंगलकस्तस्यगुणादार्द्रहृदयःप्रोवाच अहोअयुक्तंकृतंमयापापिन
संजीवकंव्यापादयताऊर्ध्वंच आत्मनएवायंकृतं साधुवदमुच्यते सर्वेक्षयांता
निवृद्धाःपतनांताःसमुच्छ्रयाःसंयोगाविप्रयोगांतामरणांतंहिजीवितं १३ पू
र्व्वैकदेशस्यगुणान्वितस्यपरस्यवाबुद्धिमतःप्रणाशे।।हत्वाप्रणाशेमरणांतकस्य
पाणानहापिभूमिःसुलभाततस्याः।।अपरंच।।मयाशस्त्रमुद्गपिप्राविव्यंप्रापितः
पश्चात्स्वयमेवकृतः।।एतच्चपापंतरकेमदीयेःसदैवप्राप्तश्चोर्नतएवार्हतिसाधवि
वक्षोपिसंवध्यस्वयंछेत्तुमसांप्रतं।।तत्किकृथयिष्यम्परेषामपिगुरुर्न्मनपूजि स
तमित्रायामग्रेउक्तंचयतः उक्तोयभवतियःपूर्वंगयावाविप्तिसंसदि।।तत्स्वदो
षावक्तव्यःप्रतिज्ञाभंगभीरुणा।।१४।।तमेवमेवमध्यत्तिपरोमणिवरंतंपिंगलकस्क ७५
लाशनैरुपशुत्यदमनकोब्रवीत्।।देवकातरएवान्यायोयंछप्तमाजिनंद्रोद्धुमा
नरुलाशोचसि।।उक्तंचयतः।।पितावायदिवाभ्राताभित्रंवायदिवासुहृत्।।प्राण

दोहकरोराज्ञाहंतव्याभूतिमिच्छता।।२।।राजाद्युणीब्राह्मणसर्वभक्षोस्त्रीचायाव
शाउःप्रकृतिःस्वभावः।।प्रेष्यःप्रतोषितःप्रसादंजनयत्यमेयंचक्लेतनवेत्ति।।३।।
इरागग्रसितःपच्यमानःस्नेहेनाभूस्वोवक्राभूपतीनांवराष्ट्रएतेसर्वेगुणाश्रुतायांति
राजन्मश्चाक्रःस्नेहहीनःप्रजासु।।४।।नवायंधर्मोराज्ञांप्राक्तनपुरुषता।।उक्तंचयतः
नतुष्यप्रकृतीराजासम्पन्नातिवसुंधरा।।सेचदोषामनुष्याणांगतएवभूपतेर्गुणाः।।अ
पिचःसत्यान्नतावपुरुषाप्रियवादिनोचहिंस्रादस्वालुरपिचार्थपरावदान्याःहरि
यथाप्रचुरधान्यधनागमाचवेश्यांगनेवन्त्यनातिस्नेकरूपा।।४२।।एवंतेनसंबो राम
धितःसिंहःसंजीवकंशोकसंकुलंदमनकंसाचिव्यपदआरोप्यस्वयंराज्यमकरोत्।।स ७६
माप्तंचेदंमित्रभेदंनामप्रथमतंत्रं।।यस्यायमाद्यःश्लोकः।।सर्वमानोमदात्स्नेहः सि
हगोवृषयोर्वने।।पिशुनेनातिलुब्धेनजंबुकेनविनाशितः।।।।४२२।।।।इतिश्री
पंचोपाख्यानेप्रकरणेःसमाप्तःप्रथमः।।१।।।।आषाढशुक्ले १५ गुरौसंवत् १८२५।।
संख्याग्रंथकी १६२५ पत्रा ७६ शुभमस्तु यथाप्रतितथालिखितं।। ।। छ।। छ

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

॥ इतिपंचोपाख्यानेप्रकरणः समाप्तः १पत्रे ७९ ग्रंथसंख्या १९२५ इदंशुभमस्तु ॥